

De informatiezoeker

Onderzoek naar informatiezoekgedrag

Marieke de Reus
Vrijtijdwetenschappen
Universiteit van Tilburg

De informatiezoeker

Onderzoek naar informatiezoekgedrag

Marieke de Reus

s205471

Afstudeerscriptie Vrijtijdwetenschappen

Universiteit van Tilburg

Begeleider: Dr. C.J.M van Eijck

Tweede lezer: Dr. ir. H.J.J. van der Poel

Voorwoord

In 2004 had ik een discussie met mijn medestudent Elke van den Berk naar aanleiding van haar afstudeeronderzoek bij vier Tilburgse musea. De vraag was of lezingen in de musea een nieuw publiek zouden trekken. Deze discussie bracht me op het idee van de informatiezoeker, iemand die graag met kennis en informatie bezig is. Iemand die graag musea bezoekt, leest, cursussen volgt. De vraag of er inderdaad zo'n groep te identificeren is, bracht me op het onderwerp van deze afstudeerscriptie, het eindresultaat van mijn opleiding Vrijtijdwetenschappen aan de Universiteit van Tilburg.

Ik wil mijn afstudeerbegeleider Koen van Eijck bedanken voor zijn geduld, advies en motiverende woorden. Ook wil ik mijn familie, vrienden en in het bijzonder Wankee bedanken voor alle steun tijdens mijn afstudeerperiode die met deze scriptie toch nog tot een eind gekomen is.

Marieke de Reus

Breda, augustus 2006

Inhoudsopgave

Samenvatting

Hoofdstuk 1 Inleiding	1
1.1 Aanleiding	1
1.2 Probleemstelling en doelstelling	2
1.3 Algemene vraagstelling	2
Hoofdstuk 2 Theoretische achtergrond	3
2.1. Informatiezoekgedrag	3
2.2 Mediagebruik	3
2.3 Voorkeuren vrijetijdsactiviteiten	4
2.4 Samenvatting	5
Hoofdstuk 3 Onderzoeksmodellen	6
3.1 Variabelen die de keuze van het medium beïnvloeden	6
<i>Achtergrondkenmerken</i>	6
<i>Beschikbaarheid van de media</i>	7
<i>Tijdbesteding</i>	7
<i>Keuze medium en content</i>	8
<i>Informatiebehoefte</i>	8
3.2 Invloed van het onderzoeksjaar op mediagebruik	8
3.3 Onderzoeksvragen	9
3.4 Samenvatting	10
Hoofdstuk 4 Hypotheses	11
4.1 Hypotheses	11
4.2 Samenvatting	14
Hoofdstuk 5 Onderzoekspopulatie en steekproef	15
5.1 Het Tijdsbestedingsonderzoek	15
5.2 Samenvatting	16

Hoofdstuk 6 Analyse	17
6.1 Het gebruik van de informatiebronnen	17
6.2 Patronen in het gebruik van de informatiebronnen	18
6.3 Beschikbaarheid van de media	25
6.4 Tijdbesteding	29
6.5 De rol van internet op het mediagebruik	38
<i>Dagbladen</i>	40
<i>Televisie</i>	42
<i>Radio</i>	42
<i>Opiniebladen</i>	43
<i>Tijdschriften</i>	44
<i>Teletekst</i>	45
<i>Internet</i>	46
6.6 Samenvatting	50
Hoofdstuk 7 Conclusies	54
7.1 Conclusies	54
7.2 Discussie	60
<i>Patronen</i>	60
<i>Achtergrondkenmerken</i>	60
<i>Beschikbaarheid</i>	60
<i>Vrijtijdsactiviteiten</i>	60
<i>Internet</i>	61
Literatuurlijst	63
Bijlagen	64

Samenvatting

Inleiding

Wanneer iemand op zoek is naar informatie over een actueel onderwerp, kan hij er verschillende informatiebronnen op naslaan. Met de opkomst van nieuwe media is het aantal mogelijkheden sterk toegenomen. De vraag die in dit onderzoek aan de orde komt is welke taakverdeling de huidige media op het gebied van informatievoorziening hebben en in welke mate die voor groepen en/of voor onderwerpen verschilt. Ook een verklaring voor deze verschillen komt daarbij aan de orde. Met de opkomst van internet kwam de vraag of internet de televisie vervangt. In dit onderzoek zal geprobeerd worden om binnen de functie informatievoorziening daar een antwoord op te vinden.

De relevantie van dit onderzoek is in eerste instantie wetenschappelijk. Het onderzoek zal bijdragen aan de kennis die er is op het gebied van informatievoorziening en –verwerking. Ook zal onderzocht worden op welke manier de verschillende media concurreren en op welke manier internetgebruik zich door de maatschappij verspreidt. Naast deze wetenschappelijke relevantie heeft dit onderzoek ook een kleine maatschappelijke relevantie. Er zal gekeken worden welke vrijetijdsactiviteiten passen bij een bepaalde manier van informatie zoeken. Van deze kennis kan gebruik gemaakt worden bij bijvoorbeeld het adverteren.

De probleemstelling van dit onderzoek is:

Welke patronen¹ zijn er te vinden in het zoekgedrag van personen naar informatie in de verschillende media over verschillende onderwerpen en zijn deze patronen te koppelen aan - en te verklaren vanuit achtergrondkenmerken en andere vormen van vrijetijdsbesteding, met name die waarin informatie een rol speelt? Vervangt internet andere media en dan met name televisie in de loop van de tijd?

Theoretische achtergrond

Er zijn verschillen tussen het zoeken naar informatie op het werk en in de vrijetijd, al kunnen ze niet helemaal los van elkaar gezien worden. In de vrijetijd is het vaker mogelijk dat men iets interessants tegenkomt terwijl men er eigenlijk niet naar op zoek was, of juist dat men geen informatie tot zich neemt, terwijl hij wel met informatieverwerking bezig lijkt te zijn.

Men kan media selecteren op basis van inhoud of type van het medium. Van Eijck en Van Rees (2002) vonden dat meestal media met een verschillende zwaarte gecombineerd

¹ Hier wordt onder verstaan een combinatie van onderwerpen en bronnen.

worden. Bij de vraag wat de invloed van de opkomst internet is, spelen drie theorieën een rol: die van vervanging, multi-tasking en verhoogde efficiëntie. Volgens de eerste zorgt internet voor een daling van ander mediagebruik en van andere activiteiten. De andere twee voorspellen juist een stijging in het gebruik van andere media en in het aantal activiteiten.

Het vrijetijdsgedrag wordt volgens Knulst (2002) niet alleen bepaald door voorkeuren van individuen, maar ook door het aanbod van voorzieningen en door middelen en restricties. Voorkeuren, middelen en restricties worden ingegeven door kenmerken van het individu, van de groep en van de samenleving.

Onderzoeksmodellen

Volgens het gebruikte onderzoeksmodel (figuur 3.1) wordt de keuze van medium en content bepaald door achtergrondkenmerken, de beschikbaarheid van de media en manier waarop iemand zijn tijd besteedt. Achtergrondkenmerken zijn kenmerken van de persoon, in dit geval: geslacht, opleiding, leeftijd, dagelijkse bezigheid, inkomen, religie en politiek. De beschikbaarheid van het medium is een vorm van een middel of een restrictie. Niet voor iedereen kost het evenveel moeite om gebruik te kunnen maken van het medium. Ook de manier waarop men zijn tijd besteedt is van invloed op de keuze van medium en content. Interesses sturen de keuze van bron en onderwerp, maar het hebben van een bepaalde tijdbesteding kan ook een restrictie vormen.

De tijd (figuur 3.2) is van invloed op de relatie tussen achtergrondkenmerken en de keuze van medium en content. Ook is er een directe relatie tussen tijd en medium- en onderwerpkeuze.

Hypotheses

De verwachte relaties tussen de variabelen in deze twee onderzoeksmodellen worden weergegeven in de volgende zeven hypothesen.

- 1. Patronen in het zoekgedrag van personen naar informatie zullen enerzijds bestaan uit verschillende onderwerpen die allemaal via één soort bron geraadpleegd worden en anderzijds uit verschillende bronnen waarmee informatie gezocht wordt over één bepaald type onderwerp.*
- 2. Deze patronen hangen samen met achtergrondkenmerken van de respondent. 'Moeilijkere' bronnen en onderwerpen zullen vaker door hogeropgeleiden geraadpleegd worden. Ouderen zullen vaker gebruik maken van traditionele bronnen.*

3. *Men zal een bron vaker en voor meer onderwerpen raadplegen wanneer men deze bron thuis kan raadplegen. Hoe meer moeite iemand moet doen om de bron te verkrijgen, des te lager zal het aantal onderwerpen zijn waarvoor hij hem raadpleegt.*
4. *Internet zal vooral als informatiebron gebruikt worden door mannen, jongeren, hoger opgeleiden en mensen met een hoger inkomen.*
5. *Televisie wordt deels vervangen door internet, maar vooral door de groepen die sowieso voorop lopen in het gebruik van internet en vooral voor actuele of zeer specifieke informatie.*
6. *Mensen die voor amusement de voorkeur geven aan een bepaald type media (print, audiovisueel of interactief) zullen die media ook vaker gebruiken voor het zoeken naar informatie. Daarnaast sturen inhoudelijke interesses in de vrijetijd de inhoud van de gezochte informatie.*
7. *Activiteiten die informatieverwerkingsvaardigheden vereisen, zullen samengaan met een hoge mate van zoeken naar informatie en een grote verscheidenheid aan bronnen en/of onderwerpen.*

Onderzoekspopulatie en steekproef

Voor dit onderzoek is gebruik gemaakt van het Tijdsbestedingsonderzoek van het Sociaal en Cultureel Planbureau. Het TBO bestaat uit een basisvragenlijst aan het begin van de onderzoekswEEK, een dagboekje waarin men gedurende een week per kwartier de activiteiten bijhoudt en een slotvragenlijst aan het eind van de onderzoeksperiode. Elk van deze onderdelen is gebruikt. Voordelen van het TBO zijn dat het representatief is voor de Nederlandse bevolking en dat er gebruik is gemaakt van een grote steekproef (1813 in 2000 en 3228 in 1995) en veel variabelen (1849 in 2000). Een nadeel is dat de variabelen niet geformuleerd zijn met dit onderzoek in gedachten. Voor de vraag over vervanging van andere media door internet, zal gebruik gemaakt worden van het TBO van 1995 en 2000.

Analyse

Eerst is gekeken naar de ruwe scores op de vraag naar gebruikte informatiebronnen op de zeventien onderwerpen. Dagblad en televisie worden door veel respondenten geraadpleegd. De bron tijdschriften wordt met name gebruikt voor onderwerpen zoals gemeentezaken, sport, cultuur en consument. Teletekst wordt vooral geraadpleegd om actuele informatie te achterhalen. Internet is in 2000 nog volop in opkomst en wordt vooral geraadpleegd voor informatie over nieuwe media.

Om patronen te kunnen vormen uit de binaire antwoorden op de vraag "Welke van de informatiebronnen gebruikt u voor [het volgende onderwerp]?" is eerst per bron een

hiërarchische clusteranalyse uitgevoerd om het aantal variabelen te verkleinen. Op de variabelen die ontstonden is een factoranalyse uitgevoerd met als resultaat vier factoren: informatiezoekers, nieuws & politiek, gemeentezaken en sport.

Om te onderzoeken welk type respondent hoog scoort op welke factor, is een regressieanalyse uitgevoerd met als afhankelijke variabele de individuele factorscore van elke respondent en als onafhankelijke variabelen leeftijd, hoogst voltooide opleiding, geslacht, netto inkomen per maand, dagelijkse bezigheden, kerkgenootschap en politieke voorkeur. De regressieanalyse voor de factor 'informatiezoekers' laten zien dat er een negatief leeftijdseffect is en een positief effect voor opleiding en inkomen. Gecontroleerd voor de overige variabele, scoren mannen en degenen met een rechtser politieke voorkeur hoger op deze factor. Ook bij de factor 'nieuws en politiek' zijn de hoog scorenden, gecorrigeerd voor de overige variabelen, vaker mannen en hogeropgeleiden, maar nu met een positief leeftijdseffect. Bij 'gemeentezaken' is er juist een negatief opleidingseffect. Zowel rooms-katholieken als protestanten scoren hoger dan niet-religieuzen en aanhangers van andere kerkgenootschappen. Studenten en scholieren scoren laag. Bij de factor 'sport' is er een negatief effect voor opleiding en scoren vrouwen en protestanten relatief lager. De eerste twee factoren hebben een relatief hogere moeilijkheidsgraad, dus blijkt inderdaad dat hogeropgeleiden vaker voor moeilijke onderwerpen kiezen.

Om de hypothesen over beschikbaarheid van media te testen, is voor elke bron een optelling gemaakt van het aantal onderwerpen waarvoor elke respondent de bron gebruikt. Per bron is een regressieanalyse uitgevoerd met deze telling als afhankelijke variabele en de vraag naar beschikbaarheid en de controlevariabelen leeftijd, geslacht en opleiding als onafhankelijke variabele. De vraag naar beschikbaarheid is voor elke bron anders gesteld en voor de bronnen radio, opinieblad, tijdschrift en teletekst zelfs helemaal niet aanwezig. Dagbladen worden het meest geraadpleegd wanneer ze bij de respondent thuis te vinden zijn. Dat geldt ook voor internet. Voor televisie geldt dat het hebben van kabelaansluitingen het aantal geraadpleegde onderwerpen vergroot.

Van de categorieën van tijdbesteding is apart voor verplichtingen en vrijetijdsactiviteiten een factoranalyse opgesteld die het aantal variabelen verkleint. Voor elk van de vier in paragraaf 6.2 gevonden factoren is een factoranalyse opgesteld met deze 21 factoren en de controlevariabelen leeftijd, geslacht en opleiding als onafhankelijke variabelen. Huishoudelijke taken scoren negatief op de factor 'informatiezoekers', terwijl een baan en kinderen hebben positief scoort, wat waarschijnlijk te maken heeft met respectievelijk het moeten kunnen meepraten op kantoor en aan huis en dus huiselijke activiteiten gebonden

zijn. Lezers zijn vaak informatiezoekers. Dezelfde redenering over het moeten kunnen meepraten gaat ook op voor de factor 'nieuws & politiek'. Activiteiten die passen bij een actieve leefstijl passen goed bij deze factor. Ook lezen en televisiekijken scoort hoog. Bij de factor 'gemeentezaken' scoren politieke en religieuze activiteiten verrassend negatief. Bij de factor 'sport' zijn het verplichtingen waarbij men zijn eigen tijd in kan delen, die hoog scoren. Ook hierbij scoren religie en politiek negatief. Sportkijkers zijn lang niet altijd zelf ook sportbeoefenaars.

De vraag hoe de opkomst van internet het mediagebruik veranderd heeft, is beantwoord door middel van hiërarchische loglineaire modellen. Per medium is er een analyse uitgevoerd met de variabelen gebruik van het medium, leeftijd, opleiding, geslacht en TBO-jaar. De analyse van de hiërarchische loglineaire modellen resulteerde in een aantal verbanden tussen de variabelen, die vervolgens per bron in een tabel zijn weergegeven om het effect en de richting te laten zien. Steeds worden de jaren 1995 en 2000 met elkaar vergeleken.

Onder lageropgeleiden daalt het dagbladgebruik. Hogeropgeleiden tussen de 30 en de 50 laten ook een daling zien, terwijl de andere twee leeftijdscategorieën het dagblad in 2000 juist vaker gebruiken dan in 1995. Bij televisie is er onder lageropgeleiden een stijging te zien. Bij hogeropgeleiden is het gebruik juist afgenomen. Onder mannen is voor lageropgeleiden juist een stijging te zien in respondenten die de radio wel als bron gebruiken, terwijl hogeropgeleide mannen net als lageropgeleide vrouwen minder informatie op de radio vinden. Het gebruik van de radio als informatiebron daalt onder jongeren en ouderen, maar onder de middengroep is juist een heel lichte stijging te zien. De daling in het gebruik van opiniebladen is voor mensen met een hoge opleiding sterker dan voor mensen met een lage opleiding. Vrouwen lezen vaker opiniebladen, maar de daling van het gebruik ten opzichte van 1995 is ook sterker. Bij de twee hoogste leeftijdscategorieën neemt het gebruik van de informatiebron tijdschrift af. Jongeren laten daarentegen een stijging zien in het gebruik. De veranderingen in het gebruik van teletekst zijn niet zo duidelijk aan te wijzen, omdat alle variabelen een interactie-effect hebben. Aangezien de vraag naar het gebruik van internet als informatiebron in 1995 niet aanwezig was, bestaat het hiërarchische loglineaire model van internet slechts uit de variabelen leeftijd, opleiding, geslacht en internet. De meeste gebruikers van internet zijn onder de 50, hoogopgeleid en man.

Een stereotype internetter is dus hoogopgeleid en man met een leeftijd die in de categorie laag of midden valt. Wanneer deze groepen bij de andere media zich afwijkend gedragen ten opzichte van 1995, zou dit kunnen wijzen op een relatie tussen internet en dat medium. Dit

gebeurt bij televisie en tijdschriften. Het zijn zaken als nieuwe media, buitenlands nieuws, wetenschap en financieel nieuws die vaak via internet geraadpleegd worden.

Gemeentepolitiek en gemeentegebeuren scoren juist erg laag. Bij de bron televisie is er voor de stereotype internetter een stijging te zien voor de onderwerpen gemeentegebeuren en gemeentepolitiek. Dit zijn juist onderwerpen die nauwelijks via internet geraadpleegd worden. De belangrijkste dalingen in percentages in het gebruik van televisie zijn te vinden bij de onderwerpen consument, cultuur, verkeer en milieu, onderwerpen waarbij het internetgebruik redelijk hoog ligt. De belangrijkste dalingen voor de informatiebron tijdschriften is te vinden bij de onderwerpen sport, verkeersproblematiek, buitenlandse politiek en sociaal-economisch nieuws. Ook consument, cultuur en misdaadnieuws laten een redelijk sterke daling zien. Consument, cultuur en verkeer zijn juist de onderwerpen die bij televisie ook het sterkst dalen en waar internet regelmatig over geraadpleegd wordt. Financieel nieuws en in mindere mate wetenschap worden daarentegen vaker via tijdschriften geraadpleegd. Dit zijn onderwerpen waarvoor internet ook vaak gebruikt wordt.

Conclusies

Het bleek niet mogelijk te zijn om alle combinaties van bronnen en onderwerpen in één analyse te groeperen, omdat in dat geval alle intensieve gebruikers in het ene cluster gezet werden en iedereen die weinig media gebruikt voor weinig onderwerpen onder het andere cluster viel. Hierdoor krijgen de onderwerpen een lichte voorkeursbehandeling ten opzichte van de bronnen. De hypothese dat er zowel patronen zijn die meerdere onderwerpen combineren met een enkele bron als patronen die meerdere bronnen combineren met een onderwerp, was dus niet goed te toetsen. Er zijn geen factoren gevonden die een enkele bron combineren met een groot aantal onderwerpen, maar mogelijk geeft de methode dus een enigszins vertekend beeld.

De patronen hangen inderdaad voor een deel samen met achtergrondkenmerken. Opleiding is een voorbeeld dat voor alle factoren opgaat. Of dit ook voor patronen met slechts één bron geldt, kon niet getoetst worden.

Mannen blijken het internet vaker te gebruiken dan vrouwen. Ook blijkt dat hogeropgeleiden internet vaker als informatiebron kiezen dan lageropgeleiden. Bovendien gebruiken ouderen het minder vaak dan mensen uit de lagere twee leeftijdscategorieën. Inkomen blijkt geen goede voorspeller te zijn voor mediagebruik en dit deel van de hypothese is daarom niet verder getoetst.

Een positief effect van opleiding op het internetgebruik, gaat samen met een negatief effect van het TBO-jaar op de relatie tussen opleiding en het gebruik van de televisie als bron. Ook geldt er dat er een positief effect is van leeftijd op internetgebruik en tegelijkertijd een negatief effect van jaar op de relatie tussen leeftijd en het gebruik van de bron tijdschriften. Het is dus aannemelijk dat er inderdaad sprake is van vervanging door internet, niet alleen voor de bron televisie maar ook voor tijdschriften. Dit geldt met name voor specifieke en actuele informatie.

De bronnen dagblad en internet worden voor het grootste aantal onderwerpen gebruikt, wanneer de bron bij de respondent thuis geraadpleegd kan worden. Een kabelaansluiting in huis verhoogt het aantal onderwerpen dat via televisie geraadpleegd wordt.

Voor een deel gaan de patronen in mediagebruik en onderwerpkeuze gelijk op met de tijdbesteding van de respondent. Deels heeft dit te maken met voorkeuren en interesses, deels ook met restricties die verplichtingen opleggen. Dat dit niet altijd opgaat, blijkt uit sport. Informatie zoeken over sport heeft geen relatie met sportbeoefening. Wel is er een relatie tussen het aantal onderwerpen en bronnen en activiteiten die informatievaardigheden vereisen. Informatiezoekers lezen meer en maken ook vaker culturele uitstapjes.

De rol van internet in het dagelijks leven zal alleen nog maar stijgen. De kans is groot dat de grenzen tussen traditionele activiteiten en hun digitale tegenhangers vervagen. Om tijdbesteding betrouwbaar te blijven onderzoeken, zal het TBO hier op aangepast moeten worden.

Hoofdstuk 1 Inleiding

1.1 Aanleiding

Wanneer iemand op zoek is naar informatie over een actueel onderwerp, kan hij er verschillende informatiebronnen op naslaan. Met de opkomst van nieuwe media is het aantal mogelijkheden sterk toegenomen. Het SCP concludeert in een recent onderzoek naar mediagebruik (Huysmans e.a., 2004) dat de media op elk moment in de tijd een dusdanige taakverdeling hebben, dat er nauwelijks onderlinge concurrentie is. Wel zijn er in de loop van de tijd mogelijkheden bijgekomen, zoals commerciële televisie en internet. Door de tijd gezien is er dus wel sprake van concurrentie. Voor niet iedere groep gaat deze vervanging even snel en ver. Jongeren lopen hierbij volgens het SCP voorop. De vraag die in dit onderzoek aan de orde komt is daarom welke taakverdeling de huidige media op het gebied van informatievoorziening hebben en in welke mate die voor groepen en/of voor onderwerpen verschilt. Ook een verklaring voor deze verschillen komt daarbij aan de orde.

Mensen hebben allemaal eigen voorkeuren voor bronnen en onderwerpen. Ook zal men vaak voor elk onderwerp een bron hebben die de voorkeur geniet. Het kan dus zo zijn dat iemand teletekst alleen gebruikt voor het raadplegen van financieel nieuws. Voor sportnieuws kijkt hij bijvoorbeeld weer liever naar de televisie. Deze combinaties van bronnen en onderwerpen vormen patronen, die met elkaar vergeleken kunnen worden. De verwachting is dat mensen die op elkaar lijken doordat ze bijvoorbeeld soortgelijke achtergrondkenmerken hebben, ook qua patronen overeenkomsten vertonen.

Met de opkomst van internet kwam de vraag of internet de televisie vervangt (Robinson e.a., 2002; Gershuny, 2002; Neustadt en Robinson, 2002). Deze veronderstelling komt voort uit het verleden, waarin televisie geschreven media verdrong en afspeelapparatuur zoals video en dvd het mogelijk maakte thuis naar films te kijken, zodat men voor films niet meer noodzakelijkerwijs naar de bioscoop hoefde te gaan. Natuurlijk zal internet niet alleen in de plaats komen van televisie, maar ook van bijvoorbeeld het lezen van kranten. Aangezien televisiekijken een bezigheid is die door veel mensen vaak gedaan wordt, zal internet juist op die activiteit een grote invloed kunnen hebben. In dit onderzoek zal geprobeerd worden om binnen de functie informatievoorziening daar een antwoord op te vinden.

De relevantie van dit onderzoek is in eerste instantie wetenschappelijk. Het onderzoek zal bijdragen aan de kennis die er is op het gebied van informatievoorziening en –verwerking. Ook zal onderzocht worden op welke manier de verschillende media concurreren. Verdringt

het ene medium het andere of spreekt elk medium een eigen doelgroep aan en welke kenmerken vormen de basis van die scheiding? Ten derde zal gekeken worden op welke manier internetgebruik zich door de maatschappij verspreidt. Geldt ook hiervoor de 'trickle down-theorie' (van boven naar beneden, dus eerst de maatschappelijke elite en later de rest) of werkt het op een andere manier?

Naast deze wetenschappelijke relevantie heeft dit onderzoek ook een kleine maatschappelijke relevantie. Er zal gekeken worden welke vrijetijdsactiviteiten passen bij een bepaalde manier van informatie zoeken. Van deze kennis kan gebruik gemaakt worden bij bijvoorbeeld het adverteren. Als bekend is dat mensen die onder andere vaak naar het theater gaan nooit een bepaalde krant of tijdschrift lezen, heeft het ook weinig zin voor theaters om daarin te adverteren.

1.2 Probleemstelling en doelstelling

De probleemstelling van dit onderzoek is:

Welke patronen² zijn er te vinden in het zoekgedrag van personen naar informatie in de verschillende media over verschillende onderwerpen en zijn deze patronen te koppelen aan - en te verklaren vanuit achtergrondkenmerken en andere vormen van vrijetijdsbesteding, met name die waarin informatie een rol speelt? Vervangt internet andere media en dan met name televisie in de loop van de tijd?

1.3 Algemene vraagstelling

De probleemstelling bestaat uit twee delen, namelijk een koppeling van patronen in zoekgedrag aan achtergrondkenmerken en aan andere vormen van vrijetijdsbesteding. Onder het eerste deel valt ook de vraag in hoeverre internet de televisie vervangt als bron. De onderzoeksvragen luiden dus als volgt:

1. Welke patronen zijn er te vinden in het zoekgedrag van personen naar informatie en welke achtergrondkenmerken horen daarbij?
2. Welke relatie is er tussen het gebruik van bepaalde bronnen en overige activiteiten die men in de vrijetijd onderneemt?
3. In hoeverre en voor welke groepen en onderwerpen vervangt internet de televisie als bron van informatie?

² Hier wordt onder verstaan een combinatie van onderwerpen en bronnen.

Hoofdstuk 2 Theoretische achtergrond

In dit hoofdstuk wordt ingegaan op de theorieën die op het gebied van informatiezoekgedrag en mediagebruik te vinden zijn. Het wordt afgesloten met een paragraaf over de manier waarop voorkeuren ontstaan.

2.1. Informatiezoekgedrag

In de literatuur staat het zoeken van informatie in de vrijetijd bekend als ELIS, wat staat voor Everyday Life Information Seeking. Savolainen (1995) merkt hierbij op dat het weliswaar gaat om informatiezoekgedrag in de vrijetijd, maar dat het zoeken naar informatie in verband met werk hierop wel invloed heeft. Van sommige zoekopdrachten is het namelijk helemaal niet duidelijk of ze te maken hebben met werk of niet. Voor andere soorten vragen is de aanpak in vrijetijd en werk gelijk. Ook geeft hij aan dat bepaalde activiteiten gericht lijken te zijn op het inwinnen van informatie, terwijl ze eigenlijk een vast onderdeel van iemands patroon zijn. De krant lezen of het nieuws kijken kunnen zo'n routine zijn, dat informatie niet meer goed blijft hangen.

Spink en Cole (2001) geven aan dat het zoeken naar informatie in de vrijetijd veel minder afgebakend is dan dat tijdens het werk. Er is vaak een minder duidelijk begin- en eindpunt. Het is niet altijd een bewuste zoekactie (McKenzie, 2003). Het kan dus voorkomen dat iemand toevallig iets tegenkomt wat hij interessant vindt.

2.2 Mediagebruik

Er is een grote keus aan soorten media in Nederland. De meeste mensen zullen echter maar van een beperkt deel intensief gebruik maken. Er zijn twee mogelijke manieren waarop mensen die keus maken, namelijk op grond van type medium of op grond van inhoud (Van Eijck en Van Rees, 2002). In het eerste geval zal iemand vooral kiezen uit televisie of uit gedrukte media, zonder een duidelijke voorkeur te hebben voor een bepaald soort informatie. De Telegraaf en het NRC of Nederland 1 en RTL 4 kunnen in dat geval zonder problemen gecombineerd worden. In het andere geval baseert men de keuze op de soort inhoud. Zware en moeilijke kranten en tijdschriften worden in dit patroon gecombineerd met ingewikkelde tv-programma's omdat ze soortgelijke informatie verstrekken, en iemand die voor lichte tv-programma's kiest, kiest ook voor eenvoudigere lectuur. Een soapkijker zal dan niet snel kiezen voor een zware televisiedocumentaire, maar wel voor bijvoorbeeld de Privé. Slechts 2 van de 8 factoren die uit het onderzoek van Van Eijck en Van Rees naar voren

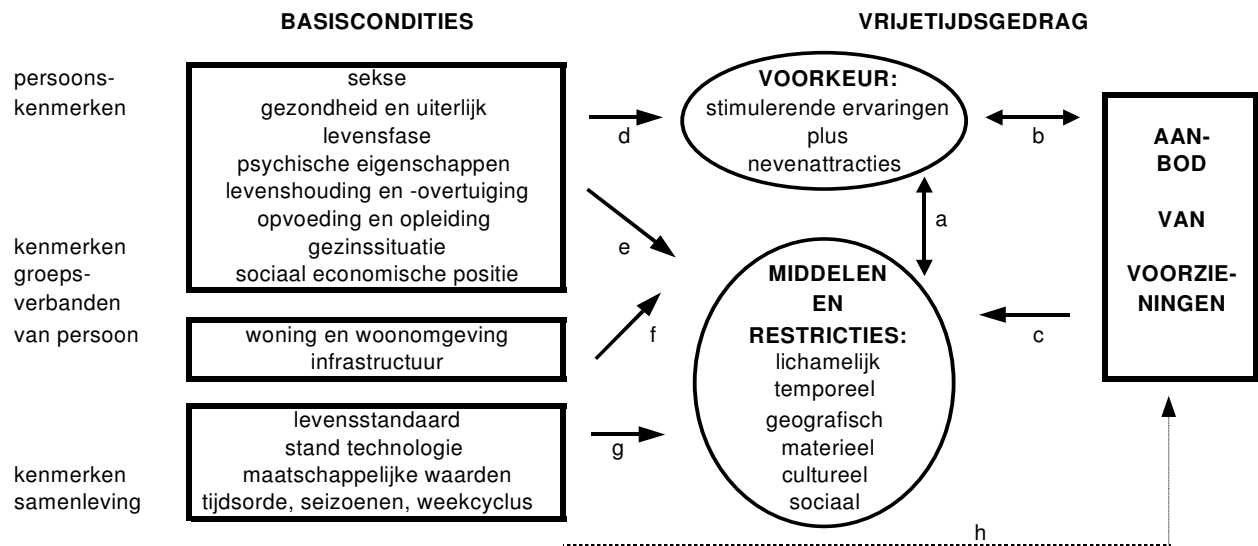
kwamen, vielen onder het type dat verschillende media met eenzelfde niveau combineert. De meeste mensen hebben dus een patroon waarin een combinatie van 'lichte' en 'zware' media voorkomt, waaruit blijkt dat zij zich niet eenzijdig op één type informatie toeleggen in hun mediagebruik.

Veel onderzoeken over tijdbesteding aan internet gaan in op de vraag of internetten in de plaats komt voor andere activiteiten. Verschillende onderzoeken komen hierbij tot verschillende resultaten. Er zijn 3 theorieën die de uitkomsten proberen te verklaren (Nie en Hillygus, 2002). De eerste is die van de vervanging. Omdat de tijd begrensd is, moeten mensen een afweging maken hoeveel tijd ze waaraan besteden. Wanneer iemand een bepaalde activiteit vaker gaat doen, zal dit automatisch ten koste gaan van een of meerdere andere activiteiten. Een tweede mogelijkheid is multi-tasking. Deze theorie gaat ervan uit dat mensen die veel internetten, meerdere activiteiten tegelijk kunnen doen of in ieder geval veel activiteiten in een korte tijd kunnen proppen. Internetters zijn volgens deze theorie een ander slag mensen dan niet-internetters. Die laatsten zijn in veel mindere mate tot multi-tasken in staat dan gebruikers van moderne technieken, waaronder internet. Internet vervangt dan geen activiteiten, maar doordat twee of meer activiteiten gecombineerd worden kan het zelfs voorkomen dat men meer tijd aan de traditionelere activiteiten dan mensen die niet internetten. De derde theorie is die van de verhoogde efficiëntie. Volgens deze theorie zorgt internet ervoor dat mensen andere activiteiten efficiënter kunnen doen, waardoor ze 'tijd winnen'. Internetwinkelen zorgt er bijvoorbeeld voor dat men zich de reis naar het winkelcentrum kan besparen. De vervangingstheorie wordt bevestigd door de resultaten van Nie en Hillygus (2002).

2.3 Voorkeuren vrijetijdsactiviteiten

Knulst (2002) heeft de factoren die bijdragen aan voorkeur van mensen voor bepaalde vrijetijdsactiviteiten als volgt schematisch weergegeven. Basiscondities van het individu, de groep waartoe hij behoort en de samenleving, bepalen iemands voorkeur voor bepaalde activiteiten. Tegelijkertijd bepalen deze achtergrondkenmerken echter ook de middelen en restricties die men heeft. Iemands gezondheid, maar ook de stand van de techniek bijvoorbeeld, bepaalt of men een bepaalde activiteit wel of niet kan doen. Iemand die slecht ter been is, wordt beperkt in zijn mogelijkheden wat betreft sporten en internetten is pas mogelijk geworden toen de computer en het WWW hun intrede deden. Zowel deze voorkeuren als de middelen en restricties beïnvloeden het aanbod van vrijetijdsactiviteiten, maar worden op hun beurt ook weer door dit aanbod beïnvloed. Wanneer een bepaalde activiteit minder populair wordt, zal ook het aanbod verdwijnen. Het verdwijnen van dit

aanbod zal echter een restrictie vormen voor mensen die er nog wel aan willen deelnemen. Het kan dus zijn dat de dichtstbijzijnde locatie zo ver weg is of dat de activiteit door schaarste zo duur geworden is, dat de kosten niet meer opwegen tegen het plezier dat een activiteit opbrengt. Hierdoor kan de voorkeur die men heeft voor deze activiteit verminderen.

2.4 Samenvatting

Er zijn verschillen tussen het zoeken naar informatie op het werk en in de vrijetijd, al kunnen ze niet helemaal los van elkaar gezien worden. In de vrijetijd is het vaker mogelijk dat men iets interessants tegenkomt terwijl men er eigenlijk niet naar op zoek was, of juist dat men geen informatie tot zich neemt, terwijl hij wel met informatieverwerking bezig lijkt te zijn.

Men kan media selecteren op basis van inhoud of type van het medium. Van Eijck en Van Rees (2002) vonden dat meestal media met een verschillende zwaarte gecombineerd worden. Bij de vraag wat de invloed van de opkomst internet is, spelen drie theorieën een rol: die van vervanging, multi-tasking en verhoogde efficiëntie. Volgens de eerste zorgt internet voor een daling van ander mediagebruik en van andere activiteiten. De andere twee voorspellen juist een stijging in het gebruik van andere media en in het aantal activiteiten.

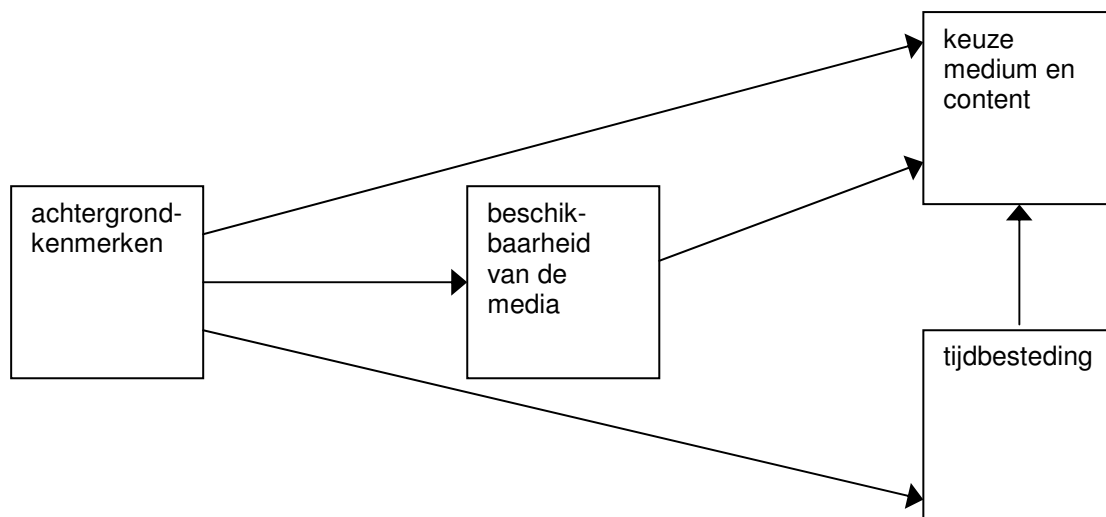
Het vrijetijdsgedrag wordt volgens Knulst (2002) niet alleen bepaald door voorkeuren van individuen, maar ook door het aanbod van voorzieningen en door middelen en restricties. Voorkeuren, middelen en restricties worden ingegeven door kenmerken van het individu, van de groep en van de samenleving.

Hoofdstuk 3 Onderzoeksmodellen

Aan de hand van de theorie zijn twee onderzoeksmodellen opgesteld. Het eerste bestrijkt de eerste twee onderzoeksvragen en heeft dus betrekking op de patronen in het onderzoeksgedrag, bijbehorende achtergrondkenmerken en het vrijetijdsgedrag in het algemeen. Voor de derde onderzoeksvraag is een apart model, wat te vinden is in paragraaf 3.2. Hierin staan de gevolgen van de opkomst van het internet op de overige media centraal.

3.1 Variabelen die de keuze van het medium beïnvloeden

In het eerste onderzoeksmodel is de relatie tussen achtergrondkenmerken, beschikbaarheid van de media, keuze van het medium en het overige vrijetijdsgedrag te zien. Door middel van pijlen worden hieronder de relaties hiertussen weergegeven.

Figuur 3.1 Relatie tussen achtergrondkenmerken en mediagebruik

Achtergrondkenmerken

Net als in het model van Knulst (paragraaf 2.3) staan achtergrondkenmerken aan de basis van zowel voorkeuren als middelen en restricties. In het boek 'Digitalisering van de leefwereld' (Van Dijk e.a., 2000) worden mensen met een hogere leeftijd, een lagere opleiding en een lager inkomen evenals vrouwen, gepensioneerden, werklozen en huisvrouwen geïdentificeerd als groepen die achterblijven op het gebied van onder andere internet. De kenmerken leeftijd, opleidingsniveau, inkomen, geslacht en 'dagelijkse bezigheid' zullen daarom gebruikt worden voor dit onderzoek. Tevens zullen de variabelen religie en politiek gebruikt worden, aangezien verschillende media vanuit de verzuiling nog een religieuze of politieke kleur hebben.

Beschikbaarheid van de media

De voorkeur die iemand heeft, wordt ook bepaald door de middelen en restricties die men heeft. De enige middelen en restricties die in dit onderzoek bekeken worden, worden gevormd door de beschikbaarheid van de verschillende media. Wanneer het dichtstbijzijnde internetpunt de bibliotheek op een half uur reisafstand is terwijl men de krant elke ochtend in de brievenbus ontvangt, is de kans groot dat de voorkeur uitgaat naar de krant, ondanks dat men aan internetten meer plezier beleeft. Deze middelen en restricties worden weer ingegeven door achtergrondkenmerken. Het verschil tussen deze twee is dat middelen en restricties in meer of mindere mate manipuleerbaar zijn en achtergrondkenmerken niet. Men kan bijvoorbeeld verhuizen naar een gemeente van een andere grootte, maar een achtergrondkenmerk als leeftijd kan niet zomaar gewijzigd worden.

In het TBO wordt uitgebreid ingegaan op de beschikbaarheid van media. Iemand die thuis internet heeft zal het eerder raadplegen dan iemand die het op school of werk heeft en die doet dat waarschijnlijk weer eerder dan iemand die speciaal naar een andere locatie zoals een bibliotheek of internetcafé moet, waar hij vaak ook nog apart voor het internetten moet betalen.

De beschikbaarheid van media heeft niet alleen invloed op de keuze van dat medium, maar ook op de tijdbesteding. Iemand die geen televisie heeft, zal weinig tot geen tijd besteden aan televisiekijken en het medium ook weinig voor informatievoorziening gebruiken. Omdat voor dit onderzoek de relatie tussen beschikbaarheid en keuze van het medium veel relevanter is dan die tussen beschikbaarheid van het medium en de besteding van tijd, is die laatste relatie buiten beschouwing gelaten.

Tijdbesteding

Het is te verwachten dat mensen die verschillen in de bronnen die ze gebruiken bij het zoeken naar informatie en de onderwerpen waarnaar ze zoeken, ook verschillen in andere vormen van (vrije)tijdsbesteding. Iemand die veel informatie over sport zoekt, kan dat doen vanuit een voorliefde voor sporten of voor het kijken naar sport. Wanneer iemand graag leest, is het aannemelijk dat de informatiebronnen van die persoon ook vaak geschreven bronnen zijn. Iemand die veel vrijwilligerswerk doet, kan dat doen vanuit een maatschappelijke betrokkenheid die ook naar voren komt in de onderwerpen waarnaar hij zoekt.

Keuze medium en content

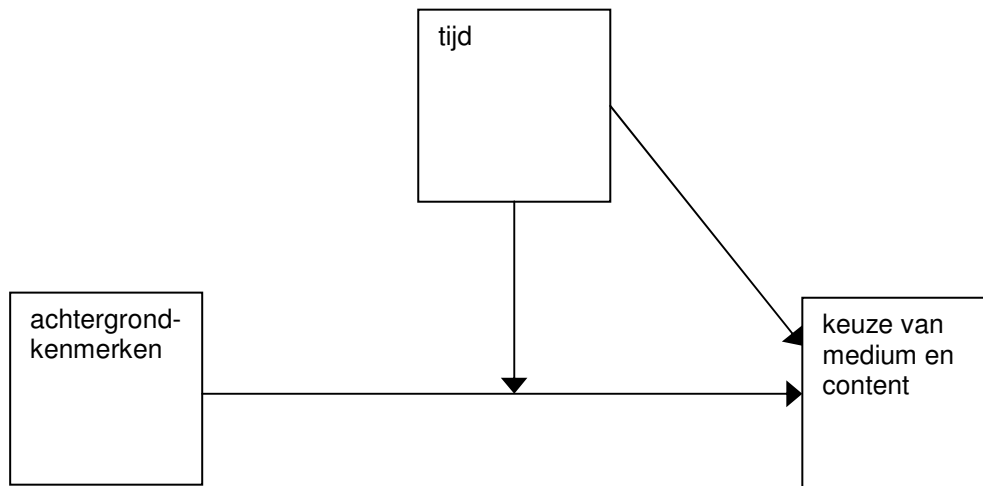
De variabelen die hierboven beschreven worden, hebben allemaal invloed op de keuze die iemand maakt voor een bepaalde content via een bepaald medium. De een zal voorkeur hebben voor sport via teletekst, omdat de wedstrijd wel op televisie uitgezonden werd, maar juist op een moment dat hij aan het werk was. De ander zal het liever rechtstreeks via de radio volgen. Weer een ander is niet geïnteresseerd in sport en kijkt op een andere zender naar een programma over consumenten. De keuze voor medium en content wordt dus bepaald door interesses en voorkeuren, maar ook door beperkingen die de tijdbesteding en de beschikbaarheid van de media opleggen.

Informatiebehoefte (niet opgenomen)

Ook het soort informatie wat men zoekt is bepalend voor de voorkeur die men heeft voor een bepaald soort medium. Internet en televisie zijn actueler dan een tijdschrift. Landelijke televisie geeft echter weer weinig informatie over lokale activiteiten, die waarschijnlijk eenvoudiger te vinden is op de kabelkrant. Achtergrondkenmerken zijn weer van invloed op het soort informatie dat men zoekt. Helaas is in het TBO geen vraag over informatiebehoefte opgenomen, op een vraag naar politieke interesse na. Er is wel een vraag waarbij men kan aangeven geen interesse te hebben in een bepaald onderwerp. Van iemand die niet aangeeft ergens niet in geïnteresseerd te zijn, is echter nog niet bekend in welke mate hij wel in het onderwerp geïnteresseerd is. Deze variabele is dus niet bruikbaar voor dit onderzoek. Aan het verband tussen informatiebehoefte en voorkeur voor een medium zal daarom voorbijgegaan worden. Natuurlijk kan er wel iets gezegd worden over de informatie die men zoekt aan de hand van de content en dat zal dan ook zeker gedaan worden, maar die informatie geeft geen antwoord op de vraag welke soort informatie men had willen zoeken.

3.2 Invloed van het onderzoeksjaar op mediagebruik

Het tweede onderzoeksmodel heeft betrekking op de mogelijke vervanging door internet van andere media. Het ziet er als volgt uit.

Figuur 3.2 Invloed van de tijd op de relatie tussen achtergrondkenmerken en mediagebruik

Dit model geeft aan dat er zowel in 1995 als in 2000 een relatie is tussen achtergrondkenmerken en de patronen die gevormd worden door keuzes in medium en content. Deze relatie is in 1995 echter niet hetzelfde als in 2000. Bepaalde mensen die in 1995 nog vaak naar televisie keken, zullen dat in 2000 in sommige gevallen (deels) ingeruild hebben voor internet. Daarnaast heeft het jaar van onderzoek ook direct invloed op de patronen, aangezien onder andere de technologische ontwikkeling, die internetten mogelijk maakte voor meer mensen, daarin besloten zit.

3.3 Onderzoeksvragen

Het bovenstaande resulteert in drie onderzoeksvragen. Twee daarvan bestaan uit elk twee vragen. Aangezien de tweede vraag voortvloeit uit de eerste zijn ze samengenomen.

1. Welke patronen zijn er te vinden in het zoekgedrag van personen naar informatie? Zijn in deze patronen verschillen te onderscheiden naar achtergrondkenmerken en wat zijn verklaringen voor de verschillen in deze patronen? Onder patronen wordt een combinatie van media en onderwerpen verstaan.
2. Is er een verband tussen het gebruik van bepaalde media voor het zoeken naar informatie en/of de onderwerpen waar men informatie over zoekt enerzijds en overige activiteiten die men in de vrijetijd onderneemt, en dan met name die activiteiten waarbij informatie een belangrijke rol speelt, anderzijds?
3. In welke mate vervangt internet de televisie bij het zoeken naar informatie? Is de vervanging sterker voor bepaalde groepen en/of onderwerpen en hoe kunnen verschillen worden verklaard?

3.4 Samenvatting

Volgens het onderzoeksmodel wordt de keuze van medium en content bepaald door achtergrondkenmerken, de beschikbaarheid van de media en manier waarop iemand zijn tijd besteedt. Achtergrondkenmerken zijn kenmerken van de persoon, in dit geval: geslacht, opleiding, leeftijd, dagelijkse bezigheid, inkomen, religie en politiek. De beschikbaarheid van het medium is een vorm van een middel of een restrictie. Niet voor iedereen kost het evenveel moeite om gebruik te kunnen maken van het medium. Ook de manier waarop men zijn tijd besteedt is van invloed op de keuze van medium en content. Interesses sturen de keuze van bron en onderwerp, maar het hebben van een bepaalde tijdbesteding kan ook een restrictie vormen.

De tijd is van invloed op de relatie tussen achtergrondkenmerken en de keuze van medium en content. Ook is er een directe relatie tussen tijd en medium- en onderwerpkeuze.

Hoofdstuk 4 Hypotheses

In het vorige hoofdstuk zijn twee onderzoeksmodellen gepresenteerd. Hieronder wordt vervolgd met de hypotheses over de relaties uit deze onderzoeksmodellen.

4.1 Hypotheses

Niet iedereen gebruikt dezelfde media en is geïnteresseerd in dezelfde onderwerpen. Waarschijnlijk zijn er groepen mensen die hierin op elkaar lijken. In dat geval zijn er patronen te vinden in het zoekgedrag naar informatie. Waarschijnlijk zullen sommige patronen om een enkele bron draaien die gebruikt wordt voor verschillende onderwerpen. In andere gevallen zullen de patronen één onderwerp bevatten waarvoor meerdere bronnen gebruikt worden.

Hypothese 1

Patronen in het zoekgedrag van personen naar informatie zullen enerzijds bestaan uit verschillende onderwerpen die allemaal via één soort bron geraadpleegd worden en anderzijds uit verschillende bronnen waarmee informatie gezocht wordt over één bepaald type onderwerp.

Waarschijnlijk hebben mensen met eenzelfde patroon ook deels gelijke achtergrondkenmerken. Zo zullen ouderen vaker traditionele media kiezen en is de moeilijkheidsgraad van een bron of een onderwerp recht evenredig met het opleidingsniveau van de respondent. Een onderwerp is moeilijker naarmate het abstracter is en verder van de respondent af staat. Om de eerste reden is politiek moeilijker dan misdaadnieuws en om de tweede reden is buitenlands nieuws moeilijker dan consumenteninformatie of gemeentezaken. Een geschreven bron is moeilijker dan een audiovisuele bron en luchtig geschreven bronnen zoals tijdschriften zijn eenvoudiger te lezen dan opiniebladen en het grootste deel van de dagbladen.

Hypothese 2

Deze patronen hangen samen met achtergrondkenmerken van de respondent. 'Moeilijkere' bronnen en onderwerpen zullen vaker door hogeropgeleiden geraadpleegd worden. Ouderen zullen vaker gebruik maken van traditionele bronnen.

Het wel of niet gebruiken van de verschillende media hangt niet alleen samen met achtergrondkenmerken, maar ook met middelen en restricties. Een belangrijke restrictie is het niet tot de beschikking hebben van een bepaalde bron. Als iemand voor een bron zijn

huis moet verlaten en er dus meer moeite voor moet doen, zal hij deze bron minder vaak en dus voor minder onderwerpen raadplegen, dan wanneer hij de bron thuis kan raadplegen. Iemand die naar de winkel moet om een krant te kopen, zal er minder gebruik van maken dan iemand die de krant dagelijks in de brievenbus krijgt.

Hypothese 3

Men zal een bron vaker en voor meer onderwerpen raadplegen wanneer men deze bron thuis kan raadplegen. Hoe meer moeite iemand moet doen om de bron te verkrijgen, des te lager zal het aantal onderwerpen zijn waarvoor hij hem raadpleegt.

Mannen, jongeren, hoger opgeleiden en mensen met een hoger inkomen lopen vaak voorop in de aanschaf en het gebruik van nieuwe technologieën (Van Dijk e.a., 2000). Dit geldt ook voor pc- en internetgebruik. De verwachting is daarom dat internet door hen ook vaker als informatiebron gebruikt zal worden, terwijl vrouwen, ouderen, lager opgeleiden en mensen met een lager inkomen eerder naar traditionele media zullen grijpen.

Hypothese 4

Internet zal vooral als informatiebron gebruikt worden door mannen, jongeren, hoger opgeleiden en mensen met een hoger inkomen.

Eerdere onderzoeken gaan bij vervanging door internet vooral uit van televisie als vervangen medium. De vervanging wordt dan gezien als een soort keten, waarin eerst lezen door de televisie vervangen werd. Dat betekent echter niet dat internet niet ook andere vrijetijdsactiviteiten vervangt. Omdat de vervanging van televisie door internet in de literatuur zo'n grote rol speelt, zal hier wel de nadruk op liggen. Deze onderzoeken geven echter geen eenduidige conclusie of internet de televisie vervangt. Het ene (Robinson e.a., 2002) zegt volmondig ja, terwijl het andere (Robinson e.a., 1997 in: Van Eijck en Van Rees, 2002) juist concludeert dat internetters meer gebruik maken van de verschillende media dan niet-internetters. Er is in deze onderzoeken echter geen onderscheid gemaakt tussen informatie en entertainment. Het kan dus zijn dat iemand zich voor informatie volledig richt op internet terwijl hij televisie puur als ontspanning gebruikt. De verwachting is dat voor bepaalde onderwerpen internet en voor andere onderwerpen televisie zich beter leent. Internet heeft bijvoorbeeld als voordeel dat het heel actueel kan zijn. Een krant bericht over het nieuws van de afgelopen dag en ook bij televisie zit men vast aan vaste tijden waarop men nieuws uitzendt, hoewel er bij zeer belangrijke gebeurtenissen wel een extra uitzending ingelast kan worden. Op internet kan een nieuwsfeit echter gepubliceerd worden zodra het bekend is. Ook heeft internet als voordeel dat er over praktisch ieder onderwerp wel iets te vinden is en

dat die informatie op ieder moment beschikbaar is. Bij televisie moet je afwachten tot men besluit juist over dat onderwerp uit te zenden waar jij informatie over zoekt. Juist bij zeer specifieke onderwerpen is het internet dus toereikender. Voetbal wordt op tv wel uitgezonden, bij onderwaterhockey is dat nog maar de vraag.

Hypothese 5

Televisie wordt deels vervangen door internet, maar vooral door de groepen die sowieso voorop lopen in het gebruik van internet en vooral voor actuele of zeer specifieke informatie.

Waarschijnlijk is er een relatie tussen het zoeken naar informatie en overige vrijetijdsactiviteiten. Iemand die veel bronnen raadpleegt op het gebied van sport, zal in zijn vrijetijd waarschijnlijk ook sporten of in ieder geval naar sport kijken. Mensen die veel internetten, brengen vaak sowieso veel tijd achter de computer door, ook off-line. Bepaalde informatievaardigheden zullen ook een voordeel zijn bij andere vrijetijdsactiviteiten die draaien om informatie. Zo zullen kranten- en tijdschriftenlezers waarschijnlijk ook vaker boeken lezen.

Hypothese 6

Mensen die voor amusement de voorkeur geven aan een bepaald type media (print, audiovisueel of interactief) zullen die media ook vaker gebruiken voor het zoeken naar informatie. Daarnaast sturen inhoudelijke interesses in de vrijetijd de inhoud van de gezochte informatie.

Bij een bepaald deel van de activiteiten is het niet alleen van belang bepaalde voorkennis te hebben, maar wordt ook tijdens de activiteit informatie gegeven die de deelnemer moet verwerken. Leesvaardigheden zullen met name in musea en op cursussen aangesproken worden, terwijl theater en film eerder visuele vaardigheden vereisen en voor computers digitale vaardigheden nodig zijn. Het is daarom te verwachten dat elke vorm van informatievoorziening samenhangt met een bepaalde groep vrijetijdsactiviteiten.

Hypothese 7

Activiteiten die informatieverwerkingsvaardigheden vereisen, zullen samengaan met een hoge mate van zoeken naar informatie en een grote verscheidenheid aan bronnen en/of onderwerpen.

4.2 Samenvatting

Er zijn in dit hoofdstuk zeven hypothesen geformuleerd. Wanneer er gezocht wordt naar patronen in het gebruik van bronnen en onderwerpen, zullen er waarschijnlijk mensen zijn die één soort bron combineren met een grote groep onderwerpen, maar ook mensen die voor één soort onderwerp meerdere bronnen raadplegen. De gevonden patronen hangen samen met achtergrondkenmerken. Wanneer het veel moeite kost om een bron te raadplegen, zal hij minder gebruikt worden. Het gebruik van bronnen die thuis te raadplegen zijn, ligt het hoogst. Internet zal vooral als informatiebron gebruikt worden door mannen, jongeren, hoger opgeleiden en mensen met een hoger inkomen. Televisie wordt deels vervangen door internet, maar vooral door de groepen die sowieso voorop lopen in het gebruik van internet en vooral voor actuele of zeer specifieke informatie. Inhoudelijke interesses en voorkeuren voor een bepaald medium in de vrijetijd bepalen welke bronnen en onderwerpen gekozen worden. Activiteiten die informatieverwerkingsvaardigheden vereisen, zullen samengaan met een hoge mate van zoeken naar informatie en een grote verscheidenheid aan bronnen en/of onderwerpen.

Hoofdstuk 5 Onderzoekspopulatie en steekproef

5.1 Het tijdsbestedingsonderzoek

Bij dit onderzoek is gebruik gemaakt van bestaande data, namelijk het Tijdsbestedingsonderzoek (TBO) van het Sociaal en Cultureel Planbureau (SCP). Het TBO bestaat uit drie onderdelen, namelijk een basisvragenlijst, een dagboek en een slotvragenlijst. In het dagboek moet men gedurende een week in oktober per kwartier aangeven wat men gedaan heeft. Doordat men ook de basis- en slotvragenlijsten moet invullen die betrekking hebben op een langere periode, worden ook activiteiten die minder dan een keer per week gedaan worden meegenomen in het onderzoek. Een nadeel van het rapporteren per kwartier is wel dat heel korte activiteiten niet zichtbaar zijn. Men moet aangeven wat men het grootste deel van het kwartier gedaan heeft. Iemand die tijdens de reclame middenin een televisieprogramma even naar het nieuws op teletekst kijkt, zal het televisiekijken registreren en niet het naar teletekst kijken. Aangezien het grootste deel van dit onderzoek gebaseerd is op de vragenlijsten en niet op de dagboekjes, zal dit geen groot probleem vormen.

Er is gekozen voor bestaande gegevens uit het TBO-onderzoek om de volgende twee redenen. Ten eerste is het onderzoek representatief voor de Nederlandse bevolking. Voor iedereen uit de populatie was de kans om in de steekproef opgenomen te worden bekend. Aan de hand van gegevens over leeftijd, geslacht, werkzaamheid, plaats van de respondent in het huishouden en stedelijkheid van het huisadres is door het SCP een weegfactor opgesteld. Wanneer de antwoorden van de respondenten door middel van deze factor gewogen worden, vormt het onderzoek een afspiegeling van de tijdbesteding van de hele populatie. Het tweede voordeel van het TBO is het grote aantal respondenten, namelijk 1813 in 2000 en zelfs 3228 in 1995. Dat, samen met het hoge aantal variabelen (1849 in 2000), zorgt voor een schat aan informatie, zeker omdat het onderzoek elke 5 jaar herhaald wordt, wat het mogelijk maakt om veranderingen in de tijd te onderzoeken. Voor dit onderzoek zou het niet mogelijk zijn om met een eigen vragenlijst een dergelijke N te halen. Bovendien zou het niet lukken om zoveel variabelen te bevragen. Ook representativiteit voor Nederland zou niet haalbaar zijn.

Natuurlijk kleven er ook nadelen aan het gebruik van bestaande data. De vragen zijn niet opgesteld met dit onderzoek in gedachten, waardoor bepaalde gegevens niet aanwezig of op de verkeerde manier geformuleerd zijn. Soms is een variabele binair, maar had een ander meetniveau beter in de analyse gepast. Dit vergt enige aanpassingen van de

analysetechnieken. Niet altijd kan de techniek uitgevoerd worden die voor de vraagstelling het meest geschikt zou zijn. Een zeer groot deel van de data past echter wel bij dit onderzoek en er ontbreken slechts enkele minder belangrijke variabelen. De voordelen zijn groter dan de nadelen, waardoor het TBO toch een geschikte gegevensbron is.

Om te kunnen zien of internet televisie vervangt, zal ook gekeken moeten worden naar het verleden. Aangezien de vraag “Welke van de informatiebronnen gebruikt u voor [dit onderwerp]?” alleen in de TBO-onderzoeken van 1995 en 2000 op dezelfde manier gesteld werden (met 17 categorieën onderwerpen in plaats van 33 zoals in 1990, www.tijdsbesteding.nl en www.scp.nl), is verder alleen het TBO van 1995 van belang voor het beantwoorden van de onderzoeksvraag.

Het te gebruiken TBO databestand zorgt ervoor dat er beperkingen zitten aan het aantal onderwerpen en informatiebronnen. Of mensen informatie over gezondheid uit (bibliotheek)boeken halen, is niet te achterhalen, aangezien zowel de categorie gezondheid als de categorie boeken niet in de vraagstelling “Welke van de informatiebronnen gebruikt u voor [onderwerp X]?” opgenomen zijn. De lijst is dus niet uitputtend, maar met zeventien onderwerpen en zeven informatiebronnen is hij wel zo uitgebreid dat hij zeer geschikt is voor dit onderwerp. De opgenomen onderwerpen zijn: buitenlands nieuws, buitenlandse politiek, binnenlands nieuws, binnenlandse politiek, gemeentepolitiek, gemeente gebeuren, financieel nieuws, misdaad nieuws, sociaal economisch nieuws, informatie over milieu, consumenten nieuws, informatie over nieuwe media, informatie over verkeersproblemen/OV, informatie over kunst en cultuur, sportnieuws, wetenschap & techniek en onderwijs. De informatiebronnen waaruit men kon kiezen zijn: dagblad, tv, radio, opinieblad, overige bladen/tijdschriften, kabelkrant/teletekst en internet.

5.2 Samenvatting

Voor dit onderzoek is gebruik gemaakt van het Tijdsbestedingsonderzoek van het Sociaal en Cultureel Planbureau. Het TBO bestaat uit een basisvragenlijst aan het begin van de onderzoekswEEK, een dagboekje waarin men gedurende een week per kwartier de activiteiten bijhoudt en een slotvragenlijst aan het eind van de onderzoeksperiode. Elk van deze onderdelen is gebruikt. Voordelen van het TBO zijn dat het representatief is voor de Nederlandse bevolking en dat er gebruik is gemaakt van een grote steekproef (1813 in 2000 en 3228 in 1995) en veel variabelen (1849 in 2000). Een nadeel is dat de variabelen niet geformuleerd zijn met dit onderzoek in gedachten. Voor de vraag over vervanging van andere media door internet, zal gebruik gemaakt worden van het TBO van 1995 en 2000.

Hoofdstuk 6 Analyse

6.1 Het gebruik van de informatiebronnen

Voordat er een begin gemaakt wordt met de daadwerkelijke berekeningen, is gekeken naar de ruwe scores op de vraag naar gebruikte informatiebronnen op de zeventien onderwerpen. Tabel 6.1 geeft per bron en per onderwerp het aantal respondenten weer dat geantwoord heeft met een 'ja' en die de desbetreffende bron dus gebruiken voor het genoemde onderwerp. Uit deze tabel is al veel informatie te halen. Dagblad en televisie zijn de meest gebruikte onderwerpen. Het dagblad wordt voor gemeentezaken door veel meer respondenten geraadpleegd dan de televisie. Dit zegt niets over de frequentie van het raadplegen, want er is in de vraagstelling alleen onderscheid tussen het wel of niet gebruiken en niet in welke mate. Opvallend bij de bron tijdschriften is het hoge aantal respondenten dat aangeeft hiervan gebruik te maken voor gemeentepolitiek en gemeentegebeuren. Verder wordt de bron met name gebruikt voor onderwerpen die in het onderste deel van de tabel staan, zoals sport, cultuur en consument. Aan de meeste van deze onderwerpen zijn tijdschriften gewijd, zoals Voetbal International of de Consumentengids, of er zijn tijdschriften die een link hebben met een van de onderwerpen.

Tabel 6.1 Gebruik van de informatiebronnen per onderwerp (N=1813)

	dagblad	tv	radio	opinieblad	tijdschrift	teletekst	internet
buitenlands nieuws	1069	1500	466	77	38	155	74
buitenlandse politiek	714	1117	266	57	18	73	23
binnenlands nieuws	1222	1512	528	67	43	168	58
binnenlandse politiek	900	1197	356	76	24	92	27
gemeentepolitiek	673	171	68	10	477	205	8
gemeentegebeuren	894	244	92	7	670	360	12
financieel nieuws	555	354	94	56	65	100	66
Misdaadnieuws	932	1069	176	33	50	75	27
sociaal-economisch nieuws	750	730	148	72	34	40	23
milieu	859	984	201	64	173	37	26
consument	600	759	125	62	383	30	56
nieuwe media	347	397	65	53	222	16	324
verkeersproblematiek	660	576	448	24	97	141	36
cultuur	627	454	70	67	184	18	44
sport	759	1063	238	13	100	137	50
wetenschap	559	603	70	85	217	15	84
onderwijs	701	618	135	72	173	33	60

Frequentie van het aantal keer ja geantwoord per variabele

Tijdschriften over opvoeden zullen bijvoorbeeld regelmatig over onderwijs berichten. Teletekst wordt vooral geraadpleegd om actuele informatie te achterhalen: nieuws, financiën, verkeer en sport en daarnaast voor regionale zaken. Internet is in 2000 nog volop in opkomst en wordt vooral geraadpleegd voor informatie over nieuwe media, waartoe het zelf behoort.

6.2 Patronen in het gebruik van de informatiebronnen

Zoals hierboven al genoemd is, kan men op de vraag uit het TBO-onderzoek “Welke van de informatiebronnen gebruikt u voor [het volgende onderwerp]?” per bron alleen ja of nee antwoorden. Het resultaat is een binaire variabele voor elke combinatie van bron en onderwerp. Deze variabelen kunnen dus niet direct in een factoranalyse gebruikt worden. Voor een clusteranalyse is het aantal van 119 variabelen, zeven bronnen maal zeventien onderwerpen, te groot. Mensen met veel interesses werden bij elkaar in een cluster geplaatst en tegenover de groep van respondenten met minder interesses gezet. Zo'n uitkomst geeft geen antwoord op de vraag welke bronnen en onderwerpen bij elkaar horen.

Om toch patronen te kunnen vinden in combinaties van informatiebronnen en onderwerpen, is er gekozen voor een analyse die bestaat uit twee stappen. Eerst is er op alle onderwerpen die bij dezelfde bron horen een hiërarchische clusteranalyse uitgevoerd om de variabelen te groeperen. Er is voor deze volgorde gekozen, omdat juist de onderwerpen zorgden voor het grote aantal variabelen. Er waren namelijk 17 onderwerpen en maar 7 bronnen. Een hiërarchische clusteranalyse kan variabelen of respondenten clusteren. Hier is gekozen voor het eerste. Omdat SPSS het clusterlidmaatschap in de output kan weergeven, is in een oogopslag te zien welke variabelen bij elkaar passen. Het doel van deze analyse is namelijk het zoeken naar onderwerpen die binnen een bron bij elkaar horen. Clustering van respondenten is in dit geval minder effectief. Bij de clustering worden groepen gemaakt van respondenten of variabelen, waarbij ze allemaal aan precies een cluster toegewezen worden. Wanneer de respondenten geclusterd zouden worden, kan het wel zo zijn en is het zelfs aannemelijk dat er variabelen zijn die zowel bij het ene als bij het andere cluster passen. Het doel van de analyse was juist om variabelen te vinden die bij elkaar horen. Een groter nadeel van clusteren op respondenten is het grote aantal. De 1813 respondenten worden een voor een bij elkaar gezet. Dit geeft een tabel en een dendrogram die zo groot zijn dat het erg moeilijk af te lezen is uit hoeveel clusters de uiteindelijke oplossing het beste kan bestaan. Dit zijn de redenen dat er gekozen is voor het clusteren van variabelen en niet van respondenten. Dit betekent dus wel dat de uitkomsten later bewerkt moeten worden om informatie over respondenten te geven.

Door middel van een dendrogram is per hiërarchische clusteranalyse het aantal clusters bepaald. In bijlage 1 is per bron te zien welke variabelen een cluster vormen. Het doel hiervan is om het aantal onderwerpen te reduceren op een dusdanige manier dat elke bron zijn eigen beperkte aantal samengevoegde onderwerpen krijgt. Welke onderwerpen aldus samenvallen binnen een inhoudelijk cluster, verschilt per medium. Zo bleek de bron radio opgesplitst te kunnen worden in drie groepen. Verkeersproblematiek staat los van de andere onderwerpen. De resterende onderwerpen vielen uiteen in nieuws en politiek enerzijds en de overige onderwerpen anderzijds. Binnenlands en buitenlands nieuws vallen bijvoorbeeld in het eerste cluster en milieu in het tweede. Voor dagbladen is deze indeling echter niet relevant. Daar gedragen alleen de gemeentezaken, bestaande uit gemeentepolitiek en gemeentegebeuren, en sport zich anders dan de rest van de onderwerpen. De clusteranalyse over de onderwerpen die men uit dagbladen haalt, resulteerde dus in drie clusters, namelijk sport, gemeentezaken en overige onderwerpen. De bron televisie vertoont onderscheid in algemenere onderwerpen, zoals buitenlandse politiek of misdaadnieuws, en onderwerpen die relevant zijn voor het alledaagse leven van de kijker zelf, zoals onderwijs of verkeersproblematiek. De informatie die men verkrijgt via de bron radio valt uiteen in drie clusters, namelijk verkeer, nieuws & politiek en de rest. De onderwerpen die men uit opiniebladen haalt, zijn onder te verdelen in de clusters nieuws & politiek, cultuur & wetenschap, onderwijs en overige informatie. Ook voor tijdschriften vormt gemeentezaken een aparte categorie, naast consumenten- en overige informatie. De bron teletekst kan opgesplitst worden in gemeentezaken versus de rest van de onderwerpen en ook bij internet is er maar één onderwerp dat zich onderscheidt van alle overige, namelijk nieuwe media.

Nu is het bekend welke onderwerpen binnen een bron bij elkaar horen, maar dit is nog niet voldoende om mee door te kunnen gaan in het tweede deel van de analyse. Eerst zullen de clusters omgevormd moeten worden naar variabelen. Dat is gedaan door te kijken naar de antwoorden op de vraag over het gebruik van een informatiebron voor een bepaald onderwerp. Per gevonden cluster is er een optelling gemaakt van het aantal onderwerpen binnen dat cluster waarvoor men aangaf de desbetreffende bron te gebruiken. Bij elke 'ja' wordt er een punt toegekend, terwijl een 'nee' nul punten waard is. Men kan ook antwoorden dat men in het desbetreffende onderwerp geen interesse heeft. Wanneer men dat aangaf voor onderwerpen binnen dat cluster, werd er per onderwerp een punt afgetrokken van de score. Een nulscore op een onderwerp kan betekenen dat men een bepaalde bron er niet voor gebruikt, maar andere bronnen wel. Negatieve scores willen zeggen dat men (bijna) nooit informatie over het onderwerp zoekt, ook niet via andere bronnen. Zoals al eerder genoemd is, leverde de clusteranalyse over de onderwerpen die men uit dagbladen haalt, de

clusters sport, gemeentezaken en overige onderwerpen op. Mensen die het dagblad gebruiken voor informatie over zowel gemeentepolitiek als gemeentegebeuren, scoren twee punten. Iemand die over gemeentepolitiek leest in een dagblad, maar niet geïnteresseerd is het gemeentegebeuren, krijgt een positief en een negatief punt en scoort dus uiteindelijk nul. Mensen die in beide onderwerpen geen interesse hebben, behalen de minimale score op dit cluster van min twee. Elk van de negentien clusters is zo omgevormd tot een ordinale variabele die een combinatie van onderwerpen en bronnen representeert, die gebruikt zal worden in het tweede deel van de analyse.

Aangezien de variabelen niet meer binair zijn, is het nu wel mogelijk om een factoranalyse uit te voeren. Een factoranalyse met varimaxrotatie resulteert in vier factoren.

Tabel 6.2 Factoranalyse van de clusters van onderwerpen (N=1813)

	Component			
	1	2	3	4
tv dichterbij zelf	,784	,334		
tijdschrift overige	,720	,569		
radio overige	,701	,502		
internet nieuwe media	,680			
opinieblad cultuur en wetenschap	,675	,390		
internet overige	,673	,598		
opinieblad overige	,664	,474	,340	
opinieblad onderwijs	,661			
teletekst overige	,654	,578		
dagblad overige	,653	,552		
radio verkeer	,420			
tijdschrift consument	,396	,327		
opinieblad nieuws en politiek		,823		
radio nieuws en politiek		,784		
tv algemeen	,325	,710		,306
teletekst gemeentegebeuren			,780	
tijdschrift gemeentezaken			,688	
dagblad gemeentezaken			,631	
dagblad sport				,913

Principale componentenanalyse met varimaxrotatie.
Absolute waarden kleiner dan 0,300 zijn niet weergegeven.

De laatste twee factoren zijn ontstaan uit een beperkt aantal variabelen en zijn daarom eenvoudig te beschrijven. De derde factor beslaat het onderwerp gemeentezaken. De vierde bevat sport in dagbladen en televisie algemeen. Aangezien sport een element is van het cluster 'televisie algemeen' kan de vierde factor ook beschreven worden als de factor sport. De eerste twee factoren zijn algemener van aard dan de andere twee. De tweede factor staat in het teken van nieuws en politiek. Op de variabelen waar binnenlands en buitenlands

nieuws of politiek in verwerkt zijn, zoals televisie algemeen, internet overige, tijdschrift overige en dagblad overige, zijn in de tabel hoge scores te zien bij deze factor. De eerste factor is het algemeenst van de vier. Hierbij staat niet één bron of onderwerp centraal. Dit zijn mensen met een brede interesse die veel bronnen raadplegen, echte informatiezoekers dus.

Verwacht werd dat een aantal factoren betrekking zou hebben op een bepaald onderwerp en anderen op een bepaalde bron. Bijvoorbeeld dat enerzijds sport op tv, radio en in dagbladen bij elkaar zou horen en anderzijds verschillende vormen van informatie waarover men in een dagblad leest. Dat dit niet is uitgekomen heeft deels te maken met de manier van clusteren. Door eerst onderwerpen binnen een bron te clusteren, krijgen onderwerpen die zich afwijkend gedragen meer gewicht dan afwijkingen in bronnen. Toch is de uitkomst van bovenstaande factoranalyse gerechtvaardigd. Ook als er wordt begonnen met clusteren per onderwerp in plaats van per bron, blijken de onderwerpen sport en gemeentezaken zich afwijkend te gedragen.

De volgende vraag is welk type respondent hoog scoort op welke factor. Om dit te onderzoeken is een regressieanalyse uitgevoerd met als afhankelijke variabele de individuele factorscore van elke respondent. Als onafhankelijke variabelen zijn gekozen leeftijd, hoogst voltooide opleiding, geslacht, netto inkomen per maand, dagelijkse bezigheden, kerkgenootschap en politieke voorkeur. De variabele leeftijd is geconstrueerd door het geboortjaar van de respondent af te trekken van het jaar dat het TBO-onderzoek gehouden is, dus respectievelijk 1995 en 2000 min de het geboortjaar van de respondent is de leeftijd. Aangezien het onderzoek in oktober gehouden is, worden mensen die aan het eind van het jaar jarig zijn, een jaar ouder geschat dan ze in werkelijkheid zijn. Dit is gerechtvaardigd omdat de schaal voor leeftijd loopt van 12 tot 100, waardoor een 'misser' van 1 jaar de resultaten niet waarneembaar zal beïnvloeden. Naar hoogst voltooide opleiding, geslacht en netto inkomen per maand werd rechtstreeks gevraagd in het TBO, dus het was niet nodig deze variabelen aan te passen. Bij hoogst voltooide opleiding konden de respondenten kiezen uit de categorieën LA, LB, MA, MB, HA, HB en HW (lager algemeen, lager beroeps, middelbaar algemeen, middelbaar beroeps, hoger algemeen, hoger beroeps en hoger wetenschappelijk). Dagelijkse bezigheden en kerkgenootschap zijn beide nominale variabelen. Deze zijn omgevormd tot dummyvariabelen om ze in de regressieanalyse op te kunnen nemen. De dummyvariabelen voor de dagelijkse bezigheden van de respondent zijn geconstrueerd uit de vraag welke situatie het meest op de respondent van toepassing is. Deze vraag werd alleen gesteld aan degenen die aangaven minder dan 18 uur per week te werken. Om werkenden te identificeren, is aan degenen die door routing de vraag over

dagelijkse bezigheid niet beantwoordden de categorie 'werkzaam in beroep/bedrijf' toegekend. Verder zijn de antwoordcategorieën 'gepensioneerd (jonger dan 65)' en 'gepensioneerd (65+)' samengevoegd tot 'gepensioneerd' en vallen werkzoekenden en mensen in de bijstand beide onder 'overige uitkeringen'. Eén respondent wilde of kon geen antwoord geven op deze vraag. Deze is samen met 21 respondenten met 'overige bezigheden' ondergebracht in de dummyvariabele 'overige/onbekende bezigheden'. Dit om te voorkomen dat één 'missing' de analyses zou verstoren omdat gedummificeerde variabelen vereisen dat alle respondenten een geldige score hebben. Ook kan de respondent op andere variabelen wel interessante informatie opleveren. 'Missings' negeren deze informatie in bepaalde bewerkingen. Ook bij kerkgenootschap zijn enkele antwoordcategorieën samengevoegd. De respondenten die bij de eerdere vraag 'behoort men bij kerkgenootschap' al negatief hadden geantwoord en dus door routing de vraag naar het type kerkgenootschap niet hoefden beantwoorden, vielen in de categorie 'geen kerkgenootschap'. De antwoorden 'Nederlands Hervormd', 'Gereformeerd (synodaal)' en 'anders gereformeerd' zijn samengevoegd tot de categorie 'protestants'. Aan de categorie 'rooms-katholiek' zijn geen aanpassingen gedaan. De overige drie antwoordmogelijkheden, 'Islamitisch', 'Hindoestaans' en 'anders', zijn samengevoegd tot 'ander kerkgenootschap'. Er is gekeken naar variabelen waarbij de p kleiner is dan 0,005, dus een significantieniveau van 5%.

Tabel 6.3 Regressieanalyse factor informatiezoekers (N=1813)

	Unstandardized Coefficients	Standardized Coefficients	Sig.
	B	Beta	
(Constant)	-,333		,011
geslacht ^a	,136	,067	,015
leeftijd	-,012	-,198	,000
hoogst voltooide opleiding	,189	,343	,000
netto gezinsinkomen per maand	,000	,091	,000
stemgedrag ^b	,021	,056	,032
rooms katholiek ^c	,004	,002	,951
protestants ^c	-,063	-,025	,367
ander kerkgenootschap ^c	,194	,038	,141
wao ^d	-,031	-,005	,844
gepensioneerd ^d	-,080	-,032	,379
overige uitkeringen ^d	-,209	-,032	,222
studerend, schoolgaand ^d	,093	,019	,492
huisvrouw, -man ^d	-,146	-,046	,109
overige/onbekende bezigheden ^d	-,232	-,021	,407

a referentiecategorie vrouw

b van links naar rechts

c referentiecategorie geen kerkgenootschap

d referentiecategorie werkzaam in beroep of bedrijf

De uitkomsten (tabel 6.3) van de regressieanalyse voor de factor ‘informatiezoekers’ laten zien dat er een negatief leeftijdseffect is en een positief effect voor opleiding en inkomen. Gecontroleerd voor de overige variabele, scoren mannen en degenen met een rechtser politieke voorkeur hoger op deze factor. Met een bèta van 0,343 is de hoogst voltooide opleiding van de respondent de belangrijkste voorspeller van de factorscore ‘informatiezoekers’.

Tabel 6.4 Regressieanalyse factor nieuws en politiek (N=1813)

	Unstandardized Coefficients	Standardized Coefficients	Sig.
	B	Beta	
(Constant)	-,821		,000
geslacht ^a	,171	,096	,002
leeftijd	,009	,177	,000
hoogst voltooide opleiding	,109	,224	,000
netto gezinsinkomen per maand	,000	,038	,186
stemgedrag ^b	,012	,035	,215
rooms katholiek ^c	,068	,033	,271
protestants ^c	-,100	-,045	,138
ander kerkgenootschap ^c	,098	,022	,440
wao ^d	-,075	-,014	,623
gepensioneerd ^d	-,098	-,044	,264
overige uitkeringen ^d	-,008	-,001	,961
studerend, schoolgaand ^d	-,282	-,067	,031
huisvrouw, -man ^d	,169	,061	,053
overige/onbekende bezigheden ^d	,230	,024	,392

a referentiecategorie vrouw

b van links naar rechts

c referentiecategorie geen kerkgenootschap

d referentiecategorie werkzaam in beroep of bedrijf

Ook bij de factor ‘nieuws en politiek’ zijn de variabelen geslacht, leeftijd en opleiding relevant. Net als bij de vorige factor zijn het, gecorrigeerd voor de overige variabelen, vaker mannen en hogeropgeleiden die hoger scoren. Aangezien er een grote overlap is tussen de factoren ‘informatiezoekers’ en ‘nieuws en politiek’, is het niet verwonderlijk dat ook de achtergrondkenmerken van beide factoren overeenkomsten hebben. Toch zijn niet alle achtergrondkenmerken gelijk. Bij de vorige factor was er een negatief effect voor leeftijd, terwijl er op deze factor een positief leeftijdseffect te zien is. Ten slotte is het negatieve effect van studeren opvallend.

In tegenstelling tot de vorige twee factoren geeft bij de regressieanalyse voor de factor ‘gemeentezaken’ (tabel 6.5) de hoogst voltooide opleiding van de respondent juist een negatief effect.

Tabel 6.5 Regressieanalyse factor gemeentezaken (N=1813)

	Unstandardized Coefficients	Standardized Coefficients	Sig.
	B	Beta	
(Constant)	,415		,003
geslacht ^a	-,080	-,041	,185
leeftijd	,000	-,002	,965
hoogst voltooide opleiding	-,084	-,158	,000
netto gezinsinkomen per maand	,000	,025	,387
stemgedrag ^b	-,015	-,042	,150
rooms katholiek ^c	,224	,101	,001
protestants ^c	,405	,166	,000
ander kerkgenootschap ^c	,063	,013	,658
wao ^d	-,216	-,037	,204
gepensioneerd ^d	-,092	-,038	,351
overige uitkeringen ^d	-,281	-,044	,129
studerend, schoolgaand ^d	-,382	-,083	,009
huisvrouw, -man ^d	,019	,006	,847
overige/onbekende bezigheden ^d	-,199	-,019	,509

a referentiecategorie vrouw

b van links naar rechts

c referentiecategorie geen kerkgenootschap

d referentiecategorie werkzaam in beroep of bedrijf

Lager opgeleiden gebruiken media dus vaker dan hogeropgeleiden om informatie over gemeentezaken te achterhalen. Bij de factor 'gemeentezaken' is de invloed van religie opvallend. Zowel rooms-katholieken als protestanten scoren hoger dan niet-religieuzen en aanhangers van andere kerkgenootschappen. Mogelijk is deze groep meer gehecht aan zijn leefomgeving. Het is aannemelijk dat zij vaker in dorpen met een erg hechte gemeenschap wonen. In dat geval is dus niet de religie de oorzaak van de interesse in gemeentezaken, maar heeft het wonen in een landelijke omgeving een positieve relatie met beide variabelen. Studenten en scholieren vallen op doordat ze weinig interesse hebben in gemeentezaken.

Net als op 'informatiezoekers' scoren mannen hoger op de factor 'sport' dan vrouwen. Hoogst voltooide opleiding is wederom van invloed. Lager opgeleiden scoren hoger op 'sport'. Protestanten scoren lager op de factor 'sport'. Mogelijk heeft dit te maken met het feit dat veel sportwedstrijden gespeeld worden op zondag.

Sport en gemeentezaken kunnen gezien worden als lichtere onderwerpen, in tegenstelling tot de overige onderwerpen, die bij de factoren 'informatiezoekers' en 'nieuws en politiek' horen. De onderwerpen die hieronder vallen, variëren sterk in moeilijkheidsgraad, waardoor de gemiddelde moeilijkheidsgraad in ieder geval hoger komt te liggen dan bij de andere twee

factoren. De theorie dat hogeropgeleiden vaker moeilijkere onderwerpen kiezen dan lageropgeleiden, houdt dus stand.

Tabel 6.6 Regressieanalyse factor sport (N=1813)

	Unstandardized	Standardized	Sig.
	Coefficients	Coefficients	
	B	Beta	
(Constant)	-,014		,920
geslacht ^a	,666	,328	,000
leeftijd	-,004	-,061	,134
hoogst voltooide opleiding	-,059	-,106	,000
netto gezinsinkomen per maand	,000	,037	,186
stemgedrag ^b	,028	,073	,010
rooms katholiek ^c	-,053	-,023	,450
protestants ^c	-,188	-,074	,014
ander kerkgenootschap ^c	-,096	-,019	,503
wao ^d	-,270	-,044	,118
gepensioneerd ^d	-,099	-,039	,320
overige uitkeringen ^d	,044	,007	,814
studerend, schoolgaand ^d	-,188	-,039	,208
huisvrouw, -man ^d	,052	,016	,603
overige/onbekende bezigheden ^d	-,058	-,005	,849

a referentiecategorie vrouw

b van links naar rechts

c referentiecategorie geen kerkgenootschap

d referentiecategorie werkzaam in beroep of bedrijf

6.3 Beschikbaarheid van de media

Voorkeur voor de ene bron boven de andere heeft onder andere te maken met de beschikbaarheid ervan. De vraag is dus in hoeverre beschikbaarheid meespeelt en of dit voor de ene bron sterker geldt dan voor de andere. Naar beschikbaarheid wordt in het TBO niet voor elke bron op dezelfde manier gevraagd. Dagbladen komen het uitgebreidst aan de orde, waarschijnlijk vanwege de medewerking door het Bedrijfsfonds voor de Pers (www.tijdbesteding.nl). Voor de kranten Volkskrant, Algemeen Dagblad, de Telegraaf, NRC-Handelsblad, Trouw, het Financiële Dagblad, Nederlands Dagblad, Reformatorisch Dagblad, Spits en Metro en algemeen voor regionale en buitenlandse ochtendbladen moet men aangeven hoe men het gekregen heeft. Mogelijke antwoorden zijn: abonnement, zelf los gekocht, los gekocht door iemand anders, geleend buiten gezin, gratis bezorgd, gekregen in het openbaar vervoer of buitenshuis gelezen. Per respondent is er een telling gemaakt van het aantal kranten dat binnen dezelfde antwoordcategorie viel. Een respondent die een abonnement heeft op de Volkskrant, in het openbaar vervoer Spits en Metro leest en Trouw

van de buurvrouw krijgt, scoort dus 1 op abonnement, 2 op gekregen in het openbaar vervoer, 1 op geleend buiten gezin en 0 op de overige categorieën. Daarnaast is er een optelling gemaakt van het aantal onderwerpen waarvoor iedere respondent aangeeft dagbladen te gebruiken. Iemand die alleen het sportkatern leest, scoort een 1 en iemand die de hele krant doorspint zal al snel op 10 of meer onderwerpen uitkomen. Mogelijke scores lopen van 0, oftewel mensen die geen kranten lezen, tot 17, wat staat voor mensen die informatie over alle genoemde onderwerpen uit dagbladen halen. Deze variabele 'aantal keer dagblad als infobron genoemd' is als afhankelijke variabele in de regressieanalyse gebruikt, waarbij de zeven kanalen de onafhankelijke variabelen vormden. Om te controleren in hoeverre achtergrondkenmerken meespelen, is er een tweede regressieanalyse uitgevoerd met, naast bovengenoemde variabelen, de drie belangrijkste achtergrondkenmerken. Dit zijn geslacht, leeftijd en hoogst voltooide opleiding. Deze variabelen gaven in de regressieanalyses per factor (zie paragraaf 6.2) een hoge bèta en ook uit de theorie kwamen ze naar voren als goede voorspellers van mediagebruik. Bepaalde dummyvariabelen die onder religie en dagelijkse bezigheden vallen, scoorden op een of twee factoren erg hoog, zoals protestanten op de factor gemeentezaken. Deze zijn hier buiten beschouwing gelaten omdat de andere dummyvariabelen binnen die categorie nauwelijks effecten laten zien. Als geheel zijn religie en dagelijkse bezigheden minder goede voorspellers dan bovengenoemde drie variabelen. Het eerste model geeft een R^2 van 0,300 en het tweede komt op 0,367. Het tweede model is significant beter dan het eerste.

Tabel 6.7 Regressieanalyse aantal bronnen waarvoor het dagblad gebruikt is (N=1813)

	Unstandardized	Standardized	Sig.
	Coefficients	Coefficients	
	B	Beta	
(Constant)	3,104		,000
aantal dagbladen abonnement	4,018	,538	,000
aantal dagbladen zelf los gekocht	1,275	,159	,000
aantal dagbladen los gekocht iemand anders	1,643	,086	,000
aantal dagbladen geleend buiten gezin	1,487	,134	,000
aantal dagbladen gratis bezorgd	,170	,006	,753
aantal dagbladen gekregen ov	,341	,042	,033
aantal dagbladen buitenshuis gelezen	,749	,118	,000
(Constant)	-,069		,826
aantal dagbladen abonnement	3,349	,448	,000
aantal dagbladen zelf los gekocht	,914	,114	,000
aantal dagbladen los gekocht iemand anders	1,290	,068	,000
aantal dagbladen geleend buiten gezin	1,249	,112	,000
aantal dagbladen gratis bezorgd	,164	,006	,751
aantal dagbladen gekregen ov	,154	,019	,321
aantal dagbladen buitenshuis gelezen	,517	,082	,000
geslacht ^a	,779	,078	,000

Leeftijd	,026	,097	,000
hoogst voltooide opleiding	,647	,240	,000

a referentiecategorie vrouw

De verwachting was dat men dagbladen intensiever gaat gebruiken wanneer men meer moeite moet doen om het dagblad te verkrijgen. Uit bovenstaande tabel blijkt dat abonnees de meeste informatie uit hun kranten halen. De groep die daarop volgt met gemiddeld ruim twee onderwerpen minder zijn degenen die het dagblad los aangeschaft hebben, waarbij iemand anders het los aangeschaft heeft of waarbij het dagblad buiten het gezin geleend is. De overeenkomst tussen deze drie is dat het dagblad wel thuis te raadplegen is, maar niet met de hoge frequentie en op het gunstige tijdstip als dat bij een abonnement het geval is. De derde plaats, met gemiddeld een half onderwerp, is voor degenen die de deur uit moeten om het dagblad te kunnen raadplegen. Het laagst scoren degenen die de krant gratis en vaak ongevraagd gekregen hebben. Gecorrigeerd voor geslacht, leeftijd en opleiding geven de variabelen 'aantal dagbladen gratis bezorgd' en 'aantal dagbladen gekregen in het openbaar vervoer' beide geen effect. Het blijkt dus dat kranten die thuis te raadplegen zijn, vaker als infobron gebruikt worden en hoe vaker de krant het huis bereikt, voor des te meer onderwerpen wordt hij geraadpleegd.

Ook voor de bron internet was er een bruikbare vraag in het TBO waarmee de beschikbaarheid gemeten kon worden. Er werden vijf vragen gesteld over het gebruik van internet respectievelijk thuis, op het werk, op school, in de bibliotheek en elders. Men kon aangeven of men internet op deze plaatsen dagelijks, enkele dagen per week, een keer per week, een keer per twee weken, een keer per maand of minder of nooit gebruikt. De categorie dagelijks heeft in het onderzoek een lagere score dan de categorie nooit, dus een hogere score duidt op minder gebruik. Omdat dit problemen kan geven bij de interpretatie van de regressieanalyse waar deze variabelen in verwerkt zijn, zijn de variabelen eerst gehercodeerd. De antwoordcategorieën zijn gelijk gebleven, maar de score die eraan toegewezen is, is omgedraaid. De categorie dagelijks kreeg een score van 6 en nooit een score van 0.

Net als bij de beschikbaarheid van dagbladen, is bij internet een optelling gemaakt van het aantal onderwerpen waarvoor men internet gebruikt. En ook deze keer zijn de variabelen leeftijd, geslacht en opleiding als controlevariabelen in het tweede model meegenomen. De adjusted R^2 van beide modellen is respectievelijk 0,177 en 0,187. Het tweede model geeft een significante verbetering ten opzichte van het eerste.

Bij dagbladen was te zien dat mensen de bron thuis kunnen raadplegen, er ook meer gebruik van maken. Ook voor internet geldt dit. Vooral degenen die thuis of op het werk al een aansluiting hebben, maken er gebruik van.

Tabel 6.8 Regressieanalyse aantal bronnen waarvoor het internet gebruikt is (N=1813)

	Unstandardized Coefficients	Standardized Coefficients	Sig.
	B	Beta	
(Constant)	-,314		,042
gebruik internet thuis	,363	,333	,000
gebruik internet op werk	,158	,164	,000
gebruik internet op school	,175	,067	,090
gebruik internet in bibliotheek	,112	,020	,610
gebruik internet elders	,184	,028	,481
(Constant)	,545		,184
gebruik internet thuis	,359	,330	,000
gebruik internet op werk	,157	,163	,000
gebruik internet op school	,140	,054	,178
gebruik internet in bibliotheek	,106	,019	,627
gebruik internet elders	,121	,018	,641
geslacht ^a	,204	,046	,261
Leeftijd	-,024	-,123	,002
hoogst voltooide opleiding	-,005	-,004	,924

a referentiecategorie vrouw

Voor de aansluitingen thuis is nog wel te beredeneren dat men geld uitgegeven heeft aan het abonnement bij de internetprovider en aan telefoontikken, maar dat gaat voor de aansluiting op het werk niet op. Waarschijnlijk is het feit dat de internetaansluiting er is, voldoende om er gebruik van te maken. Dat dit niet geldt voor internetaansluitingen op scholen zou verklaard kunnen worden dat scholieren vaak niet zelf mogen beslissen wanneer ze van het internet gebruik maken. Het is ook mogelijk dat de verklaring ligt in het aantal scholieren dat gebruik moet maken van de computer. Het is aannemelijk dat iemand op zijn werk de hele dag van de computer met internet gebruik kan maken, terwijl scholieren moeten wachten tot er een vrij is.

In het TBO worden over televisie geen vergelijkbare vragen gesteld als bij dagbladen en internet. Toch zijn er wel twee variabelen waarmee een uitspraak te doen is over de relatie tussen beschikbaarheid van het medium en het gebruik ervan als informatiebron.

Respondenten moeten aangeven hoeveel tv-toestellen er in de woning aanwezig zijn en of ze een kabelaansluiting hebben. Net als bij dagbladen en internet is er een regressieanalyse uitgevoerd met deze variabelen en drie achtergrondkenmerken. De R^2 is 0,036 voor het eerste model en 0,054 voor het tweede. Ook nu is het tweede model beter dan het eerste.

Dat het hebben van een kabelaansluiting het aantal onderwerpen vergroot, is niet zo vreemd. Mensen zonder kabelaansluiting kunnen minder zenders ontvangen en het is aannemelijk dat zij daarom bepaalde onderwerpen missen.

Tabel 6.9 Regressieanalyse aantal bronnen waarvoor de televisie gebruikt is (N=1813)

	Unstandardized Coefficients	Standardized Coefficients	Sig.
	B	Beta	
(Constant)	6,615		,000
aantal tv toestellen	-,094	-,022	,352
kabelaansluiting	,919	,197	,000
(Constant)	6,107		,000
aantal tv toestellen	-,127	-,030	,219
kabelaansluiting	1,010	,217	,000
leeftijd	-,012	-,061	,010
geslacht ^a	,486	,065	,005
hoogst voltooide opleiding	,207	,102	,000

a referentiecategorie vrouw

Het verband tussen het aantal toestellen en het aantal keer dat de televisie als informatiebron genoemd wordt is niet significant, ook niet als de variabele 'kabelaansluiting' buiten beschouwing gelaten wordt. Dat betekent dat er geen effect is. Het is ook mogelijk dat er juist twee effecten zijn die elkaar tegenwerken. Het is aannemelijk dat enerzijds een groter aantal televisietoestellen samenhangt met een groter aantal onderwerpen. Het bezit van meerdere toestellen kan bijvoorbeeld wijzen op de voorkeur voor televisie als medium. Anderzijds is het, wanneer er meerdere televisietoestellen in huis aanwezig zijn, niet nodig om met de huisgenoten mee te kijken naar de programma's van hun keuze. Dit zorgt voor een beperking in het aantal soorten programma's en daarmee met het aantal onderwerpen. Als beide effecten bijna even groot zijn, is het effect per saldo ongeveer nul.

Over de bronnen radio, opinieblad en tijdschrift worden in het TBO geen vergelijkbare vragen gesteld. De enige mogelijkheid zou dan zijn om het algemene gebruik van een bron te koppelen aan het gebruik van die bron als informatiebron. Zeker bij radio en opinieblad zal het gebruik van de bron automatisch inhouden dat men enige informatie vergaart. Bovendien geeft het algemene gebruik geen antwoord op de vraag naar de relatie tussen de beschikbaarheid van de bron en het gebruik als informatiebron.

Er is wel een vraag over het bezit van een televisietoestel met teletekst, maar de enige conclusie die daaruit getrokken kan worden is dat degenen die een toestel met teletekst hebben, vaker teletekst als bron gebruiken dan degenen die niet zo'n toestel bezitten.

6.4 Tijdbesteding

Tot nu toe is er alleen gebruik gemaakt van de vragenlijsten die aan het begin en einde van het TBO aan de respondenten zijn voorgelegd. Daarnaast bevat het onderzoek een dagboek, waarin men gedurende een week aan moet geven waarmee men elk kwartier bezig was. De data bestaan uit een optelling van het aantal uren per activiteit. Daarnaast zijn er optellingen te vinden per categorie en per subcategorie. Zo bevat de categorie 'hobby's, sport en spel' onder andere de subcategorie 'knutselen en handwerken', waar de activiteit 'breien' een onderdeel vormt. De subcategorieën zijn gebruikt om het gebruik van informatiebronnen te koppelen aan algemene vrijetijdsactiviteiten.

In het TBO worden 55 subcategorieën onderscheiden. Een deel bestaat uit verplichtingen als werk, vervoer en verzorging en de rest uit vrijetijdsactiviteiten, waaronder sport, hobby's en uitgaan. 55 variabelen is te veel om in een regressieanalyse te gebruiken. Daarom is er eerst een factoranalyse uitgevoerd om het aantal variabelen te verminderen. Het was niet mogelijk om alle variabelen in één factoranalyse mee te nemen. Alle mogelijke activiteiten zijn vertegenwoordigd in de subcategorieën en het aantal te besteden uren bedraagt voor iedereen 7 maal 24. Als iemand tijd besteedt aan een bepaalde activiteit, betekent dat dus automatisch dat hij minder tijd kan besteden aan de rest van de activiteiten. Deze samenhang levert in de factoranalyse onjuiste resultaten op doordat de verschillende activiteiten per definitie ten koste van elkaar gaan. Daarom zijn de subcategorieën opgesplitst in verplichtingen en vrijetijdsactiviteiten. Dat wil niet zeggen dat iedereen het onderscheid ook op die manier ervaart. In bad gaan, wat valt onder persoonlijke verzorging en dus onder de verplichtingen, kan als zeer ontspannend ervaren worden. Aan de andere kant kan iemand sport als een verplichting zien omdat hij het alleen doet omdat het gezond is en niet omdat hij er plezier aan beleeft.

Een factoranalyse met varimax-rotatie over de 24 variabelen die onder verplichtingen vallen, levert acht factoren op.

De eerste factor kan gezien worden als huishoudelijke taken. Verschillende soorten huishoudelijke klussen zoals afwassen en strijken vallen hieronder evenals levensmiddelen inkopen. De tweede zijn activiteiten van jongeren. School en studie spelen een grote rol, net als bijbaantjes. Het hebben van een vaste baan is binnen deze factor minder aanwezig. Bij de derde factor is dat juist wel een belangrijke variabele en daarom wordt die aangeduid als de factor 'werkenden'. Factor vier beslaat activiteiten van ouders, waaronder

kinderverzorging. Bij de vijfde factor gaat het om boodschappen doen en het daarvoor onderweg zijn. De zesde factor is die van de persoonlijke verzorging, waar ook eten en drinken onder valt. De activiteit vorming en cursussen vormt de zevende factor. Tijd voor of na werk scoort negatief, waarschijnlijk omdat een deel van de groep geen betaalde baan heeft en de rest de cursus na werktijd volgt en dus geen tijd heeft om na het werk nog wat rond te hangen. De laatste categorie is een restcategorie. Het is lastig hier een naam aan te geven.

Tabel 6.10 Factoranalyse van activiteiten in de categorie verplichtingen (N=1813)

	Component							
	1	2	3	4	5	6	7	8
werk aan maaltijden, afwassen etc.	,779							
dagelijks huishoudelijk werk	,727							
wassen, strijken, kledingonderhoud	,700			,315				
ander huishoudelijk werk	,623							
inkopen levensmiddelen	,596							
algemeen vormend & beroepsonderwijs		,779						
onderweg voor onderwijs en vorming		,768						
nevenbaan		,518						
uitoefening beroep	-,430	-,349	,656					
woon-werkvervoer	-,383		,635					
nachtrust			-,607			-,337		
slapen, dutje overdag		-,356	-,581					
overwerk			,326					
kinderverzorging en ander huisgenoten				,788				
kinderbegeleiding				,773				
wachten of onderweg voor boodschappen					,780			
andere inkopen, winkelen					,748			
eten en drinken						,661		
persoonlijke verzorging						,560		
vorming & cursussen							,636	
tijd voor of na werk							-,546	
onderweg voor huishoudelijk werk						-,317		,677
persoonlijk verzorging buitenshuis						-,339	,378	-,518
verkrijgen van loketdiensten					,434			,454

Principale componentenanalyse met varimaxrotatie
Absolute waardes kleiner dan 0,300 zijn niet weergegeven.

De 31 subcategorieën van vrijetijdsbesteding vormen na varimax-rotatie de volgende 13 factoren.

De eerste factor bestaat uit verschillende vormen van vrijwilligerswerk. De tweede staat voor lezen. Factor drie wordt gevormd door verschillende uitstapjes. De vierde factor bevat sociale contacten en het onderweg zijn ten behoeve van het uitgaan. Het vreemde is dat het uitgaan zelf op deze factor maar matig scoort. De volgende factor bevat sportbeoefening en

het vervoer dat daarbij hoort. Factor zes is de factor van religie en politiek. Uit de regressieanalyse van paragraaf 6.2 bleek al dat protestanten een hogere interesse hebben in gemeentepolitiek. Ook hier blijkt weer dat er een relatie bestaat tussen religie en politiek. Dat het bezoek aan sportwedstrijden laag scoort, heeft er waarschijnlijk mee te maken dat die voor een groot deel op zondag gespeeld worden.

Tabel 6.11 Factoranalyse van activiteiten in de categorie vrij (N=1813)

	Com pone nt												
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
onderweg participatie	,810					,314							
vrijwilligerswerk	,737												
verenigingswerk	,476												
kranten lezen		,713											
tijdschriften lezen		,672											
bezoek café, snackbar dancing		-,444	,350										
eten in restaurant			,677										
cultuurparticipatie			,617										
uitstapjes wandelen fietsen			,385		,382								
sociale kontakten				,742									
onderweg voor uitgaan			,359	,684									
onderweg v hobby's e.d.					,739								
sportbeoefening					,632								
kerkgang						,678							
deelname politieke organisatie	,320					,561							
bezoek sportwedstrijden						-,365						,327	
gezelschapsspelen							,591						
knutselen handwerken							,586						
bezoek evenementen							,410						-,321
feestje, etentje								-,650					
kinderspelen				-,347				-,444				-,358	
boeken lezen								,321					
televisie, teletekst kijken								,314					
ontspannen luieren									-,759				
muziek luisteren										,657			
radio en muziek luisteren										,611			
solitaire hobby's											,748		
creatieve activiteiten						,419					,427		
karweitjes, tuinieren, planten verz		,305									-,411		
overige												,712	
vissen jagen													,770

Principale componentenanalyse met varimaxrotatie.
Absolute waarden kleiner dan 0,300 zijn niet weergegeven.

De zevende factor bestaat uit traditionelere vrijetijdsactiviteiten die meestal binnen plaatsvinden en daarnaast uit de subcategorie 'bezoek evenementen'. Misschien worden deze bij elkaar gezet omdat een deel van de evenementen bestaat uit hobbybeurzen.

Factor 8 kan beschreven worden als rustig binnenshuis. Deze mensen scoren hoog op lezen en televisiekijken, maar laag op feestjes, etentjes en kinderspelen. Factor negen staat voor mensen die weinig ontspannen en luieren. De tiende factor is de factor van het luisteren naar muziek. De volgende factor bestaat uit solitaire activiteiten die binnen worden uitgevoerd. Tuinieren en dergelijke valt er, met een hoge negatieve score, expliciet buiten. De subcategorie 'overige' vormt samen met het bezoek aan sportwedstrijden een eigen factor. Ten slotte wordt er nog een factor gevormd door de activiteiten jagen en vissen.

Voor elke respondent wordt voor elk van de acht factoren van verplichtingen en de dertien van vrijetijdsactiviteiten een Bartlett-score berekend. Deze geeft aan in hoeverre de activiteiten van de factor worden ondernomen door de respondent. De scores van de respondenten zijn gebruikt als onafhankelijke variabelen en de scores op de factoren 'informatiezoekers', 'nieuws en politiek', 'sport' en 'gemeentezaken' als afhankelijke variabelen. Ook bij deze regressieanalyse is er een tweede model geanalyseerd met daarin naast bovengenoemde variabelen de variabelen geslacht, leeftijd en opleiding. Deze drie variabelen bleken in paragraaf 6.2 het informatiezoekgedrag het beste te verklaren.

Tabel 6.12 Regressieanalyse factor informatiezoekers (N=1813)

	Unstandardized Coefficients	Standardized Coefficients	Sig.
	B	Beta	
(Constant)	-,182		,064
verpl: huishouden	-,058	-,059	,039
verpl: jongeren	-,010	-,010	,694
verpl: werkenden	,077	,080	,000
verpl: kinderverzorging	,057	,058	,011
verpl: boodschappen	-,005	-,005	,825
verpl: persoonlijke verzorging	,032	,032	,131
verpl: cursussen	,063	,063	,003
verpl: overig	-,046	-,046	,030
Vrij: vrijwilligerswerk	,030	,028	,184
Vrij: lezen	,118	,117	,000
Vrij: uitjes	,047	,043	,044
Vrij: sociale contacten en onderweg voor uitgaan	,006	,006	,798
Vrij: sportbeoefening	-,009	-,009	,670
Vrij: religie en politiek	,040	,039	,067
Vrij: traditioneel en evenementen	-,012	-,012	,597
Vrij: boeken en televisie, niet kinderspelen en feestje	-,004	-,004	,844
Vrij: niet luieren	-,023	-,021	,307
Vrij: muziek luisteren	,008	,008	,693
Vrij: solitair en creatief	,073	,072	,001
Vrij: overige	-,005	-,005	,813
Vrij: vissen en jagen	,019	,020	,352
geslacht ^a	,105	,053	,052

leeftijd	-,013	-,234	,000
hoogst voltooide opleiding	,181	,333	,000

a referentiecategorie vrouw

Het tweede model, dus met de achtergrondkenmerken, is significant beter dan het eerste (zie bijlage 2). Er is één effect dat wegvalt nadat de controlevariabelen zijn toegevoegd. Dat is het negatieve effect van de variabele ‘traditioneel en evenementen’. Hieronder vallen ook gezelschapsspellen en knutselen. Het is aannemelijk dat dit effect wegvalt, omdat de variabele leeftijd is toegevoegd. Deze variabele heeft invloed op zowel de factor ‘informatiezoekers’ als op de variabele ‘traditioneel en evenementen’. Dat wil zeggen dat jongeren vaker informatiezoeker zijn en tegelijkertijd weinig aan knutselen, gezelschapsspellen en evenementen doen. In het eerste model is die invloed van leeftijd niet zichtbaar, waardoor het lijkt alsof informatiezoekers in het algemeen minder met traditionele activiteiten bezig zijn.

Het bezig zijn met huishoudelijke taken, zorgt voor een negatief effect op de factor ‘informatiezoekers’. Degenen die een betaalde baan en kinderen hebben, scoren hoog op de factor informatiezoekers. De tweede groep is door de kinderen sterker aan huis gebonden. Het is dan waarschijnlijk dat zij ook meer gebruik maken van vrijetijdsactiviteiten waarvoor ze de deur niet uit hoeven, zoals de verschillende media. Werkenden informeren zich daarentegen waarschijnlijk beter omdat ze op hun werk anders niet mee kunnen praten. Verder scoren cursussen en overige verplichte activiteiten op de factor. Mensen die veel lezen, zijn ook vaker informatiezoekers. Dat is niet zo vreemd, want de factor ‘informatiezoekers’ bevat veel geschreven bronnen. Verder maken informatiezoekers vaker uitstapjes en besteden ze meer tijd aan solitaire en creatieve activiteiten. De controlevariabelen leeftijd en hoogst voltooide opleiding hebben beide effect, dat van leeftijd is negatief en dat van opleiding allebei positief.

Ook bij de factor ‘nieuws en politiek’ (tabel 6.13) is het model met controlevariabelen beter dan het model zonder die variabelen. Nu zijn er drie effecten die verdwijnen als de variabelen geslacht, leeftijd en opleiding worden toegevoegd. In het eerste model is er een positief effect van voeding en persoonlijke verzorging, van vrijwilligerswerk en van lezen. Bij die laatste twee is het mogelijk dat de variabele leeftijd en misschien ook die van opleiding invloed hebben op zowel vrijwilligerswerk en lezen als op de factor. Het is dus niet zo dat degenen die informatie zoeken over nieuws en politiek meer lezen en meer vrijwilligerswerk doen, maar ouderen en hogeropgeleiden doen deze drie zaken meer dan de rest.

De uitkomsten van de regressieanalyse van het tweede model zijn te vinden in tabel 6.13. Activiteiten die doorgaans door jongeren gedaan worden, zoals schoolgaan en bijbaantjes laten een negatieve score op de factor zien. Werkenden score juist positief. Ook hier kan de verklaring liggen in de noodzaak om mee te kunnen praten op het werk.

Tabel 6.13 Regressieanalyse factor nieuws en politiek (N=1813)

	Unstandardized Coefficients	Standardized Coefficients	Sig.
	B	Beta	
(Constant)	-,929		,000
verpl: huishouden	,046	,046	,113
verpl: jongeren	-,053	-,053	,039
verpl: werkenden	,076	,080	,001
verpl: kinderverzorging	,035	,036	,129
verpl: boodschappen	,056	,054	,012
verpl: persoonlijke verzorging	,030	,030	,163
verpl: cursussen	-,049	-,049	,024
verpl: overig	,023	,023	,296
Vrij: vrijwilligerswerk	,033	,030	,161
Vrij: lezen	,033	,033	,205
Vrij: uitjes	,069	,064	,003
Vrij: sociale contacten en onderweg voor uitgaan	,049	,050	,028
Vrij: sportbeoefening	,048	,046	,035
Vrij: religie en politiek	,077	,074	,001
Vrij: traditioneel en evenementen	-,039	-,037	,095
Vrij: boeken en televisie, niet kinderspelen en feestje	,058	,061	,007
Vrij: niet luieren	,003	,003	,901
Vrij: muziek luisteren	-,013	-,013	,539
Vrij: solitair en creatief	-,081	-,080	,000
Vrij: overige	-,026	-,026	,229
Vrij: vissen en jagen	-,006	-,007	,759
geslacht ^a	,181	,091	,001
leeftijd	,011	,201	,000
hoogst voltooide opleiding	,103	,189	,000

a referentiecategorie vrouw

Boodschappen doen heeft een positief effect op de factor, terwijl het effect van cursussen negatief is. Ook positief scoren sociale contacten en vervoer ten behoeve van uitgaan, uitjes en sportbeoefening. Dit zou kunnen duiden op een actieve leefstijl in het algemeen. Ook de factor 'religie en politiek' scoort hoog, waarschijnlijk omdat degenen die politiek actief zijn, ook politiek en nieuws in de media bij zullen houden. Daarnaast zijn religieuzen over het algemeen wat huiselijker en rustiger. Mediagebruik past goed bij deze manier van leven. Dat de variabele boeken en televisie een positieve score laat zien, is niet vreemd. Een onderdeel van de factor 'nieuws en politiek' bestaat uit onderwerpen waarover via de televisie

informatie is gezocht. Ook bevat de factor veel geschreven bronnen, waarvan het aannemelijk is dat het gebruik samenhangt met lezen. Solitaire en creatieve activiteiten hangen negatief samen met de factor. Elke controlevariabele heeft een significant positief effect.

Ook voor de factor 'gemeentezaken' geldt, dat het tweede model een verbetering vormt ten opzichte van het eerste. Bij deze factor zijn er geen variabelen die in het eerste model significant waren en in het tweede model niet.

Tabel 6.14 Regressieanalyse factor gemeentezaken (N=1813)

	Unstandardized Coefficients	Standardized Coefficients	Sig.
	B	Beta	
(Constant)	-,123		,234
verpl: huishouden	-,038	-,038	,199
verpl: jongeren	-,012	-,012	,650
verpl: werkenden	-,002	-,002	,946
verpl: kinderverzorging	,021	,021	,381
verpl: boodschappen	,012	,012	,599
verpl: persoonlijke verzorging	,020	,020	,382
verpl: cursussen	-,045	-,045	,041
verpl: overig	,040	,041	,069
Vrij: vrijwilligerswerk	,036	,034	,128
Vrij: lezen	-,014	-,014	,594
Vrij: uitjes	-,033	-,031	,173
Vrij: sociale contacten en onderweg voor uitgaan	-,030	-,031	,194
Vrij: sportbeoefening	,049	,047	,036
Vrij: religie en politiek	-,185	-,177	,000
Vrij: traditioneel en evenementen	-,059	-,056	,014
Vrij: boeken en televisie, niet kinderspelen en feestje	-,042	-,045	,057
Vrij: niet luieren	,087	,080	,000
Vrij: muziek luisteren	-,019	-,018	,400
Vrij: solitair en creatief	,052	,052	,022
Vrij: overige	,021	,021	,348
Vrij: vissen en jagen	-,005	-,005	,829
geslacht ^a	,485	,243	,000
leeftijd	-,001	-,027	,439
hoogst voltooide opleiding	-,019	-,036	,162

a referentiecategorie vrouw

Cursussen en overige verplichtingen geven een positieve score op de factor 'gemeentezaken'. Het effect van sportbeoefening is ook positief. De variabele religie en politiek laat juist een negatief effect zien. Dit is vreemd, want de verwachting was dat zowel religie als politiek met gemeentezaken samen zou hangen. Niet alleen omdat gemeentepolitiek een onderdeel van gemeentezaken vormt, maar ook omdat de verwachting

was dat religieuzen zich sterk betrokken zouden voelen met de eigen leefomgeving. Mogelijk werkt de negatieve score van het bezoek van sportwedstrijden sterker door in de factor dan de twee positieve scores van politiek en religie. Mensen met een interesse in gemeentezaken luieren minder. De solitaire en creatieve hobbyisten scoren ook hoger op deze factor. Van de drie controlevariabelen is alleen geslacht significant. Er is sprake van een positief effect, dus gecontroleerd voor de overige variabelen zoeken mannen informatie over een groter aantal onderwerpen en via een groter aantal bronnen op het gebied van gemeentezaken.

Tabel 6.15 Regressieanalyse sport (N=1813)

	Unstandardized	Standardized	Sig.
	Coefficients	Coefficients	
	B	Beta	
(Constant)	,049		,645
verpl: huishouden	,026	,026	,395
verpl: jongeren	-,066	-,067	,015
verpl: werkenden	,029	,031	,217
verpl: kinderverzorging	,047	,049	,050
verpl: boodschappen	,073	,071	,002
verpl: persoonlijke verzorging	,036	,037	,115
verpl: cursussen	-,066	-,067	,004
verpl: overig	,026	,026	,260
Vrij: vrijwilligerswerk	,047	,044	,058
Vrij: lezen	-,018	-,018	,520
Vrij: uitjes	-,024	-,022	,341
Vrij: sociale contacten en onderweg voor uitgaan	-,030	-,031	,203
Vrij: sportbeoefening	,039	,038	,108
Vrij: religie en politiek	-,151	-,146	,000
Vrij: traditioneel en evenementen	-,045	-,043	,072
Vrij: boeken en televisie, niet kinderspelen en feestje	,001	,001	,962
Vrij: niet luieren	,100	,094	,000
Vrij: muziek luisteren	-,020	-,019	,395
Vrij: solitair en creatief	-,051	-,051	,030
Vrij: overige	9,703E-05	,000	,997
Vrij: vissen en jagen	,007	,007	,752
geslacht ^a	,276	,140	,000
leeftijd	-,001	-,023	,524
hoogst voltooide opleiding	-,027	-,050	,059

a referentiecategorie vrouw

Net als bij de andere factoren is ook bij de factor 'sport' het tweede model het beste. Er zijn in totaal vier effecten in het eerste model die verdwijnen na toevoeging van de achtergrondkenmerken. Dit zijn twee negatieve effecten, van huishouden enerzijds en van sociale contacten en onderweg voor uitgaan anderzijds, en twee positieve effecten van de variabelen vrijwilligerswerk en overige verplichtingen.

De verplichtingen die jongeren hebben, zoals school en bijbaantjes scoren negatief op deze factor. Het verzorgen van kinderen en winkelen scoren wel hoog op deze factor. Cursussen laten weer een negatief effect zien. Het lijkt erop dat degenen die meer hun eigen tijd in kunnen delen, meer mogelijkheden hebben om informatie te zoeken over sport.

Waarschijnlijk is het bekijken van sportwedstrijden op televisie een belangrijk deel van deze factor en die kunnen nog wel eens op ongunstige tijden uitgezonden worden. Er is een negatieve relatie met religie en politiek. Het bezoeken van sportwedstrijden valt onder de factor 'religie en politiek'. Deze variabele heeft een negatieve score op de factor (zie tabel 6.11). Dat wil zeggen dat mensen die hoog scoren op de factor weinig sportwedstrijden bezoeken. Het is dan niet verwonderlijk dat religie en politiek negatief scoort op de factor sport, want dit betekent ook een positief verband tussen de factor sport en het bezoeken van sportwedstrijden. Ook kan de negatieve relatie tussen sport enerzijds en religie en politiek anderzijds verklaard worden door het feit dat veel sportwedstrijden op zondag gespeeld worden. Vrijwilligerswerk scoort wel hoog onder degenen die informatie over sport zoeken. Verder zijn degenen die hoog scoren op deze factor actiever, want ze luieren minder. Bovendien scoren ze laag op solitaire en creatieve activiteiten. Dit zijn wel kenmerken die sporters zouden kunnen beschrijven. Opvallend is wel dat sportbeoefening niet significant is, maar dat wijst er waarschijnlijk op dat lang niet alle sportkijkers ook actief met sport bezig zijn. Van de controlevariabelen geeft alleen geslacht een effect. Mannen scoren relatief hoger op de factor sport dan vrouwen.

6.5 De rol van internet op het mediagebruik

De vraag hoe de opkomst van internet het mediagebruik veranderd heeft, is niet eenvoudig te beantwoorden. De vraag over de verschillende informatiebronnen werd in het TBO van 1995 weliswaar op dezelfde wijze gesteld als in 2000, maar internet werd toen nog niet als een van de mogelijke bronnen genoemd. Aangezien de vragenlijst niet onder dezelfde respondenten werd afgenomen, is het in ieder geval niet mogelijk om per persoon naar verschillen in mediagebruik te kijken, ook niet als het internetgebruik in 1995 voor iedereen op 0 gesteld zou worden. Er is namelijk geen manier om respondenten uit 1995 te koppelen aan die in 2000. Om die reden is ervoor gekozen om te achterhalen welke effecten aan veranderingen in het mediagebruik ten grondslag liggen.

Voor deze analyse is gebruik gemaakt van hiërarchische loglineaire modellen. Bij deze analyse worden celfrequenties in een kruistabel beschouwd als resultaten van een lineaire functie, die bestaat uit hoofd- en interactie-effecten. De input was steeds het 'saturated

model', het model waarbij de celinhoud volledig verklaard wordt door het interactie-effect van alle variabelen in het model. Bij dit model hangen alle variabelen op dezelfde manier met elkaar samen. Het model van de variabelen A, B, C en D, ziet er dan uit als $A \times B \times C \times D$. Door backward elimination, het weglaten van bepaalde verbanden tussen de variabelen, wordt het zuinigste passende model gezocht. In het bovenstaande model wordt als eerste de relatie tussen de vier variabelen weggelaten. Dit is de enige mogelijkheid, want het is de enige relatie die beschreven staat. Er zijn wel onderliggende relaties, bijvoorbeeld die tussen A en C of tussen B, C en D, maar de overkoepelende relatie tussen A, B, C en D impliceert alle overige relaties. Dit maakt het onnodig om alle relaties apart te noemen. Het model verandert van $A \times B \times C \times D$ naar een model met vier vergelijkingen, namelijk $A \times B \times C$, $A \times B \times D$, $A \times C \times D$ en $B \times C \times D$. Een volgende stap is het weghalen van een van de drievoudige relaties. De relatie die de kleinste verandering in de Chi-kwadraat laat zien, wordt verwijderd. Ook onderliggende relaties die de Chi-kwadraat niet sterk veranderen worden verwijderd. In het bovenstaande voorbeeld kan de volgende stap leiden tot het model $A \times B \times C$, $A \times C \times D$ en $B \times C \times D$. Dit gaat door tot de p van de kleinste verandering in de Chi-kwadraat onder de 0,05 komt. De relaties die dan overblijven, vormen het uiteindelijke model. Aangezien de methode vooral geschikt is voor modellen met weinig variabelen en met een klein aantal antwoordcategorieën, zijn enkele variabelen gehercodeerd.

Per medium is er een analyse uitgevoerd. Het gebruik van elk medium werd gemeten met de variabele 'infobron [medium]' met als antwoordcategorieën laag, midden en hoog. De variabele is ontstaan uit een telling van het aantal keer dat men met een 'ja' aangaf de bron voor een bepaald onderwerp te gebruiken. Naar het onderwerp 'nieuwe media' wordt in 1995 niet gevraagd en om die reden wordt dat onderwerp hierbij buiten beschouwing gelaten. Bij het hercoderen van de maximaal zestien antwoordcategorieën naar een bruikbaar aantal van drie, is geprobeerd de groepen zoveel mogelijk een gelijke grootte te geven. Er is gestreefd om zo dicht mogelijk in de buurt te komen van 33% van de antwoorden in elke groep. Bij sommige bronnen is het aantal gebruikers zo klein dat het niet zinvol is om die groep nog een keer in tweeën te delen. Dit geldt voor radio, opinieblad, teletekst en internet. In dat geval is er gewerkt met twee in plaats van drie categorieën. Wanneer iemand minstens een keer ja geantwoord had, scoorde hij op de nieuwe variabele een 'wel' en anders een 'niet'. 'Niet' is dus voorbehouden aan mensen die de bron voor geen enkel onderwerp gebruiken. Verder is de variabele 'jaar TBO' gebruikt. Iedere respondent uit 1995 scoorde een 0 en iedereen die in 2000 meedeed een 1. Naast deze twee variabelen zijn wederom de achtergrondkenmerken leeftijd, geslacht en opleiding gebruikt in de analyse. Leeftijd en opleiding hebben teveel categorieën om zonder bewerking in de analyse mee te nemen. Bij beide variabelen is de scheidslijn zo gekozen dat in elke categorie een ongeveer even groot

percentage respondentent valt. Leeftijd is onderverdeeld in de categorieën laag (12-30 jaar), midden (31-50 jaar) en hoog (51-100 jaar). Bij opleiding is een onderverdeling gemaakt in twee categorieën, laag (LA, LB en MA) en hoog (MB, HA, HB en HW).

Wanneer per medium bekend is welke effecten een rol spelen, kan door middel van tabellen de richting van dat effect bepaald worden. Er zijn kruistabellen gemaakt met de variabelen die per bron van belang zijn. Dit zijn de significante relaties waarin de variabelen bron en onderwerp vertegenwoordigd zijn. Meestal gaat het om interactie-effecten. De tabel geeft dan per categorie van de ene variabele de scores op de andere variabele aan. Dus wanneer geslacht en leeftijd een interactie-effect vormen, dan zijn de drie categorieën van leeftijd opgesplitst naar mannen en vrouwen. In de tabel wordt voor beide jaren aangegeven hoeveel procent van de cases in een bepaalde categorie van medium valt. Verschillen in die verdeling tussen beide jaren geven een verandering in het gebruik van media als informatiebron weer. Een tegengesteld effect van internet ten opzichte van een van de andere media zou kunnen duiden op de vervanging van die bron door internet. De bron televisie wordt in de theorie (zie paragraaf 2.2) al aangewezen als de bron die mogelijk lijdt onder de opkomst van internet. Als voor de bron internet blijkt dat jonge mannen voorop lopen in het gebruik en juist die jonge mannen laten een afname van het gebruik van de bron televisie zien, is het aannemelijk dat er sprake is van vervanging. Dit gaat alleen op als ouderen en vrouwen de televisie niet minder als bron zijn gaan gebruiken. Anders zou er sprake zijn van een algemene daling van het gebruik van de bron televisie, die hoogstwaarschijnlijk een heel andere oorzaak heeft dan het internetgebruik.

Dagbladen

Het uiteindelijke model (zie bijlage 3) van het medium dagblad bestaat uit de volgende interactie-effecten:

Leeftijd x opleiding x jaar x dagblad

Geslacht x dagblad

Leeftijd x opleiding x geslacht

Leeftijd x jaar x geslacht

Van deze vier is er maar een interessant voor de vraag naar veranderend mediagebruik in de loop van de tijd. Alleen effecten waar zowel de variabele jaar als de variabele dagblad in voorkomen, zeggen iets over die veranderingen. Het is de bedoeling om na te gaan of de invloed van de variabelen leeftijd, geslacht en opleiding op dagbladgebruik zijn veranderd over de jaren. Effecten waarin jaar niet voorkomt, zeggen wel iets over de invloed van de drie variabelen op dagbladgebruik, maar niet over de verandering die daar in de loop van de tijd in heeft plaatsgevonden. Wanneer dagblad niet voorkomt, wordt er alleen informatie

gegeven over de invloed van de variabelen leeftijd, opleiding en geslacht op elkaar in de loop van de tijd, maar niet hoe dagbladgebruik daarmee samenhangt. Vandaar dat alle effecten waar niet zowel de variabele jaar als de variabele dagblad in voorkomen buiten beschouwing gelaten worden. Alleen de interactie tussen leeftijd en opleiding speelt in dit geval dus een rol.

In de volgende tabel is te zien op welke manier de relatie tussen leeftijd en opleiding enerzijds en het gebruik van de informatiebron dagblad anderzijds verandert door de jaren heen. Voor elke categorie van leeftijd wordt een opsplitsing gemaakt tussen lager- en hogeropgeleiden. Zo ontstaan de categorieën lageropgeleide jongeren, hogeropgeleide jongeren, lageropgeleiden van de middelste leeftijdscategorie, hogeropgeleiden van deze leeftijd, lageropgeleide jongeren en lageropgeleide ouderen. Voor elk van deze zes groepen worden in percentages de frequenties gegeven van het aantal lichte, middelmatige en zware gebruikers van dagbladen voor informatie. Hierbij is een opsplitsing gemaakt tussen 1995 en 2000. Het percentage van 52,0 linksboven betekent dus dat 52,0% van de lageropgeleide jongeren in 1995 dagbladen voor maximaal vier onderwerpen gebruikte. Het getal 49,9 middenonder wil zeggen dat in datzelfde jaar 49,9% van de hogeropgeleide ouderen informatie over minstens tien bronnen uit dagbladen haalde. Er is gebruik gemaakt van percentages en niet van absolute aantallen, omdat het aantal respondenten in 1995 hoger lag dan in 2000.

Tabel 6.16 Percentages van het gebruik van de informatiebron dagblad naar leeftijd en opleiding (N=5040)

				jaar tbo					
				1995			2000		
				infobron dagblad			infobron dagblad		
				laag 0-4	midden 5-9	hoog 10-16	laag 0-4	midden 5-9	hoog 10-16
leeftijd laag	opleiding laag	laag	52,0%	35,1%	13,0%	73,2%	21,6%	5,2%	
		hoog	39,9%	33,4%	26,8%	38,0%	37,4%	24,5%	
midden	opleiding laag	laag	31,7%	35,6%	32,7%	41,3%	34,9%	23,8%	
		hoog	28,3%	31,1%	40,6%	40,4%	28,8%	30,9%	
hoog	opleiding laag	laag	15,8%	28,4%	55,9%	21,3%	30,4%	48,3%	
		hoog	15,7%	34,4%	49,9%	15,1%	27,3%	57,5%	

% per rij per jaar

Bij respondenten onder de 30 is te zien dat lageropgeleiden in 2000 nog vaker dan in 1995 geringe dagbladgebruikers zijn. In 1995 was dit nog 52,0%. Dit is in het jaar 2000 gestegen tot 73,2%. Onder hogeropgeleiden van dezelfde leeftijd is de groep matige gebruikers juist gestegen van 33,4% naar 37,4%. Bij respondenten tussen de 30 en de 50 daalt het gebruik van het dagblad als informatiebron voor beide groepen en bij hogeropgeleide ouderen is juist

een stijging te zien voor intensieve gebruikers. Eerst was het percentage 49,9%. Dit steeg naar 57,5%.

Televisie

Het model van het medium televisie ziet er als volgt uit:

Leeftijd x opleiding x jaar x geslacht

Leeftijd x opleiding x geslacht x televisie

Opleiding x jaar x televisie

Ook nu zijn niet alle effecten van belang. Opleiding x jaar x televisie is de enige die zowel jaar als het medium in zich heeft. Dat wil dus zeggen dat het de invloed die opleiding op het televisiegebruik heeft door de jaren heen verandert. Ook nu is dat verband weergegeven in een tabel.

Tabel 6.17 Percentages van het gebruik van de informatiebron televisie naar opleiding (N=5040)

		jaar tbo					
		1995			2000		
		infobron televisie			infobron televisie		
		laag 0-5	midden 6-8	hoog 9-16	laag 0-5	midden 6-8	hoog 9-16
opleiding	laag	35,7%	34,2%	30,1%	35,2%	32,6%	32,2%
	hoog	23,0%	32,9%	44,1%	29,1%	31,1%	39,8%

% per rij per jaar

Bij televisie is er onder lageropgeleiden een stijging te zien. Deze groep gebruikt televisie vaker voor een groot aantal onderwerpen dan in 1995. In 1995 werd de televisie nog door 30,1% van die groep voor negen bronnen of meer gebruikt. In 2000 is dit percentage gestegen naar 32,2. Bij hogeropgeleiden is het gebruik juist afgenomen. Het aantal respondenten dat de televisie voor zes of meer onderwerpen gebruikt, neemt af ten gunste van de categorie laag.

Radio

Ook voor de bron radio is door middel van de variabelen opleiding, geslacht, leeftijd en jaar een model opgesteld. Het best passende model geeft de volgende effecten:

Opleiding x geslacht x jaar x radio

Opleiding x leeftijd x geslacht

Opleiding x leeftijd x jaar

Leeftijd x jaar x radio

Het interactie-effect tussen opleiding en geslacht en het hoofdeffect van leeftijd zijn als enige van belang, omdat dit de enige twee effecten zijn waar zowel leeftijd als radio in voorkomt.

Het aantal lageropgeleide vrouwen dat aangeeft de radio niet als informatiebron te gebruiken (van 55,6% naar 64,6%), stijgt harder dan het aantal hogeropgeleide vrouwen, dat nauwelijks verandert.

Tabel 6.18 Percentages van het gebruik van de informatiebron radio naar opleiding en geslacht en naar leeftijd (N=5040)

				jaar tbo			
				1995		2000	
				infobron radio		infobron radio	
				niet 0	wel 1-16	niet 0	wel 1-16
opleiding	laag	geslacht	vrouw	55,6%	44,4%	64,6%	35,4%
			man	52,5%	47,5%	47,2%	52,8%
	hoog	geslacht	vrouw	45,2%	54,8%	45,1%	54,9%
			man	38,6%	61,4%	44,3%	55,7%
leeftijd	laag			45,8%	54,2%	47,1%	52,9%
	midden			48,0%	52,0%	47,7%	52,3%
	hoog			46,9%	53,1%	56,2%	43,8%

% per rij per jaar

Onder mannen is voor lageropgeleiden juist een stijging te zien in respondenten die de radio wel als bron gebruiken, terwijl hogeropgeleide mannen net als lageropgeleide vrouwen minder informatie op de radio vinden. Het gebruik van de radio als informatiebron daalt onder jongeren en ouderen, maar onder de middengroep is juist een heel lichte stijging te zien.

Opiniebladen

Het model van opiniebladen levert maar liefst zeven effecten op:

- Opleiding x leeftijd x geslacht
- Opleiding x leeftijd x jaar
- Opinieblad x leeftijd
- Opinieblad x opleiding x geslacht
- Opinieblad x opleiding x jaar
- Opinieblad x geslacht x jaar
- Opleiding x geslacht x jaar

Van deze zeven blijven er twee over waar zowel de variabele opinieblad als de variabele jaar in voorkomen, namelijk opleiding en geslacht, zie tabel 6.19.

Beide groepen van opleiding laten een daling zien in het lezen van opiniebladen. Deze daling is voor mensen met een hoge opleiding (van 26,7% naar 20,1%) sterker dan voor mensen met een lage opleiding, waarbij het percentage lezers daalde van 9,1 naar 6,1.

Tabel 6.19 Percentages van het gebruik van de informatiebron opinieblad naar opleiding en naar geslacht (N=5040)

		jaar tbo			
		1995		2000	
		infobron opinieblad		infobron opinieblad	
		niet 0	wel 1-16	niet 0	wel 1-16
opleiding	laag	90,9%	9,1%	93,9%	6,1%
	hoog	73,3%	26,7%	79,9%	20,1%
geslacht	vrouw	83,9%	16,1%	89,3%	10,7%
	man	77,1%	22,9%	81,1%	18,9%

% per rij per jaar

Die laatste groep gaf ook in 1995 al vaker aan dat ze het opinieblad voor geen enkel onderwerp gebruiken. Ditzelfde geldt voor het verschil tussen mannen en vrouwen. Vrouwen lezen vaker opiniebladen, maar de daling van het gebruik ten opzichte van 1995 is ook sterker.

Tijdschriften

Bij het medium tijdschrift blijven er vier interactie-effecten over:

Leeftijd x opleiding x jaar x geslacht

Leeftijd x opleiding x tijdschrift

Leeftijd x jaar x tijdschrift

Leeftijd x geslacht x tijdschrift

Net als bij de vorige analyses, is er maar een effect waar zowel het jaar als het medium in vertegenwoordigd is. In dit geval is dat het leeftijdseffect.

Tabel 6.20 Percentages van het gebruik van de informatiebron tijdschrift naar leeftijd (N=5040)

		jaar tbo					
		1995			2000		
		infobron tijdschrift			infobron tijdschrift		
		laag 0	midden 1-2	hoog 3-16	laag 0	midden 1-2	hoog 3-16
leeftijd	laag	42,4%	36,9%	20,7%	38,4%	42,0%	19,6%
	midden	32,2%	31,6%	36,2%	35,4%	34,8%	29,8%
	hoog	37,1%	42,6%	20,3%	40,8%	39,5%	19,7%

% per rij per jaar

Jongeren gebruiken tijdschriften ten opzichte van 1995 vaker voor een of twee onderwerpen en juist minder vaak voor meer of helemaal geen onderwerpen. Bij de middelste leeftijdsgroep neemt alleen het zware gebruik af. In 1995 was het nog 36,2% dat tijdschriften voor minstens drie onderwerpen gebruikte. In het TBO van 2000 was dat percentage gedaald tot 29,8%. Ouderen geven daarentegen vaker aan het tijdschrift niet als infobron te zien dan in 1995, een stijging van 37,1 tot 40,8%.

Teletekst

De analyse van teletekst levert slechts een effect op:

Leeftijd x opleiding x jaar x geslacht x teletekst

Dit is het oorspronkelijke model. Dat wil zeggen dat alle variabelen een rol spelen. Er is er niet één zo onbelangrijk dat hij uit het model weggelaten kan worden.

Tabel 6.21 Percentages van het gebruik van de informatiebron teletekst naar leeftijd, opleiding en geslacht (N=5040)

						jaar tbo			
						1995		2000	
						infobron teletekst		infobron teletekst	
						niet 0	wel 1-16	niet 0	wel 1-16
leeftijd laag	opleiding laag	geslacht vrouw		51,9%	48,1%	69,1%	30,9%		
				61,6%	38,4%	57,4%	42,6%		
midden	opleiding laag	geslacht vrouw		68,9%	31,1%	52,9%	47,1%		
		geslacht man		57,2%	42,8%	64,3%	35,7%		
	opleiding hoog	geslacht vrouw		70,0%	30,0%	56,4%	43,6%		
		geslacht man		57,3%	42,7%	59,9%	40,1%		
hoog	opleiding laag	geslacht vrouw		73,5%	26,5%	66,5%	33,5%		
		geslacht man		71,6%	28,4%	48,6%	51,4%		
hoog	opleiding hoog	geslacht vrouw		75,8%	24,2%	80,3%	19,7%		
		geslacht man		70,6%	29,4%	67,6%	32,4%		
		geslacht vrouw		74,5%	25,5%	72,8%	27,2%		
		geslacht man		73,0%	27,0%	68,7%	31,3%		

% per rij per jaar

De interpretatie van de bron teletekst is lastiger dan de voorgaande bronnen. Dit heeft te maken met het aantal variabelen in één interactie, namelijk drie in plaats van de maximaal twee uit de vorige analyses. Onder jongeren valt op dat lageropgeleide vrouwen teletekst minder zijn gaan gebruiken en lageropgeleide mannen juist meer. Onder hogeropgeleide jongeren is het effect van geslacht net omgekeerd: mannen zijn dalers en vrouwen stijgers. In de leeftijdscategorie 31-50 gebruiken zowel hogeropgeleide als lageropgeleide vrouwen teletekst meer dan in 1995. Bij mannen is er wel onderscheid tussen de beide opleidingscategorieën. Lageropgeleiden tonen een daling in het gebruik, terwijl

hogeropgeleiden vaker aangeven wel teletekst te gebruiken voor minstens een onderwerp. Onder ouderen is het gebruik van teletekst in zijn geheel lager. Ouderen met een hoge opleiding laten een stijging zien. Dit geldt zowel voor mannen als vrouwen. Ook laagopgeleide oudere mannen gebruiken teletekst vaker als informatiebron dan in 1995. Eerst was dit nog 29,4%, maar dit steeg tot 32,4%. Alleen bij lageropgeleide oudere vrouwen daalt het teletekstgebruik van 24,2% naar 19,7%. Het is bij deze conclusies belangrijk om te realiseren dat ze niets zeggen over de intensiteit van het gebruik. Het kan dus zijn dat een groep vaker aangeeft teletekst als bron te gebruiken, maar dat het aantal onderwerpen afneemt. De groep teletekstgebruikers ten opzichte van niet-gebruikers is erg klein, waardoor een verdere opsplitsing niet mogelijk was.

Internet

Aangezien de vraag naar het gebruik van internet als informatiebron in 1995 niet aanwezig was, bestaat het hiërarchische loglineaire model van internet slechts uit de variabelen leeftijd, opleiding, geslacht en internet. Het levert de volgende effecten op:

Leeftijd x opleiding x geslacht

Geslacht x internet

Leeftijd x internet

Opleiding x internet

De onderste drie bevatten de variabele internet en zijn dus van belang om de vraag over veranderend mediagebruik te beantwoorden. Dit betekent dat leeftijd invloed heeft op het gebruik van internet en datzelfde geldt voor de variabelen geslacht en opleiding. Ook dit is weer te zien in onderstaande tabel.

Tabel 6.22 Percentages van het gebruik van de informatiebron internet naar leeftijd, opleiding en geslacht (N=5040)

		infobron internet	
		niet 0	wel 1-16
leeftijd	laag	71,0%	29,0%
	midden	70,1%	29,9%
	hoog	91,4%	8,6%
opleiding	laag	85,2%	14,8%
	hoog	72,0%	28,0%
geslacht	vrouw	84,4%	15,6%
	man	70,7%	29,3%

% per rij per jaar

Voor de bron internet zijn er geen interactie-effecten gevonden. Omdat het ook niet mogelijk is te vergelijken met een eerdere editie van het TBO, wordt er hier volstaan met een

opsomming van kenmerken van de gebruikers. Ook hierbij geldt dat de groep gebruikers zo klein is, dat de intensiteit van het gebruik buiten beschouwing gelaten wordt. De meeste gebruikers van internet zijn onder de 50. Van de jongeren gebruikt 29,0% het en van de middelste leeftijdscategorie 29,9%. Ze zijn vaker hoogopgeleid (28,0%) dan laagopgeleid (14,8%) en vaker man dan vrouw.

Een stereotype internetter is dus hoogopgeleid en man met een leeftijd die in de categorie laag of midden valt. Wanneer deze groepen bij de andere media zich afwijkend gedragen ten opzichte van 1995, zou dit kunnen wijzen op een relatie tussen internet en dat medium. Bij dagbladen is er weliswaar een daling te zien van intensief gebruik onder hogeropgeleiden onder de 50, maar deze daling is ook bij lageropgeleiden te zien. Dit is dus een algemene daling, niet één waar internet op van invloed zal zijn. Bij televisie is het gebruik wel alleen voor hoogopgeleiden afgenomen. Dit zou door het internetgebruik kunnen komen, maar er zijn geen (interactie)effecten van geslacht of opleiding, dus het is niet mogelijk om hier met zekerheid iets over te zeggen. De afwijkende groepen op het gebied van radio komen niet overeen met de stereotypen van de internetter. Hoogopgeleide mannen laten weliswaar een daling zien in het gebruik van radio, maar dat geldt ook voor lageropgeleide vrouwen. Ook jongeren gebruiken de radio minder als informatiebron, maar ouderen doen dat ook. De middelste categorie, die ook hoog scoort op internetten, stijgt juist iets in het gebruik van de bron radio. Waarschijnlijk fungeert internetten dus nauwelijks als vervanging voor radiogebruik. Hogeropgeleiden geven in 2000 vaker aan geen informatie uit opiniebladen te halen dan in 1995. Er is ook een geslachtseffect, maar dat is net omgekeerd: vrouwen lezen minder vaak opiniebladen. Het zware gebruik van tijdschriften neemt af voor de leeftijdscategorieën laag en midden. Net als bij televisie is het dus mogelijk dat er een substitutie-effect bestaat. Alleen zijn er ook hier geen interactie-effecten met andere variabelen, dus is wederom de conclusie dat het een mogelijkheid is, maar dat er verder weinig over te zeggen is. Bij teletekst is er inderdaad een afname van het gebruik onder hogeropgeleide jonge mannen, maar voor mannen met een hoge opleiding van tussen de 30 en 50 jaar is er juist een stijging van het gebruik te zien. Het is geen ijzersterk bewijs, maar er zijn weldegelijk aanwijzingen dat internet een vervanging vormt voor de bronnen televisie en tijdschrift.

Het blijkt dus zo te zijn dat mannen vaker internet gebruiken als informatiebron dan vrouwen, hogeropgeleiden vaker dan lageropgeleiden en mensen jonger dan 50 vaker dan 50⁺-ers. Terwijl het internetgebruik stijgt in deze groep, neemt het gebruik van televisie en tijdschriften

als informatiebron af³. Het is aannemelijk dat dit niet voor alle onderwerpen gebeurt. Mogelijk is de ontwikkeling voor het ene onderwerp sterker dan voor het andere of is het bij bepaalde onderwerpen helemaal niet aanwezig. Om dit te onderzoeken is een selectie gemaakt van de respondenten die op de variabele leeftijd opgedeeld in 3 categorieën 'laag' of 'midden' scoren, bij opleiding, die uit twee categorieën bestaat, 'hoog' scoren en het geslacht man hebben. Hierbij is gebruik gemaakt van dezelfde variabelen als bij de hiërarchische loglineaire modellen (zie paragraaf 6.5). De respondenten die op een of meer variabelen anders scoren, zijn buiten beschouwing gelaten. Er blijft zo een groep over van 928 respondenten, 576 uit het TBO van 1995 en 352 uit 2000. Deze analyse heeft dus alleen betrekking op hoog opgeleide mannen van 50 jaar en jonger. Eerst is gekeken naar de onderwerpen waarover deze groep via internet informatie zoekt. Hierbij is wel alleen naar het jaar 2000 gekeken, omdat internet in 1995 nog niet in het rijtje bronnen was opgenomen.

Tabel 6.23 Gebruik van internet door hoog opgeleide mannen van 50 jaar en jonger in 2000 (N=1813)

		Aantal hoog opgeleide mannen 50'	Percentage 2000
bron	nieuwe media	130	36,8
	buitenlands nieuws	38	10,8
	wetenschap	46	13,1
	financieel nieuws	34	9,6
	onderwijs	27	7,7
	binnenlands nieuws	26	7,4
	consument	25	7,1
	sport	21	6,0
	cultuur	20	5,7
	verkeersproblematiek	15	4,3
	buitenlandse politiek	13	3,7
	binnenlandse politiek	19	5,4
	sociaal-economisch nieuws	12	3,4
	misdaadnieuws	14	4,0
	milieu	16	4,5
	gemeentegerbeuren	4	1,1
	gemeentepolitiek	3	0,8

In tabel 6.23 is te zien hoeveel respondenten voor elk onderwerp aangaven de bron internet te gebruiken, zowel in absolute aantallen als in percentage van de totale groep. De tabel is gerangschikt op mate van gebruik door alle respondenten, dus ook de ouderen, vrouwen en lageropgeleiden. Deze aantallen zijn terug te vinden in tabel 6.1. Internet is vooral populair als bron wanneer het gaat om nieuwe media, waar internet zelf ook onder valt. Het onderwerp 'nieuwe media' komt niet voor in het TBO van 1995. Het is dus niet mogelijk om na te gaan in hoeverre deze hoge score op internet samenhangt met een daling bij andere

³ Het gebruik van de bron televisie is onder hogeropgeleiden afgenomen en het gebruik van tijdschriften onder 50'-ers. Er werden bij beide bronnen geen interactie-effecten gevonden van de variabelen geslacht, opleiding en leeftijd.

bronnen. Verder zijn het zaken als buitenlands nieuws, wetenschap en financieel nieuws die vaak via internet geraadpleegd worden. Gemeentepolitiek en gemeentegebeuren scoren juist erg laag. Het is al eerder gezegd dat de vraag naar internet als informatiebron in 1995 niet gesteld is. Het is dus niet mogelijk om veranderingen in het gebruik van internet voor de verschillende onderwerpen in kaart te brengen. Voor de twee bronnen die juist een afname in het gebruik lieten zien, is dat wel mogelijk. Televisie werd onder hogeropgeleiden in 2000 minder gebruikt om informatie te verkrijgen dan in 1995. Het is nu de vraag of deze afname voor dezelfde onderwerpen plaatsvindt als de stijging van het internetgebruik. De verandering van het gebruik van televisie als informatiebron is terug te vinden in tabel 6.24. Er is gewerkt met percentages en niet met absolute aantallen, omdat het totaal aantal respondenten in 1995 veel hoger lag dan in 2000.

Tabel 6.24 Gebruik van televisie door hoog opgeleide mannen van 50 jaar en jonger in 1995 en 2000 (N=5040)

		Percentage 1995	Percentage 2000	Verandering in %	Verandering in procentpunten
bron	buitenlands nieuws	87,5	85,3	-2,5	-2,2
	wetenschap	45,0	42,9	-4,7	-2,1
	financieel nieuws	28,1	26,1	-7,1	-2,0
	onderwijs	35,4	32,4	-8,5	-3,0
	binnenlands nieuws	86,5	81,3	-6,0	-5,2
	consument	47,0	41,8	-11,1	-5,2
	sport	69,4	64,2	-7,5	-5,2
	cultuur	34,0	27,6	-18,8	-6,4
	verkeersproblematiek	38,0	27,3	-28,2	-10,7
	buitenlandse politiek	75,5	69,0	-8,6	-6,5
	binnenlandse politiek	78,8	73,4	-6,9	-5,4
	sociaal-economisch nieuws	55,2	52,0	-5,8	-3,2
	misdaadnieuws	56,3	56,5	0,4	0,2
	milieu	66,4	53,4	-19,6	-13,0
	gemeentegebeuren	10,4	10,5	1,0	0,1
	gemeentepolitiek	8,5	10,8	27,1	2,3

Op alle onderwerpen laat de groep een daling zien in het televisiegebruik, behalve bij de onderwerpen misdaadnieuws, gemeentegebeuren en gemeentepolitiek. De eerste twee stijgingen zijn echter zo klein dat ze goed door toeval ontstaan kunnen zijn.

Gemeentegebeuren en gemeentepolitiek zijn wel juist onderwerpen die nauwelijks via internet geraadpleegd worden. De belangrijkste dalingen in percentages in het gebruik van televisie zijn te vinden bij de onderwerpen consument, cultuur, verkeer en milieu. Met 15 tot 25 respondenten die deze onderwerpen via internet raadplegen, scoren deze onderwerpen op internet niet opvallend hoog of laag. Er zijn dus verschillende onderwerpen te vinden waarvoor geldt dat ze regelmatig via internet geraadpleegd worden en waarvoor tegelijkertijd de bron televisie minder voor gebruikt wordt. Natuurlijk is niet elke daling automatisch het

gevolg van de opkomst van internet. Ook bijvoorbeeld de opkomst van lokale televisie kan een rol spelen. Ook op het gebied van tijdschriften is een daling te zien, namelijk voor de leeftijdscategorieën laag en midden. Net als bij televisie wordt de verandering in procenten weergegeven in een tabel.

De belangrijkste dalingen voor de informatiebron tijdschriften is te vinden bij de onderwerpen sport, verkeersproblematiek, buitenlandse politiek en sociaal-economisch nieuws. Ook consument, cultuur en misdaadnieuws laten een redelijk sterke daling zien. Consument, cultuur en verkeer zijn juist de onderwerpen die bij televisie ook het sterkst dalen en waar internet regelmatig over geraadpleegd wordt.

Tabel 6.25 Gebruik van tijdschriften door hoog opgeleide mannen van 50 jaar en jonger in 1995 en 2000 (N=5040)

		Percentage 1995	Percentage 2000	Verandering in %	Verandering in procentpunten
bron	buitenlands nieuws	4,5	3,7	-0,8	-17,8
	wetenschap	27,6	30,4	2,8	10,1
	financieel nieuws	4,9	10,2	5,3	108,2
	onderwijs	15,5	15,6	0,1	0,6
	binnenlands nieuws	4,5	4,5	0,0	0,0
	consument	31,1	22,7	-8,4	-27,0
	sport	12,0	8,2	-3,8	-31,7
	cultuur	15,8	11,9	-3,9	-24,7
	verkeersproblematiek	9,0	6,3	-2,7	-30,0
	buitenlandse politiek	2,4	1,4	-1,0	-41,7
	binnenlandse politiek	3,8	4,0	0,2	5,3
	sociaal-economisch nieuws	4,3	2,8	-1,5	-34,9
	misdadnieuws	4,9	3,7	-1,2	-24,5
	milieu	17,2	15,0	-2,2	-12,8
	gemeentegebeuren	38,0	36,4	-1,6	-4,2
	gemeentepolitiek	29,7	25,5	-4,2	-14,1

Financieel nieuws en in mindere mate wetenschap worden daarentegen vaker via tijdschriften geraadpleegd. Dit zijn onderwerpen waarvoor internet ook vaak gebruikt wordt. De stijging van financieel nieuws lijkt erg groot wanneer gekeken wordt naar de verandering in procenten. De kolom daarnaast, waarin de verandering in procentpunten staat, laat zien dat het niet zo extreem is als het lijkt. Het aantal respondenten dat in 1995 het tijdschrift voor financiën gebruikte, ligt erg laag. Een redelijke stijging lijkt procentueel gezien dan meteen erg groot. Toch is de stijging ook in procentpunten wel zo groot dat het mogelijk is dat tijdschriften in het algemeen meer aandacht zijn gaan besteden aan financieel nieuws of dat de verklaring ligt in het verschijnen van een nieuw tijdschrift met dit onderwerp.

6.6 Samenvatting

Eerst is gekeken naar de ruwe scores op de vraag naar gebruikte informatiebronnen op de zeventien onderwerpen. Dagblad en televisie worden door veel respondenten geraadpleegd. De bron tijdschriften wordt met name gebruikt voor onderwerpen zoals gemeentezaken, sport, cultuur en consument. Teletekst wordt vooral geraadpleegd om actuele informatie te achterhalen. Internet is in 2000 nog volop in opkomst en wordt vooral geraadpleegd voor informatie over nieuwe media.

Om patronen te kunnen vormen uit de binaire antwoorden op de vraag “Welke van de informatiebronnen gebruikt u voor [het volgende onderwerp]?” is eerst per bron een hiërarchische clusteranalyse uitgevoerd om het aantal variabelen te verkleinen. Op de variabelen die ontstonden is een factoranalyse uitgevoerd met als resultaat vier factoren: informatiezoekers, nieuws & politiek, gemeentezaken en sport.

Om te onderzoeken welk type respondent hoog scoort op welke factor, is een regressieanalyse uitgevoerd met als afhankelijke variabele de individuele factorscore van elke respondent en als onafhankelijke variabelen leeftijd, hoogst voltooide opleiding, geslacht, netto inkomen per maand, dagelijkse bezigheden, kerkgenootschap en politieke voorkeur. De regressieanalyse voor de factor ‘informatiezoekers’ laten zien dat er een negatief leeftijdseffect is en een positief effect voor opleiding en inkomen. Gecontroleerd voor de overige variabele, scoren mannen en degenen met een rechtsere politieke voorkeur hoger op deze factor. Ook bij de factor ‘nieuws en politiek’ zijn de hoog scorenden, gecorrigeerd voor de overige variabelen, vaker mannen en hogeropgeleiden, maar nu met een positief leeftijdseffect. Bij ‘gemeentezaken’ is er juist een negatief opleidingseffect. Zowel rooms-katholieken als protestanten scoren hoger dan niet-religieuzen en aanhangers van andere kerkgenootschappen. Studenten en scholieren scoren laag. Bij de factor ‘sport’ is er een negatief effect voor opleiding en scoren vrouwen en protestanten relatief lager. De eerste twee factoren hebben een relatief hogere moeilijkheidsgraad, dus blijkt inderdaad dat hogeropgeleiden vaker voor moeilijke onderwerpen kiezen.

Om de hypothesen over beschikbaarheid van media te testen, is voor elke bron een optelling gemaakt van het aantal onderwerpen waarvoor elke respondent de bron gebruikt. Per bron is een regressieanalyse uitgevoerd met deze telling als afhankelijke variabele en de vraag naar beschikbaarheid en de controlevariabelen leeftijd, geslacht en opleiding als onafhankelijke variabele. De vraag naar beschikbaarheid is voor elke bron anders gesteld en voor de bronnen radio, opinieblad, tijdschrift en teletekst zelfs helemaal niet aanwezig. Dagbladen

worden het meest geraadpleegd wanneer ze bij de respondent thuis te vinden zijn. Dat geldt ook voor internet. Voor televisie geldt dat het hebben van kabelaansluitingen het aantal geraadpleegde onderwerpen vergroot.

Van de categorieën van tijdbesteding is apart voor verplichtingen en vrijetijdsactiviteiten een factoranalyse opgesteld die het aantal variabelen verkleint. Voor elk van de vier in paragraaf 6.2 gevonden factoren is een factoranalyse opgesteld met deze 21 factoren en de controlevariabelen leeftijd, geslacht en opleiding als onafhankelijke variabelen.

Huishoudelijke taken scoren negatief op de factor 'informatiezoekers', terwijl een baan en kinderen hebben positief scoort, wat waarschijnlijk te maken heeft met respectievelijk het moeten kunnen meepraten op kantoor en aan huis en dus huiselijke activiteiten gebonden zijn. Lezers zijn vaak informatiezoekers. Dezelfde redenering over het moeten kunnen meepraten gaat ook op voor de factor 'nieuws & politiek'. Activiteiten die passen bij een actieve leefstijl passen goed bij deze factor. Ook lezen en televisiekijken scoort hoog. Bij de factor 'gemeentezaken' scoren politieke en religieuze activiteiten verrassend negatief. Bij de factor 'sport' zijn het verplichtingen waarbij men zijn eigen tijd in kan delen, die hoog scoren. Ook hierbij scoren religie en politiek negatief. Sportkijkers zijn lang niet altijd zelf ook sportbeoefenaars.

De vraag hoe de opkomst van internet het mediagebruik veranderd heeft, is beantwoord door middel van hiërarchische loglineaire modellen. Per medium is er een analyse uitgevoerd met de variabelen gebruik van het medium, leeftijd, opleiding, geslacht en TBO-jaar. De analyse van de hiërarchische loglineaire modellen resulteerde in een aantal verbanden tussen de variabelen, die vervolgens per bron in een tabel zijn weergegeven om het effect en de richting te laten zien. Steeds worden de jaren 1995 en 2000 met elkaar vergeleken.

Onder lageropgeleiden daalt het dagbladgebruik. Hogeropgeleiden tussen de 30 en de 50 laten ook een daling zien, terwijl de andere twee leeftijdscategorieën het dagblad in 2000 juist vaker gebruiken dan in 1995. Bij televisie is er onder lageropgeleiden een stijging te zien. Bij hogeropgeleiden is het gebruik juist afgenomen. Onder mannen is voor lageropgeleiden juist een stijging te zien in respondenten die de radio wel als bron gebruiken, terwijl hogeropgeleide mannen net als lageropgeleide vrouwen minder informatie op de radio vinden. Het gebruik van de radio als informatiebron daalt onder jongeren en ouderen, maar onder de middengroep is juist een heel lichte stijging te zien. De daling in het gebruik van opiniebladen is voor mensen met een hoge opleiding sterker dan voor mensen met een lage opleiding. Vrouwen lezen vaker opiniebladen, maar de daling van het gebruik

ten opzichte van 1995 is ook sterker. Bij de twee hoogste leeftijdscategorieën neemt het gebruik van de informatiebron tijdschrift af. Jongeren laten daarentegen een stijging zien in het gebruik. De veranderingen in het gebruik van teletekst zijn niet zo duidelijk aan te wijzen, omdat alle variabelen een interactie-effect hebben. Aangezien de vraag naar het gebruik van internet als informatiebron in 1995 niet aanwezig was, bestaat het hiërarchische loglineaire model van internet slechts uit de variabelen leeftijd, opleiding, geslacht en internet. De meeste gebruikers van internet zijn onder de 50, hoogopgeleid en man.

Een stereotype internetter is dus hoogopgeleid en man met een leeftijd die in de categorie laag of midden valt. Wanneer deze groepen bij de andere media zich afwijkend gedragen ten opzichte van 1995, zou dit kunnen wijzen op een relatie tussen internet en dat medium. Dit gebeurt bij televisie en tijdschriften. Het zijn zaken als nieuwe media, buitenlands nieuws, wetenschap en financieel nieuws die vaak via internet geraadpleegd worden.

Gemeentepolitiek en gemeentegebeuren scoren juist erg laag. Bij de bron televisie is er voor de stereotype internetter een stijging te zien voor de onderwerpen gemeentegebeuren en gemeentepolitiek. Dit zijn juist onderwerpen die nauwelijks via internet geraadpleegd worden. De belangrijkste dalingen in percentages in het gebruik van televisie zijn te vinden bij de onderwerpen consument, cultuur, verkeer en milieu, onderwerpen waarbij het internetgebruik redelijk hoog ligt. De belangrijkste dalingen voor de informatiebron tijdschriften is te vinden bij de onderwerpen sport, verkeersproblematiek, buitenlandse politiek en sociaal-economisch nieuws. Ook consument, cultuur en misdaadnieuws laten een redelijk sterke daling zien. Consument, cultuur en verkeer zijn juist de onderwerpen die bij televisie ook het sterkst dalen en waar internet regelmatig over geraadpleegd wordt. Financieel nieuws en in mindere mate wetenschap worden daarentegen vaker via tijdschriften geraadpleegd. Dit zijn onderwerpen waarvoor internet ook vaak gebruikt wordt.

Hoofdstuk 7 Conclusies

7.1 Conclusies

Nu de gegevens geanalyseerd zijn, is het tijd om de conclusies te trekken. Er zal antwoord gegeven worden op de drie vragen die in paragraaf 3.3 gesteld zijn. Hierbij zal worden teruggegrepen naar de hypothesen die in hoofdstuk 4 geformuleerd zijn.

Eerst is er gekeken naar welke combinaties van bronnen en onderwerpen vaak voorkomen en onder welke groepen in de bevolking deze patronen het meest zichtbaar zijn. Verwacht werd dat de patronen in sommige gevallen zouden bestaan uit verschillende onderwerpen die allemaal via één soort bron geraadpleegd worden en soms juist uit verschillende bronnen waarmee informatie gezocht wordt over één bepaald onderwerp. Daarnaast was de verwachting dat ‘moeilijkere’ bronnen en onderwerpen vaker door hogeropgeleiden geraadpleegd worden en dat ouderen vaker gebruik maken van traditionele bronnen.

Patronen in het zoekgedrag van personen naar informatie zullen enerzijds bestaan uit verschillende onderwerpen die allemaal via één soort bron geraadpleegd worden en anderzijds uit verschillende bronnen waarmee informatie gezocht wordt over één bepaald onderwerp.

Het bleek niet mogelijk te zijn om alle combinaties van bronnen en onderwerpen in één analyse te groeperen, omdat in dat geval alle intensieve gebruikers in het ene cluster gezet werden en iedereen die weinig media gebruikt voor weinig onderwerpen onder het andere cluster viel. Daarom is er gekozen voor een analyse in twee stappen. Eerst zijn per bron de onderwerpen die grote overeenkomsten vertonen bij elkaar gezet en vervolgens zijn die clusters gebruikt om tot veelgebruikte combinaties van bronnen en onderwerpen te komen. Door deze aanpak krijgen de onderwerpen een lichte voorkeursbehandeling ten opzichte van de bronnen. De kans dat een bron die zich anders gedraagt dan de rest een eigen factor krijgt, is net iets kleiner dan de kans dat dat bij een onderwerp gebeurt. Daarom zijn de drie gevonden factoren allemaal gevormd uit een combinatie van bronnen voor één onderwerp. Dit is gerechtvaardigd, want ook als de analyse in omgekeerde volgorde was uitgevoerd, dus eerst een clustering van de bronnen in plaats van eerst de onderwerpen, vormen de onderwerpen sport en gemeentezaken aparte factoren (zie paragraaf 6.2).

De hypothese dat er zowel patronen zijn die meerdere onderwerpen combineren met een enkele bron als patronen die meerdere bronnen combineren met een onderwerp, was dus

niet goed te toetsen. Drie van de factoren, namelijk 'nieuws en politiek', 'sport' en 'gemeentezaken', bestaan uit één of twee verwante onderwerpen die met verschillende bronnen geraadpleegd worden. De andere factor is een combinatie van een groot aantal bronnen en onderwerpen. Er zijn dus geen factoren die een enkele bron combineren met een groot aantal onderwerpen, maar mogelijk geeft de methode dus een enigszins vertekend beeld.

Nadat de combinaties van onderwerpen en bronnen zijn samengevoegd tot factoren, is bij elke factor gekeken welke typen respondenten er hoog op scoorden. De verwachting was dat onder andere de moeilijkheidsgraad van invloed was.

Deze patronen hangen samen met achtergrondkenmerken van de respondent. 'Moeilijkere' bronnen en onderwerpen zullen vaker door hogeropgeleiden geraadpleegd worden. Ouderen zullen vaker gebruik maken van traditionele bronnen.

Er is gebruik gemaakt van een regressieanalyse waarbij de factorscore van iedere respondent als afhankelijke variabele gekozen is en de achtergrondkenmerken leeftijd, opleiding, geslacht, inkomen, kerkgenootschap, politieke voorkeur en dagelijkse bezigheid als onafhankelijke variabelen. Voor elke factor werd op deze manier berekend welke achtergrondkenmerken van invloed zijn. De factoren 'sport' en 'gemeentezaken' bevatten lichtere informatie en in de factoren 'informatiezoekers' en 'nieuws en politiek' worden lichtere en zwaardere bronnen gecombineerd. Als de hypothese juist is, zouden respondenten die op deze factor hoog scoren dus een hogere opleiding moeten hebben dan de respondenten die hoog scoren op de andere twee. De factoren 'sport' en 'gemeentezaken' laten een negatief opleidingseffect zien. Gecontroleerd voor de andere achtergrondkenmerken hebben degenen die hoog scoren op deze twee factoren een lagere opleiding. Het opleidingseffect van de factoren 'informatiezoekers' en 'nieuws en politiek' is net omgekeerd. Een hoge score op de factor komt overeen met een hoge score op de variabele opleiding, ook weer gecontroleerd voor de andere factoren. Dit deel van de hypothese blijkt dus juist te zijn.

Omdat de hypothese dat een deel van de factoren een bron als onderscheidend kenmerk zouden hebben niet goed toetsbaar blijkt te zijn, kan er dus ook geen uitspraak gedaan worden over de mate waarin deze factor door een bepaalde groep respondenten meer of minder gebruikt zou worden. Of ouderen vaker traditionele bronnen zoals dagbladen gebruiken, blijft dus in het midden. Wel kan er een uitspraak gedaan worden over één moderne bron, namelijk internet. De verwachting hierbij was dat niet alleen jongeren, maar

ook mannen, hogeropgeleiden en mensen met een hoger inkomen hiermee voorop zouden lopen.

Internet zal vooral als informatiebron gebruikt worden door mannen, jongeren, hoger opgeleiden en mensen met een hoger inkomen.

Uit paragraaf 6.2 bleek dat de beste voorspellers van mediagebruik geslacht, leeftijd en opleiding zijn. Deze zijn dan ook gebruikt om te kijken welke groepen voorop lopen wat betreft het gebruik van internet. Dat is gedaan door middel van hiërarchische loglineaire modellen. Er is een model opgesteld met de variabelen internetgebruik, geslacht, leeftijd en opleiding. Met behulp van SPSS is gekeken welke variabelen hoofd- of interactie-effecten laten zien. Internet blijkt samen te gaan met de variabelen geslacht, leeftijd en opleiding. In een kruistabel is vervolgens getoond welke kant de effecten op gaan. Mannen blijken het internet inderdaad vaker te gebruiken dan vrouwen. Ook blijkt dat hogeropgeleiden internet vaker als informatiebron kiezen dan lageropgeleiden. Bovendien gebruiken ouderen het minder vaak dan mensen uit de lagere twee leeftijdscategorieën. Deze hypothese blijkt voor geslacht, leeftijd en opleiding dus juist te zijn. Inkomen blijkt geen goede voorspeller te zijn voor mediagebruik en dit deel van de hypothese is daarom niet verder getoetst.

De vraag was vervolgens of internet de plaats inneemt van een ander medium. Mogelijk gebeurt dit slechts gedeeltelijk, bijvoorbeeld alleen door een bepaalde groep respondenten of alleen voor een beperkt aantal onderwerpen. Uit de theorie kwam vooral televisie naar voren als medium dat te lijden heeft onder het internetgebruik.

Televisie wordt deels vervangen door internet, maar vooral door de groepen die sowieso voorop lopen in het gebruik van internet en vooral voor actuele of zeer specifieke informatie.

De vervangingshypothese is niet direct te toetsen. Er is daarom gezocht naar indirect bewijs, namelijk naar bronnen waarbij 50⁻-ers, hogeropgeleiden en/of mannen een daling laten zien. Als nu blijkt dat bij een bron het gebruik door 50⁻-ers, mannen en/of hogeropgeleiden terugloopt en dat dat bij 50⁺-ers, vrouwen en lageropgeleiden niet zo is, dan is dat een indicatie voor de vervangingshypothese. Het blijkt inderdaad dat een positief effect van opleiding op het internetgebruik, samen gaat met een negatief effect van het TBO-jaar op de relatie tussen opleiding en het gebruik van de televisie als bron. Ook geldt er dat er een positief effect is van leeftijd op internetgebruik en tegelijkertijd een negatief effect van jaar op de relatie tussen leeftijd en het gebruik van de bron tijdschriften. Het is dus aannemelijk dat

er inderdaad sprake is van vervanging door internet, niet alleen voor de bron televisie maar ook voor tijdschriften.

Het laatste deel van de hypothese wijst erop dat de vervanging die hierboven gevonden is, niet voor elk onderwerp aanwezig hoeft te zijn. Aangezien hogeropgeleiden, mannen en mensen onder de 50 jaar voorop lopen in het gebruik van internet, is voor dit deel van de hypothese de analyse beperkt tot de hogeropgeleide mannelijke respondenten die jonger dan 50 zijn. Deze groep wordt gezien als de stereotype internetter. Omdat de respondenten uit het TBO van 1995 andere mensen zijn dan die uit 2000 is het namelijk niet mogelijk om een directe vergelijking te maken tussen beide jaren. Er is immers geen manier om elke respondent uit 1995 te matchen met iemand uit 2000. Daarom is ervoor gekozen om alle respondenten met kenmerken van de internetter te gebruiken. Dit betekent dat ook niet-internetters met die kenmerken gebruikt worden. Op deze manier kan wel worden nagegaan of er op het niveau van dit specifieke segment van de bevolking sprake is van vervanging.

Voor de bronnen internet, televisie en tijdschriften is een frequentietabel opgesteld waarin voor elk onderwerp te zien is hoeveel procent van de hogeropgeleide mannen van onder de 50 aangegeven heeft de bron te gebruiken. Voor televisie en tijdschriften is voor beide jaren informatie gegeven evenals het verschil tussen die twee. Waar internet hoog scoort zouden televisie en tijdschriften hebben moeten inleveren als de hypothese juist is. Bij de onderwerpen consument, cultuur en verkeer is zowel voor tijdschriften als voor televisie een sterke daling te zien. Deze onderwerpen worden via internet wel regelmatig geraadpleegd. Het zijn onderwerpen waarvoor inderdaad geldt dat er specifieke of actuele informatie over bestaat. Filenieuws wordt op televisie niet de hele dag door getoond. Internet kan in zo'n geval wel direct informatie geven. Hetzelfde geldt voor de theateragenda. Over consumenteninformatie is in de consumentengids redelijk wat informatie te vinden, maar de test van wasmachines van enkele maanden geleden is waarschijnlijk op internet sneller terug te vinden.

Natuurlijk wordt mediagebruik niet alleen bepaald door achtergrondkenmerken. Ook de vraag of een medium beschikbaar is, speelt een rol. De verwachting was dat wanneer men minder moeite moet doen voor een bron men er ook vaker gebruik van zal maken. Een internetverbinding of dagbladabonnement thuis zal meer gebruikt worden dan dezelfde bron in een bibliotheek.

Men zal een bron vaker en voor meer onderwerpen raadplegen wanneer men deze bron thuis kan raadplegen. Hoe meer moeite iemand moet doen om de bron te verkrijgen, des te lager zal het aantal onderwerpen zijn waarvoor hij hem raadpleegt.

Het TBO bevat alleen informatie over de beschikbaarheid van de bronnen dagblad, internet en televisie. De overige bronnen zijn voor dit deel van het onderzoek buiten beschouwing gelaten. De variabelen die betrekking hebben op de beschikbaarheid van elk medium zijn in een regressieanalyse opgenomen. De mate van gebruik van het medium vormde hierbij de afhankelijke variabelen en de variabelen van beschikbaarheid werden gebruikt als onafhankelijke variabelen. Daarnaast zijn de drie achtergrondkenmerken die mediagebruik het beste voorspellen, gekozen als controlevariabelen. Het gaat hierbij om geslacht, leeftijd en opleiding. Voor dagbladen bleek te gelden dat degenen met een abonnement de meeste informatie uit de krant haalden. Daarop volgden degenen die op een andere manier een krant in huis haalden, bijvoorbeeld door hem los te kopen of door hem te lenen van anderen. De derde plaats is voor degenen die het dagblad buitenshuis lezen, bijvoorbeeld in een leeszaal. Het minst wordt het dagblad gelezen door degenen die met ongeraagd kregen, of dat nou thuis of in het openbaar vervoer was. Ook voor internet geldt dat het gebruik het hoogst ligt als men thuis van de bron gebruik kan maken. De tweede plaats is voor de internetverbinding op het werk. De overige locaties school, bibliotheek en elders, scoren het laagst wat het gebruik van internet als informatiebron betreft. In beide gevallen wordt de bron het meest gebruikt wanneer deze in huis aanwezig is. Wanneer het nodig is om naar een speciale locatie te gaan om de bron te kunnen gebruiken, is het aantal onderwerpen dat eruit gehaald wordt meteen een stuk minder.

Naar televisie wordt minder uitgebreid gevraagd in het TBO. De conclusie is daarom alleen dat de bron vaker gebruikt wordt als er een kabelaansluiting in huis aanwezig is.

Mediagebruik staat niet op zichzelf. Het is aannemelijk dat ze samenhangen met de manier waarop men de rest van zijn vrijetijd besteedt. Verwacht wordt dat mediagebruik en vrijetijdbesteding op meerdere manieren samenhangen. Ten eerste zal het type medium dat gebruikt wordt om informatie te zoeken samenhangen met het type medium dat gebruikt wordt voor amusement. Ten tweede zullen de onderwerpen waarover men informatie zoekt samenhangen met de activiteiten die men in de vrijetijd onderneemt.

Mensen die voor amusement de voorkeur geven aan een bepaald type media (print, audiovisueel of interactief) zullen die media ook vaker gebruiken voor het zoeken naar

informatie. Daarnaast sturen inhoudelijke interesses in de vrijetijd de inhoud van de gezochte informatie.

Om dit te onderzoeken zijn eerst twee factoranalyses uitgevoerd, een voor verplichte activiteiten en een voor vrijetijdsactiviteiten. De gevonden factoren vormden samen met de drie controlevariabelen leeftijd, geslacht en opleiding de onafhankelijke variabelen in de regressieanalyse. De afhankelijke variabelen waren de scores op de factoren informatiezoekers, nieuws en politiek, gemeentezaken en sport. Informatiezoekers blijken inderdaad veel te lezen. Ze maken veel uitstapjes en doen veel solitaire en creatieve activiteiten. Degenen die vooral media gebruiken voor nieuws en politiek, lezen ook veel. Bovendien kijken ze vaak naar televisie. Deze groep heeft veel sociale contacten, maakt veel uitstapjes en doet vaak aan sport, oftewel deze groep heeft een actieve leefstijl. Daarnaast scoren ze hoog op de factor politiek en religie. Er is dus inderdaad een zekere samenhang tussen zoekgedrag en vrijetijdbesteding. Bij de factor sport' is dit iets minder duidelijk. Degenen die op de factor 'sport' hoog op scoren, sporten zelf niet veel. Waarschijnlijk zijn lang niet alle sportkijkers zelf ook sportbeoefenaars. Wel scoren ze lager op de categorie 'religie en politiek', waarschijnlijk omdat veel sportwedstrijden op zondag plaatsvinden. Desondanks is er dus toch wel een duidelijk verband tussen het gebruik van informatiebronnen en iemands vrijetijdsactiviteiten. Alleen bij de factor 'gemeentezaken' zijn geen activiteiten te vinden die direct met de gemeente of leefomgeving te maken hebben.

Eén groep vrijetijdsactiviteiten is extra onder de loep genomen. Dat zijn activiteiten waarbij het nodig is dat men informatie kan verwerken. Hierbij kan gedacht worden aan cursussen of museumbezoek. Het is waarschijnlijk dat mensen die deze activiteiten ondernemen ook veel naar informatie zoeken en daar dus veel bronnen en onderwerpen voor gebruiken.

Activiteiten die informatieverwerkingsvaardigheden vereisen, zullen samengaan met een hoge mate van zoeken naar informatie en een grote verscheidenheid aan bronnen en/of onderwerpen.

Degenen die hoog scoren op de factor informatiezoekers zijn juist degenen die veel bronnen en onderwerpen gebruiken in hun zoektocht naar informatie. Zoals hierboven ook vermeld is, lezen zij veel en volgen ze vaker een cursus. Verder maken ze veel uitstapjes. Hieronder vallen bijvoorbeeld culturele activiteiten zoals museumbezoek. Ook hebben ze veel solitaire en creatieve hobby's. Informatieverwerking is inderdaad bij een aantal van deze activiteiten van belang.

7.2 Discussie

Patronen

Zoals uit het bovenstaande blijkt, gebruiken verschillende typen mensen verschillende soorten bronnen voor verschillende onderwerpen. Het type bron is in de analyse een stuk minder goed zichtbaar dan het type onderwerp. Dit heeft te maken met het meetniveau van de variabelen die in dit onderzoek gebruikt zijn. Wanneer de antwoordmogelijkheden niet alleen 'ja' of 'nee' waren geweest, maar de respondent in het geval van 'ja' ook een frequentie had moeten aangeven, waren de conclusies mogelijk anders geweest. Het zou interessant zijn om te achterhalen of er in dat geval wel patronen zouden ontstaan waarbij het medium een grotere rol speelt. Toch was uit de theorie al te verwachten dat er tegenwoordig niet meer zo'n groot onderscheid is tussen 'hoge' en 'lage' cultuur en dat dus bronnen met een verschillende moeilijkheidsgraad vaker gecombineerd worden.

Achtergrondkenmerken

De rol van de achtergrondkenmerken is wel duidelijk zichtbaar geworden. Internet is toch in 2000 vooral voorbehouden aan de jongeren, mannen en hogeropgeleiden. Ondertussen is het onderzoek zes jaar oud, dus mogelijk zijn de verschillen al kleiner geworden. Niet alleen bij internet zijn er verschillen te zien tussen mensen met verschillende achtergrondkenmerken. Ook bij de andere media zijn die terug te vinden. De moeilijkheidsgraad van een onderwerp hangt samen met het opleidingsniveau van degene die de informatie zoekt. Hogeropgeleiden zoeken naar moeilijkere onderwerpen dan lageropgeleiden.

Beschikbaarheid

Ook de beschikbaarheid van een bron blijkt van invloed te zijn op de mate waarin die bron voor iemand van belang is. Wanneer de bron niet in huis aanwezig is, is dit weldegelijk een beperking voor het gebruik ervan. Middelen en restricties spelen, althans hier, dus inderdaad een rol in het gebruik van media.

Vrijtijdsactiviteiten

Vrijtijdsactiviteiten hangen voor een deel samen met de manier waarop en de onderwerpen waarover men informatie zoekt. Toch gaat het niet altijd op. Er is bijvoorbeeld een flink aantal sportkijkers dat zelf nooit aan sport doet.

Internet

Er is een indicatie dat televisie en tijdschriften door internet vervangen worden. Het TBO van 2005 zal ook weer informatie over het gebruik van internet bevatten en met die gegevens is te achterhalen in hoeverre die vervanging zich heeft doorgezet. Het zal dan mogelijk zijn om een vergelijking te maken met het onderzoek van vijf jaar eerder, waardoor ook de verandering in het internetgebruik te analyseren zijn.

Internet zal binnen de media een steeds belangrijkere rol innemen. Ten opzichte van 2000 is er al weer een heleboel veranderd. Tussen 1995 en 2000 was het nog vrij gebruikelijk voor bedrijven om wel een website te hebben, maar daar alleen de contactgegevens op te vermelden. Nu is het niet meer ongewoon om uit de online catalogus van datzelfde bedrijf via internet een bestelling te plaatsen en de betaling via internetbankieren te voldoen. En dat niet alleen. Van pizza bestellen tot een vakantie boeken en van het laatste nieuws bekijken tot lezen over de nieuwste technische snufjes in Japan, dit alles is mogelijk via internet en de ontwikkelingen gaan nog steeds door.

Al deze zaken die via internet of algemener via de computer opgezocht, bekeken en gelezen kunnen worden, zorgen ervoor dat sommige vragen van het TBO-onderzoek in de huidige vorm over een aantal jaar niet meer zullen voldoen. Nu is het bij de vraag naar informatiebronnen nog zo dat de respondent het gebruikte medium moet noemen. Dus iemand die teletekstopagina's leest via www.omroep.nl, is bezig met de bron internet, niet de bron teletekst (www.tijdbesteding.nl). Televisieprogramma's die via een website als www.uitzendinggemist.nl bekeken worden, worden dus ook onder de bron internet geschaard. Echter, internetten is niet alleen geschikt om informatie mee te zoeken. Ook een aantal andere activiteiten zouden eronder geschaard kunnen worden. Waar valt bijvoorbeeld praten met huisgenoten onder als dat niet persoonlijk maar via een chatprogramma gaat? Of het lezen van een boek, maar dan in pdf-formaat via internet verkregen? Als dit allemaal onder computeren en internetten valt, zal die categorie op een gegeven moment zo groot en divers worden, dat de variabele een stuk minder informatief is dan in 2000, maar op dit moment is er geen andere mogelijkheid om aan te geven dat de computer gebruikt is voor de activiteit. Sowieso zal dus de activiteit internetten opgesplitst moeten worden in meerdere categorieën dan de ene dagboekactiviteit internetten/e-mailen die er in 2000 was, maar beter nog is een onderscheid per activiteit tussen de traditionele manier, dus bijvoorbeeld televisie kijken via de televisie, en het gebruik van de computer. Muziek downloaden is niet vergelijkbaar met een online krant lezen en chatten niet met het bekijken van televisieprogramma's. De verschillende activiteiten zullen ook nog eens bij verschillende soorten mensen horen. Zonder die opsplitsing zal het dus straks niet meer mogelijk zijn om

een goed beeld te krijgen van het gebruik van internet.

Literatuurlijst

Dijk, L. van e.a. (2000). *Digitalisering van de leefwereld*. Den Haag: SCP.

Eijck, K. van en K. van Rees. (2002). The Internet and Dutch Media Repertoires. *IT&Society*. Vol. 1, Issue 2, 86-99.

Gershuny, J. (2002). Mass Media, Leisure and Home IT: A Panel Time-Diary Approach. *IT&Society*. Vol. 1, Issue 1, 53-66.

Huysmans, F. e.a. (2004). *Achter de schermen : Een kwart eeuw lezen, luisteren, kijken en internetten*. Den Haag: SCP.

Knulst, W. (2002). *Participatie en consumptie in de vrije tijd. Cursusboek cursusjaar 2002/2003*. Tilburg: Departement Vrijetijdwetenschappen Universiteit van Tilburg.

McKenzie, P. (2003). A model of information practices in accounts of everyday-life information seeking. *Journal of documentation*. Vol. 59, Issue 1, 19-35.

Neustadtl, A. en J.P. Robinson. (2002). Media Use Differences Between Internet Users and Nonusers in the General Social Survey. *IT&Society*. Vol. 1, Issue 2, 100-120.

Nie, N.H. en D.S. Hillygus. (2002). Where Does Internet Time Come From?: A Reconnaissance. *IT&Society*. Vol. 1, Issue 2, 1-20.

Robinson, J.P. e.a. (2002). Information Technology and Functional Time Displacement. *IT&Society*. Vol. 1, Issue 2, 21-36.

Savolainen, R. (1995). Everyday Life Information Seeking: Approaching Information Seeking in the Context of "Way of life". *Library & Information Science Research*. Vol. 17, 259-294.

Spink, A. en C. Cole. (2001). Introduction to the special issue: Everyday life information seeking research. *Library & Information Science Research*. Vol. 23, Issue 4, 301-304.

www.tijdbesteding.nl

Bijlagen

Bijlage 1 Cluster membership van de onderwerpen gerangschikt naar bron

Dagblad

Case	3 Clusters
B29 Infobron dagblad buitenl nieuws	1
B29 Infobron dagblad buitenl politiek	1
B29 Infobron dagblad binnenl nieuws	1
B29 Infobron dagblad binnenl politiek	1
B29 Infobron dagblad gemeente politiek	2
B29 Infobron dagblad gemeente gebeuren	2
B29 Infobron dagblad financ nieuws	1
B29 Infobron dagblad misdaad nieuws	1
B29 Infobron dagblad socecon nieuws	1
B29 Infobron dagblad milieu	1
B29 Infobron dagblad consument	1
B29 Infobron dagblad nieuwe media	1
B29 Infobron dagblad verkeersprobl	1
B29 Infobron dagblad cultuur	1
B29 Infobron dagblad sport	3
B29 Infobron dagblad wetenschap	1
B29 Infobron dagblad onderwijs	1

Televisie

Case	2 Clusters
B29 Infobron tv buitenl nieuws	1
B29 Infobron tv buitenl politiek	1
B29 Infobron tv binnenl nieuws	1
B29 Infobron tv binnenl politiek	1
B29 Infobron tv gemeente politiek	2
B29 Infobron tv gemeente gebeuren	2
B29 Infobron tv financ nieuws	2
B29 Infobron tv misdaad nieuws	1
B29 Infobron tv socecon nieuws	1
B29 Infobron tv milieu	1
B29 Infobron tv consument	1
B29 Infobron tv nieuwe media	2
B29 Infobron tv verkeersprobl	2
B29 Infobron tv cultuur	2
B29 Infobron tv sport	1
B29 Infobron tv wetenschap	2
B29 Infobron tv onderwijs	2

Radio

Case	3 Clusters
B29 Infobron radio buitenl nieuws	1

B29 Infobron radio	buitenl politiek	1
B29 Infobron radio	binnenl nieuws	1
B29 Infobron radio	binnenl politiek	1
B29 Infobron radio	gemeente politiek	2
B29 Infobron radio	gemeente gebeuren	2
B29 Infobron radio	financ nieuws	2
B29 Infobron radio	misdaad nieuws	2
B29 Infobron radio	socecon nieuws	2
B29 Infobron radio	milieu	2
B29 Infobron radio	consument	2
B29 Infobron radio	nieuwe media	2
B29 Infobron radio	verkeersprobl	3
B29 Infobron radio	cultuur	2
B29 Infobron radio	sport	2
B29 Infobron radio	wetenschap	2
B29 Infobron radio	onderwijs	2

Opinieblad

Case	4 Clusters
B29 Infobron opiniebl buitenl nieuws	1
B29 Infobron opiniebl buitenl politiek	1
B29 Infobron opiniebl binnenl nieuws	1
B29 Infobron opiniebl binnenl politiek	1
B29 Infobron opiniebl gemeente politiek	2
B29 Infobron opiniebl gemeente gebeuren	2
B29 Infobron opiniebl financ nieuws	2
B29 Infobron opiniebl misdaad nieuws	2
B29 Infobron opiniebl socecon nieuws	2
B29 Infobron opiniebl milieu	2
B29 Infobron opiniebl consument	2
B29 Infobron opiniebl nieuwe media	2
B29 Infobron opiniebl verkeersprobl	2
B29 Infobron opiniebl cultuur	3
B29 Infobron opiniebl sport	2
B29 Infobron opiniebl wetenschap	3
B29 Infobron opiniebl onderwijs	4

Tijdschrift

Case	3 Clusters
B29 Infobron tijdschr buitenl nieuws	1
B29 Infobron tijdschr buitenl politiek	1
B29 Infobron tijdschr binnenl nieuws	1
B29 Infobron tijdschr binnenl politiek	1
B29 Infobron tijdschr gemeente politiek	2
B29 Infobron tijdschr gemeente gebeuren	2
B29 Infobron tijdschr financ nieuws	1
B29 Infobron tijdschr misdaad nieuws	1
B29 Infobron tijdschr socecon nieuws	1
B29 Infobron tijdschr milieu	1
B29 Infobron tijdschr consument	3
B29 Infobron tijdschr nieuwe media	1
B29 Infobron tijdschr verkeersprobl	1
B29 Infobron tijdschr cultuur	1
B29 Infobron tijdschr sport	1
B29 Infobron tijdschr wetenschap	1
B29 Infobron tijdschr onderwijs	1

Teletekst

Case	2 Clusters
B29 Infobron teletext buitenl nieuws	1
B29 Infobron teletext buitenl politiek	1
B29 Infobron teletext binnenl nieuws	1
B29 Infobron teletext binnenl politiek	1
B29 Infobron teletext gemeente politiek	1
B29 Infobron teletext gemeente gebeuren	2
B29 Infobron teletext financ nieuws	1
B29 Infobron teletext misdaad nieuws	1
B29 Infobron teletext socecon nieuws	1
B29 Infobron teletext milieu	1
B29 Infobron teletext consument	1
B29 Infobron teletext nieuwe media	1
B29 Infobron teletext verkeersprobl	1
B29 Infobron teletext cultuur	1
B29 Infobron teletext sport	1
B29 Infobron teletext wetenschap	1
B29 Infobron teletext onderwijs	1

Internet

Case	2 Clusters
B29 Infobron internet buitenl nieuws	1
B29 Infobron internet buitenl politiek	1
B29 Infobron internet binnenl nieuws	1
B29 Infobron internet binnenl politiek	1
B29 Infobron internet gemeente politiek	1
B29 Infobron internet gemeente gebeuren	1
B29 Infobron internet financ nieuws	1
B29 Infobron internet misdaad nieuws	1
B29 Infobron internet socecon nieuws	1
B29 Infobron internet milieu	1
B29 Infobron internet consument	1
B29 Infobron internet nieuwe media	2
B29 Infobron internet verkeersprobl	1
B29 Infobron internet cultuur	1
B29 Infobron internet sport	1
B29 Infobron internet wetenschap	1
B29 Infobron internet onderwijs	1

Bijlage 2 Regressieanalyse vrijetijdsactiviteiten

Informatiezoekers

Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate	Change Statistics				
					R Square Change	F Change	df1	df2	Sig. F Change
1	,364(a)	,132	,122	,93689578	,132	13,012	21	1790	,000
2	,487(b)	,237	,227	,87944048	,104	81,534	3	1787	,000

a Predictors: (Constant), BART vrij: vissen en jagen, BART vrij: radio en muziek luisteren, BART vrij: uitjes, BART vrij: participatie, BART vrij: kerk en politiek, niet sportwedstrijden bezoeken, BART vrij: kranten en tijdschriften lezen, BART vrij: solitair en creatief, niet tuinieren, BART vrij: traditioneel en evenementen, BART vrij: niet luieren, BART vrij: sportbeoefening en onderweg voor hobby's, BART vrij: sociale contacten en onderweg voor uitgaan, BART verpl: voeding en persoonlijke verzorging, BART verpl: overig, BART vrij: overige, BART verpl: cursussen, BART verpl: winkelen, BART vrij: boeken en televisie, niet kinderspelen en feestje, BART verpl: werk en niet slapen, BART verpl: kinderverzorging, BART verpl: onderwijs en bijbaan, BART verpl: huishouden en boodschappen

b Predictors: (Constant), BART vrij: vissen en jagen, BART vrij: radio en muziek luisteren, BART vrij: uitjes, BART vrij: participatie, BART vrij: kerk en politiek, niet sportwedstrijden bezoeken, BART vrij: kranten en tijdschriften lezen, BART vrij: solitair en creatief, niet tuinieren, BART vrij: traditioneel en evenementen, BART vrij: niet luieren, BART vrij: sportbeoefening en onderweg voor hobby's, BART vrij: sociale contacten en onderweg voor uitgaan, BART verpl: voeding en persoonlijke verzorging, BART verpl: overig, BART vrij: overige, BART verpl: cursussen, BART verpl: winkelen, BART vrij: boeken en televisie, niet kinderspelen en feestje, BART verpl: werk en niet slapen, BART verpl: kinderverzorging, BART verpl: onderwijs en bijbaan, BART verpl: huishouden en boodschappen, B152 Opleiding rp: hoogst voltooide, geslacht (m1v0), leeftijd

Coefficients(a)

Model		Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.
		B	Std. Error	Beta		
1	(Constant)	-,027	,022		-1,223	,222
	BART verpl: huishouden en boodschappen	-,202	,024	-,204	-8,562	,000
	BART verpl: onderwijs en bijbaan	-,014	,023	-,015	-,621	,535
	BART verpl: werk en niet slapen	,171	,022	,179	7,850	,000
	BART verpl: kinderverzorging	,136	,022	,140	6,150	,000
	BART verpl: winkelen	,010	,023	,010	,425	,671
	BART verpl: voeding en persoonlijke verzorging	-,002	,022	-,002	-,071	,944
	BART verpl: cursussen	,049	,022	,049	2,203	,028
	BART verpl: overig	-,075	,022	-,076	-3,370	,001
	BART vrij: participatie	,019	,024	,018	,796	,426
	BART vrij: kranten en tijdschriften lezen	,063	,024	,062	2,598	,009
	BART vrij: uitjes	,086	,024	,080	3,526	,000
	BART vrij: sociale contacten en onderweg voor uitgaan	,042	,022	,043	1,888	,059
	BART vrij: sportbeoefening en onderweg voor hobby's	,029	,023	,028	1,232	,218
	BART vrij: kerk en politiek, niet sportwedstrijden bezoeken	,071	,023	,068	3,060	,002
	BART vrij: traditioneel en evenementen	-,065	,024	-,062	-2,737	,006
	BART vrij: boeken en televisie, niet kinderspelen en feestje	-,029	,022	-,030	-1,313	,189
BART vrij: niet luieren	-,019	,024	-,018	-,795	,427	

2	BART vrij: radio en muziek luisteren	-7,316E-05	,023	,000	-,003	,997
	BART vrij: solitair en creatief, niet tuinieren	,076	,023	,075	3,322	,001
	BART vrij: overige	,007	,022	,007	,300	,764
	BART vrij: vissen en jagen	,007	,021	,007	,317	,751
	(Constant)	-,182	,098		-1,856	,064
	BART verpl: huishouden en boodschappen	-,058	,028	-,059	-2,069	,039
	BART verpl: onderwijs en bijbaan	-,010	,025	-,010	-,394	,694
	BART verpl: werk en niet slapen	,077	,022	,080	3,534	,000
	BART verpl: kinderverzorging	,057	,022	,058	2,551	,011
	BART verpl: winkelen	-,005	,022	-,005	-,221	,825
	BART verpl: voeding en persoonlijke verzorging	,032	,021	,032	1,512	,131
	BART verpl: cursussen	,063	,021	,063	2,963	,003
	BART verpl: overig	-,046	,021	-,046	-2,169	,030
	BART vrij: participatie	,030	,023	,028	1,330	,184
	BART vrij: kranten en tijdschriften lezen	,118	,026	,117	4,603	,000
	BART vrij: uitjes	,047	,023	,043	2,015	,044
	BART vrij: sociale contacten en onderweg voor uitgaan	,006	,022	,006	,256	,798
	BART vrij: sportbeoefening en onderweg voor hobby's	-,009	,022	-,009	-,426	,670
	BART vrij: kerk en politiek, niet sportwedstrijden bezoeken	,040	,022	,039	1,833	,067
	BART vrij: traditioneel en evenementen	-,012	,023	-,012	-,529	,597
	BART vrij: boeken en televisie, niet kinderspelen en feestje	-,004	,021	-,004	-,197	,844
	BART vrij: niet luieren	-,023	,023	-,021	-1,021	,307
	BART vrij: radio en muziek luisteren	,008	,021	,008	,395	,693
	BART vrij: solitair en creatief, niet tuinieren	,073	,022	,072	3,383	,001
	BART vrij: overige	-,005	,021	-,005	-,236	,813
	BART vrij: vissen en jagen	,019	,020	,020	,932	,352
	geslacht (m1v0)	,105	,054	,053	1,943	,052
	leeftijd	-,013	,002	-,234	-7,044	,000
	B152 Opleiding rp: hoogst voltooide	,181	,013	,333	13,777	,000

Nieuws en politiek

Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate	Change Statistics				
					R Square Change	F Change	df1	df2	Sig. F Change
1	,395(a)	,156	,146	,92422212	,156	15,726	21	1790	,000
2	,451(b)	,204	,193	,89843242	,048	35,757	3	1787	,000

a Predictors: (Constant), BART vrij: vissen en jagen, BART vrij: radio en muziek luisteren, BART vrij: uitjes, BART vrij: participatie, BART vrij: kerk en politiek, niet sportwedstrijden bezoeken, BART vrij: kranten en tijdschriften lezen, BART vrij: solitair en creatief, niet tuinieren, BART vrij: traditioneel en evenementen, BART vrij: niet luieren, BART vrij: sportbeoefening en onderweg voor hobby's, BART vrij: sociale contacten en onderweg voor uitgaan, BART verpl: voeding en persoonlijke verzorging, BART verpl: overig, BART vrij: overige, BART verpl: cursussen, BART verpl: winkelen, BART vrij: boeken en televisie, niet kinderspelen en feestje, BART verpl: werk en niet slapen, BART verpl: kinderverzorging, BART verpl: onderwijs en bijbaan, BART verpl: huishouden en boodschappen

b Predictors: (Constant), BART vrij: vissen en jagen, BART vrij: radio en muziek luisteren, BART vrij: uitjes, BART vrij: participatie, BART vrij: kerk en politiek, niet sportwedstrijden bezoeken, BART vrij: kranten en tijdschriften lezen, BART vrij: solitair en creatief, niet tuinieren, BART vrij: traditioneel en evenementen, BART vrij:

niet luieren, BART vrij: sportbeoefening en onderweg voor hobby's, BART vrij: sociale contacten en onderweg voor uitgaan, BART verpl: voeding en persoonlijke verzorging, BART verpl: overig, BART vrij: overige, BART verpl: cursussen, BART verpl: winkelen, BART vrij: boeken en televisie, niet kinderspelen en feestje, BART verpl: werk en niet slapen, BART verpl: kinderverzorging, BART verpl: onderwijs en bijbaan, BART verpl: huishouden en boodschappen, B152 Opleiding rp: hoogst voltooide, geslacht (m1v0), leeftijd

Coefficients(a)

Model		Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.
		B	Std. Error	Beta		
1	(Constant)	,021	,022		,953	,341
	BART verpl: huishouden en boodschappen	,033	,023	,033	1,411	,158
	BART verpl: onderwijs en bijbaan	-,175	,023	-,177	-7,638	,000
	BART verpl: werk en niet slapen	,129	,022	,135	5,992	,000
	BART verpl: kinderverzorging	,009	,022	,009	,418	,676
	BART verpl: winkelen	,055	,023	,054	2,403	,016
	BART verpl: voeding en persoonlijke verzorging	,053	,022	,053	2,386	,017
	BART verpl: cursussen	-,043	,022	-,043	-1,942	,052
	BART verpl: overig	,031	,022	,032	1,426	,154
	BART vrij: participatie	,066	,023	,061	2,802	,005
	BART vrij: kranten en tijdschriften lezen	,126	,024	,125	5,297	,000
	BART vrij: uitjes	,094	,024	,087	3,905	,000
	BART vrij: sociale contacten en onderweg voor uitgaan	,079	,022	,081	3,565	,000
	BART vrij: sportbeoefening en onderweg voor hobby's	,076	,023	,073	3,273	,001
	BART vrij: kerk en politiek, niet sportwedstrijden bezoeken	,109	,023	,104	4,748	,000
	BART vrij: traditioneel en evenementen	-,028	,023	-,027	-1,202	,229
	BART vrij: boeken en televisie, niet kinderspelen en feestje	,092	,022	,098	4,295	,000
	BART vrij: niet luieren	,002	,024	,002	,104	,917
	BART vrij: radio en muziek luisteren	-,011	,022	-,011	-,483	,629
	BART vrij: solitair en creatief, niet tuinieren	-,067	,022	-,066	-2,960	,003
	BART vrij: overige	-,002	,022	-,002	-,100	,921
BART vrij: vissen en jagen	,008	,021	,008	,355	,723	
2	(Constant)	-,929	,100		-9,268	,000
	BART verpl: huishouden en boodschappen	,046	,029	,046	1,585	,113
	BART verpl: onderwijs en bijbaan	-,053	,026	-,053	-2,061	,039
	BART verpl: werk en niet slapen	,076	,022	,080	3,422	,001
	BART verpl: kinderverzorging	,035	,023	,036	1,517	,129
	BART verpl: winkelen	,056	,022	,054	2,501	,012
	BART verpl: voeding en persoonlijke verzorging	,030	,022	,030	1,397	,163
	BART verpl: cursussen	-,049	,022	-,049	-2,266	,024
	BART verpl: overig	,023	,022	,023	1,045	,296
	BART vrij: participatie	,033	,023	,030	1,404	,161
	BART vrij: kranten en tijdschriften lezen	,033	,026	,033	1,267	,205
	BART vrij: uitjes	,069	,024	,064	2,927	,003
	BART vrij: sociale contacten en onderweg voor uitgaan	,049	,022	,050	2,193	,028
	BART vrij: sportbeoefening en onderweg	,048	,023	,046	2,105	,035

voor hobby's					
BART vrij: kerk en politiek, niet sportwedstrijden bezoeken	,077	,023	,074	3,412	,001
BART vrij: traditioneel en evenementen	-,039	,023	-,037	-1,672	,095
BART vrij: boeken en televisie, niet kinderspelen en feestje	,058	,021	,061	2,685	,007
BART vrij: niet luieren	,003	,023	,003	,124	,901
BART vrij: radio en muziek luisteren	-,013	,022	-,013	-,615	,539
BART vrij: solitair en creatief, niet tuinieren	-,081	,022	-,080	-3,661	,000
BART vrij: overige	-,026	,021	-,026	-1,202	,229
BART vrij: vissen en jagen	-,006	,021	-,007	-,307	,759
geslacht (m1v0)	,181	,055	,091	3,275	,001
leeftijd	,011	,002	,201	5,921	,000
B152 Opleiding rp: hoogst voltooide	,103	,013	,189	7,647	,000

Gemeentezaken

Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate	Change Statistics				
					R Square Change	F Change	df1	df2	Sig. F Change
1	,241(a)	,058	,047	,97613468	,058	5,270	21	1790	,000
2	,256(b)	,066	,053	,97312628	,007	4,696	3	1787	,003

a Predictors: (Constant), BART vrij: vissen en jagen, BART vrij: radio en muziek luisteren, BART vrij: uitjes, BART vrij: participatie, BART vrij: kerk en politiek, niet sportwedstrijden bezoeken, BART vrij: kranten en tijdschriften lezen, BART vrij: solitair en creatief, niet tuinieren, BART vrij: traditioneel en evenementen, BART vrij: niet luieren, BART vrij: sportbeoefening en onderweg voor hobby's, BART vrij: sociale contacten en onderweg voor uitgaan, BART verpl: voeding en persoonlijke verzorging, BART verpl: overig, BART vrij: overige, BART verpl: cursussen, BART verpl: winkelen, BART vrij: boeken en televisie, niet kinderspelen en feestje, BART verpl: werk en niet slapen, BART verpl: kinderverzorging, BART verpl: onderwijs en bijbaan, BART verpl: huishouden en boodschappen

b Predictors: (Constant), BART vrij: vissen en jagen, BART vrij: radio en muziek luisteren, BART vrij: uitjes, BART vrij: participatie, BART vrij: kerk en politiek, niet sportwedstrijden bezoeken, BART vrij: kranten en tijdschriften lezen, BART vrij: solitair en creatief, niet tuinieren, BART vrij: traditioneel en evenementen, BART vrij: niet luieren, BART vrij: sportbeoefening en onderweg voor hobby's, BART vrij: sociale contacten en onderweg voor uitgaan, BART verpl: voeding en persoonlijke verzorging, BART verpl: overig, BART vrij: overige, BART verpl: cursussen, BART verpl: winkelen, BART vrij: boeken en televisie, niet kinderspelen en feestje, BART verpl: werk en niet slapen, BART verpl: kinderverzorging, BART verpl: onderwijs en bijbaan, BART verpl: huishouden en boodschappen, B152 Opleiding rp: hoogst voltooide, geslacht (m1v0), leeftijd

Coefficients(a)

Model		Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.
		B	Std. Error	Beta		
1	(Constant)	,012	,023		,501	,616
	BART verpl: huishouden en boodschappen	,120	,025	,121	4,898	,000
	BART verpl: onderwijs en bijbaan	-,072	,024	-,072	-2,968	,003
	BART verpl: werk en niet slapen	,032	,023	,034	1,422	,155
	BART verpl: kinderverzorging	,080	,023	,082	3,440	,001
	BART verpl: winkelen	-,016	,024	-,016	-,660	,509
	BART verpl: voeding en persoonlijke verzorging	,038	,023	,038	1,621	,105
	BART verpl: cursussen	-,021	,023	-,021	-,913	,361

	BART verpl: overig	,005	,023	,005	,217	,828
	BART vrij: participatie	,084	,025	,079	3,394	,001
	BART vrij: kranten en tijdschriften lezen	,024	,025	,024	,969	,333
	BART vrij: uitjes	-,002	,025	-,002	-,085	,932
	BART vrij: sociale contacten en onderweg voor uitgaan	-,004	,023	-,004	-,162	,871
	BART vrij: sportbeoefening en onderweg voor hobby's	-,002	,024	-,002	-,090	,929
	BART vrij: kerk en politiek, niet sportwedstrijden bezoeken	,029	,024	,028	1,208	,227
	BART vrij: traditioneel en evenementen	,012	,025	,011	,483	,629
	BART vrij: boeken en televisie, niet kinderspelen en feestje	,015	,023	,016	,679	,497
	BART vrij: niet luieren	,063	,025	,059	2,535	,011
	BART vrij: radio en muziek luisteren	-,003	,024	-,003	-,125	,901
	BART vrij: solitair en creatief, niet tuinieren	-,074	,024	-,073	-3,105	,002
	BART vrij: overige	,039	,023	,040	1,708	,088
	BART vrij: vissen en jagen	,042	,022	,044	1,892	,059
2	(Constant)	,118	,109		1,086	,278
	BART verpl: huishouden en boodschappen	,075	,031	,075	2,400	,016
	BART verpl: onderwijs en bijbaan	-,083	,028	-,083	-2,967	,003
	BART verpl: werk en niet slapen	,061	,024	,064	2,542	,011
	BART verpl: kinderverzorging	,093	,025	,096	3,773	,000
	BART verpl: winkelen	-,014	,024	-,014	-,583	,560
	BART verpl: voeding en persoonlijke verzorging	,031	,024	,031	1,309	,191
	BART verpl: cursussen	-,024	,023	-,024	-1,040	,299
	BART verpl: overig	,001	,023	,001	,025	,980
	BART vrij: participatie	,085	,025	,079	3,385	,001
	BART vrij: kranten en tijdschriften lezen	,019	,028	,018	,655	,513
	BART vrij: uitjes	,008	,026	,007	,298	,765
	BART vrij: sociale contacten en onderweg voor uitgaan	,003	,024	,003	,117	,907
	BART vrij: sportbeoefening en onderweg voor hobby's	,008	,025	,008	,337	,736
	BART vrij: kerk en politiek, niet sportwedstrijden bezoeken	,038	,024	,037	1,564	,118
	BART vrij: traditioneel en evenementen	-,001	,025	-,001	-,042	,966
	BART vrij: boeken en televisie, niet kinderspelen en feestje	,012	,023	,013	,510	,610
	BART vrij: niet luieren	,065	,025	,060	2,593	,010
	BART vrij: radio en muziek luisteren	-,005	,024	-,004	-,194	,846
	BART vrij: solitair en creatief, niet tuinieren	-,070	,024	-,070	-2,936	,003
	BART vrij: overige	,044	,023	,045	1,893	,059
	BART vrij: vissen en jagen	,042	,022	,043	1,858	,063
	geslacht (m1v0)	-,081	,060	-,040	-1,346	,179
	leeftijd	,002	,002	,045	1,225	,221
	B152 Opleiding rp: hoogst voltooide	-,048	,015	-,089	-3,308	,001

Sport

Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate	Change Statistics				
					R Square Change	F Change	df1	df2	Sig. F Change
1	,346(a)	,119	,109	,94390554	,119	11,558	21	1790	,000
2	,393(b)	,154	,143	,92568342	,035	24,729	3	1787	,000

a Predictors: (Constant), BART vrij: vissen en jagen, BART vrij: radio en muziek luisteren, BART vrij: uitjes, BART vrij: participatie, BART vrij: kerk en politiek, niet sportwedstrijden bezoeken, BART vrij: kranten en tijdschriften lezen, BART vrij: solitair en creatief, niet tuinieren, BART vrij: traditioneel en evenementen, BART vrij: niet luieren, BART vrij: sportbeoefening en onderweg voor hobby's, BART vrij: sociale contacten en onderweg voor uitgaan, BART verpl: voeding en persoonlijke verzorging, BART verpl: overig, BART vrij: overige, BART verpl: cursussen, BART verpl: winkelen, BART vrij: boeken en televisie, niet kinderspelen en feestje, BART verpl: werk en niet slapen, BART verpl: kinderverzorging, BART verpl: onderwijs en bijbaan, BART verpl: huishouden en boodschappen

b Predictors: (Constant), BART vrij: vissen en jagen, BART vrij: radio en muziek luisteren, BART vrij: uitjes, BART vrij: participatie, BART vrij: kerk en politiek, niet sportwedstrijden bezoeken, BART vrij: kranten en tijdschriften lezen, BART vrij: solitair en creatief, niet tuinieren, BART vrij: traditioneel en evenementen, BART vrij: niet luieren, BART vrij: sportbeoefening en onderweg voor hobby's, BART vrij: sociale contacten en onderweg voor uitgaan, BART verpl: voeding en persoonlijke verzorging, BART verpl: overig, BART vrij: overige, BART verpl: cursussen, BART verpl: winkelen, BART vrij: boeken en televisie, niet kinderspelen en feestje, BART verpl: werk en niet slapen, BART verpl: kinderverzorging, BART verpl: onderwijs en bijbaan, BART verpl: huishouden en boodschappen, B152 Opleiding rp: hoogst voltooide, geslacht (m1v0), leeftijd

Coefficients(a)

Model		Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.
		B	Std. Error	Beta		
1	(Constant)	-,044	,023		-1,942	,052
	BART verpl: huishouden en boodschappen	-,156	,024	-,157	-6,565	,000
	BART verpl: onderwijs en bijbaan	-,032	,023	-,032	-1,348	,178
	BART verpl: werk en niet slapen	,032	,022	,033	1,435	,151
	BART verpl: kinderverzorging	-,022	,022	-,022	-,974	,330
	BART verpl: winkelen	-,006	,023	-,006	-,244	,807
	BART verpl: voeding en persoonlijke verzorging	,018	,022	,018	,790	,430
	BART verpl: cursussen	-,048	,023	-,048	-2,102	,036
	BART verpl: overig	,062	,022	,062	2,754	,006
	BART vrij: participatie	,051	,024	,047	2,108	,035
	BART vrij: kranten en tijdschriften lezen	-,001	,024	-,001	-,034	,973
	BART vrij: uitjes	-,046	,025	-,043	-1,886	,059
	BART vrij: sociale contacten en onderweg voor uitgaan	-,075	,023	-,077	-3,319	,001
	BART vrij: sportbeoefening en onderweg voor hobby's	,044	,024	,042	1,850	,065
	BART vrij: kerk en politiek, niet sportwedstrijden bezoeken	-,190	,023	-,182	-8,119	,000
	BART vrij: traditioneel en evenementen	-,071	,024	-,068	-2,974	,003
	BART vrij: boeken en televisie, niet kinderspelen en feestje	-,042	,022	-,045	-1,927	,054
	BART vrij: niet luieren	,091	,024	,084	3,748	,000
	BART vrij: radio en muziek luisteren	-,016	,023	-,016	-,709	,478
	BART vrij: solitair en creatief, niet tuinieren	,075	,023	,075	3,278	,001
BART vrij: overige	,022	,022	,022	,974	,330	
BART vrij: vissen en jagen	,011	,022	,011	,488	,625	

2	(Constant)	-,123	,103		-1,192	,234
	BART verpl: huishouden en boodschappen	-,038	,030	-,038	-1,286	,199
	BART verpl: onderwijs en bijbaan	-,012	,026	-,012	-,454	,650
	BART verpl: werk en niet slapen	-,002	,023	-,002	-,068	,946
	BART verpl: kinderverzorging	,021	,023	,021	,876	,381
	BART verpl: winkelen	,012	,023	,012	,526	,599
	BART verpl: voeding en persoonlijke verzorging	,020	,022	,020	,874	,382
	BART verpl: cursussen	-,045	,022	-,045	-2,040	,041
	BART verpl: overig	,040	,022	,041	1,817	,069
	BART vrij: participatie	,036	,024	,034	1,524	,128
	BART vrij: kranten en tijdschriften lezen	-,014	,027	-,014	-,534	,594
	BART vrij: uitjes	-,033	,024	-,031	-1,365	,173
	BART vrij: sociale contacten en onderweg voor uitgaan	-,030	,023	-,031	-1,301	,194
	BART vrij: sportbeoefening en onderweg voor hobby's	,049	,023	,047	2,094	,036
	BART vrij: kerk en politiek, niet sportwedstrijden bezoeken	-,185	,023	-,177	-7,959	,000
	BART vrij: traditioneel en evenementen	-,059	,024	-,056	-2,452	,014
	BART vrij: boeken en televisie, niet kinderspelen en feestje	-,042	,022	-,045	-1,906	,057
	BART vrij: niet luieren	,087	,024	,080	3,651	,000
	BART vrij: radio en muziek luisteren	-,019	,022	-,018	-,841	,400
	BART vrij: solitair en creatief, niet tuinieren	,052	,023	,052	2,299	,022
	BART vrij: overige	,021	,022	,021	,939	,348
	BART vrij: vissen en jagen	-,005	,021	-,005	-,217	,829
	geslacht (m1v0)	,485	,057	,243	8,499	,000
	leeftijd	-,001	,002	-,027	-,774	,439
	B152 Opleiding rp: hoogst voltooide	-,019	,014	-,036	-1,399	,162

Bijlage 3 Hiërarchische loglineaire modellen

Dagblad

* * * * * H I E R A R C H I C A L L O G L I N E A R * * * * *

DATA Information

4556 unweighted cases accepted.
 0 cases rejected because of out-of-range factor values.
 484 cases rejected because of missing data.
 4511 weighted cases will be used in the analysis.

FACTOR Information

Factor	Level	Label
leeft3ca	3	leeftijd (laag, midden, hoog)
opl2cat	2	opleiding (laag, hoog)
jaar01	2	jaar tbo 0/1
geslacht	2	geslacht (mlv0)
lmhidagb	3	infobron dagblad (laag, midden,

DESIGN 1 has generating class

leeft3ca*opl2cat*jaar01*geslacht*lmhidagb

Note: For saturated models ,500 has been added to all observed cells.
 This value may be changed by using the CRITERIA = DELTA subcommand.

The Iterative Proportional Fit algorithm converged at iteration 1.
 The maximum difference between observed and fitted marginal totals is ,000
 and the convergence criterion is ,250

Tests that K-way and higher order effects are zero.

K	DF	L.R. Chisq	Prob	Pearson Chisq	Prob	Iteration
5	4	3,416	,4907	3,409	,4918	3
4	20	27,815	,1138	28,013	,1091	5
3	45	170,468	,0000	168,920	,0000	6
2	64	1061,844	,0000	1120,223	,0000	2
1	71	1536,015	,0000	1677,372	,0000	0

Tests that K-way effects are zero.

K	DF	L.R. Chisq	Prob	Pearson Chisq	Prob	Iteration
1	7	474,170	,0000	557,149	,0000	0
2	19	891,377	,0000	951,303	,0000	0
3	25	142,652	,0000	140,907	,0000	0
4	16	24,399	,0811	24,603	,0771	0
5	4	3,416	,4907	3,409	,4918	0

Backward Elimination (p = ,050) for DESIGN 1 with generating class

leeft3ca*opl2cat*jaar01*geslacht*lmhidagb

Likelihood ratio chi square = ,00000 DF = 0 P = .

If Deleted Simple Effect is DF L.R. Chisq Change Prob Iter

leeft3ca*opl2cat*jaar01*geslacht*lmhidagb 4 3,416 ,4907 3

Step 1

The best model has generating class

leeft3ca*opl2cat*jaar01*geslacht
 leeft3ca*opl2cat*jaar01*lmhidagb
 leeft3ca*opl2cat*geslacht*lmhidagb
 leeft3ca*jaar01*geslacht*lmhidagb
 opl2cat*jaar01*geslacht*lmhidagb

Likelihood ratio chi square = 3,41644 DF = 4 P = ,491

If Deleted Simple Effect is	DF	L.R.	Chisq	Change	Prob	Iter
leeft3ca*opl2cat*jaar01*geslacht	2		4,648	,0979	3	
leeft3ca*opl2cat*jaar01*lmhidagb	4		10,623	,0312	5	
leeft3ca*opl2cat*geslacht*lmhidagb	4		6,038	,1963	4	
leeft3ca*jaar01*geslacht*lmhidagb	4		1,057	,9011	4	
opl2cat*jaar01*geslacht*lmhidagb	2		,553	,7584	3	

Step 2

The best model has generating class

leeft3ca*opl2cat*jaar01*geslacht
 leeft3ca*opl2cat*jaar01*lmhidagb
 leeft3ca*opl2cat*geslacht*lmhidagb
 opl2cat*jaar01*geslacht*lmhidagb

Likelihood ratio chi square = 4,47325 DF = 8 P = ,812

If Deleted Simple Effect is	DF	L.R.	Chisq	Change	Prob	Iter
leeft3ca*opl2cat*jaar01*geslacht	2		5,121	,0773	4	
leeft3ca*opl2cat*jaar01*lmhidagb	4		10,967	,0269	5	
leeft3ca*opl2cat*geslacht*lmhidagb	4		5,903	,2065	4	
opl2cat*jaar01*geslacht*lmhidagb	2		,398	,8194	4	

Step 3

The best model has generating class

leeft3ca*opl2cat*jaar01*geslacht
 leeft3ca*opl2cat*jaar01*lmhidagb
 leeft3ca*opl2cat*geslacht*lmhidagb
 jaar01*geslacht*lmhidagb

Likelihood ratio chi square = 4,87156 DF = 10 P = ,900

If Deleted Simple Effect is	DF	L.R.	Chisq	Change	Prob	Iter
leeft3ca*opl2cat*jaar01*geslacht	2		5,229	,0732	4	
leeft3ca*opl2cat*jaar01*lmhidagb	4		10,878	,0280	5	
leeft3ca*opl2cat*geslacht*lmhidagb	4		5,812	,2137	4	
jaar01*geslacht*lmhidagb	2		1,664	,4352	4	

Step 4

The best model has generating class

leeft3ca*opl2cat*jaar01*geslacht
 leeft3ca*opl2cat*jaar01*lmhidagb
 leeft3ca*opl2cat*geslacht*lmhidagb

Likelihood ratio chi square = 6,53553 DF = 12 P = ,887

If Deleted Simple Effect is	DF	L.R.	Chisq Change	Prob	Iter
leeft3ca*opl2cat*jaar01*geslacht	2		5,231	,0731	3
leeft3ca*opl2cat*jaar01*lmhidagb	4		10,885	,0279	5
leeft3ca*opl2cat*geslacht*lmhidagb	4		5,969	,2015	4

Step 5

The best model has generating class

```
leeft3ca*opl2cat*jaar01*geslacht
leeft3ca*opl2cat*jaar01*lmhidagb
leeft3ca*geslacht*lmhidagb
opl2cat*geslacht*lmhidagb
```

Likelihood ratio chi square = 12,50423 DF = 16 P = ,709

If Deleted Simple Effect is	DF	L.R.	Chisq Change	Prob	Iter
leeft3ca*opl2cat*jaar01*geslacht	2		5,002	,0820	5
leeft3ca*opl2cat*jaar01*lmhidagb	4		11,046	,0260	6
leeft3ca*geslacht*lmhidagb	4		6,147	,1884	4
opl2cat*geslacht*lmhidagb	2		6,553	,0378	5

Step 6

The best model has generating class

```
leeft3ca*opl2cat*jaar01*geslacht
leeft3ca*opl2cat*jaar01*lmhidagb
opl2cat*geslacht*lmhidagb
```

Likelihood ratio chi square = 18,65106 DF = 20 P = ,545

If Deleted Simple Effect is	DF	L.R.	Chisq Change	Prob	Iter
leeft3ca*opl2cat*jaar01*geslacht	2		5,010	,0817	4
leeft3ca*opl2cat*jaar01*lmhidagb	4		10,779	,0292	5
opl2cat*geslacht*lmhidagb	2		7,613	,0222	5

Step 7

The best model has generating class

```
leeft3ca*opl2cat*jaar01*lmhidagb
opl2cat*geslacht*lmhidagb
leeft3ca*opl2cat*geslacht
leeft3ca*jaar01*geslacht
opl2cat*jaar01*geslacht
```

Likelihood ratio chi square = 23,66109 DF = 22 P = ,365

If Deleted Simple Effect is	DF	L.R.	Chisq Change	Prob	Iter
leeft3ca*opl2cat*jaar01*lmhidagb	4		12,171	,0161	5
opl2cat*geslacht*lmhidagb	2		7,777	,0205	5
leeft3ca*opl2cat*geslacht	2		42,532	,0000	3
leeft3ca*jaar01*geslacht	2		7,214	,0271	4
opl2cat*jaar01*geslacht	1		,171	,6789	4

Step 8

The best model has generating class

leeft3ca*opl2cat*jaar01*lmhidagb
opl2cat*geslacht*lmhidagb
leeft3ca*opl2cat*geslacht
leeft3ca*jaar01*geslacht

Likelihood ratio chi square = 23,83248 DF = 23 P = ,413

If Deleted Simple Effect is	DF	L.R.	Chisq	Change	Prob	Iter
leeft3ca*opl2cat*jaar01*lmhidagb	4			12,163	,0162	5
opl2cat*geslacht*lmhidagb	2			7,828	,0200	5
leeft3ca*opl2cat*geslacht	2			43,256	,0000	3
leeft3ca*jaar01*geslacht	2			7,269	,0264	4

Step 9

The best model has generating class

leeft3ca*opl2cat*jaar01*lmhidagb
opl2cat*geslacht*lmhidagb
leeft3ca*opl2cat*geslacht
leeft3ca*jaar01*geslacht

Likelihood ratio chi square = 23,83248 DF = 23 P = ,413

The final model has generating class

leeft3ca*opl2cat*jaar01*lmhidagb
opl2cat*geslacht*lmhidagb
leeft3ca*opl2cat*geslacht
leeft3ca*jaar01*geslacht

The Iterative Proportional Fit algorithm converged at iteration 0.
The maximum difference between observed and fitted marginal totals is ,198
and the convergence criterion is ,250

Goodness-of-fit test statistics

Likelihood ratio chi square = 23,83248 DF = 23 P = ,413
Pearson chi square = 23,72847 DF = 23 P = ,419